Bir Kambur Daha:
PARALI EĞİTİM

Yeni Oğlu

KASIM 1984 200 TL.

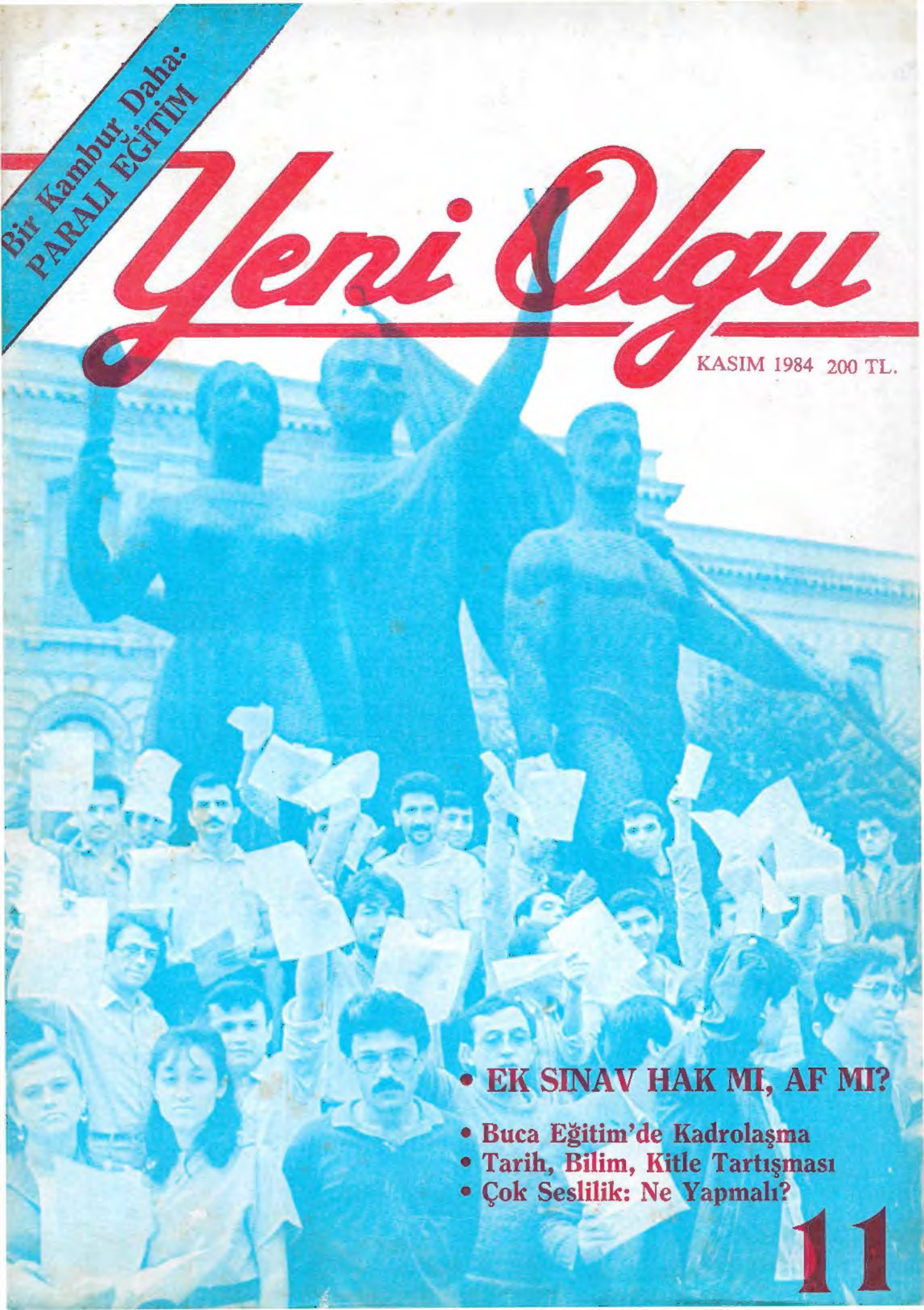

- EK SINAV HAK MI, AF MI?
- Buca Eğitim'de Kadrolaşma
- Tarih, Bilim, Kitle Tartışması
- Çok Seslilik: Ne Yapmalı?

11

GERÇEKLERİ SÖYLEMEKTEN KORKMAYINIZ !

Yeni Olgu

YENİ OLGU
YIL: 4
YENİ DİZİ SAYI: 11

KASIM 1984 200 Lira

SAHİBİ: CENAŞ
(Genç Basım Yayım Turizm Anonim Şirketi) Adına
Fatih Aksoy

Yazılışleri Müdürü

Kenan Halis Kızıldağ

Kapak:
Arşiv

Teknik Büro:
İstanbul Yeni Olgu

Adres:
Selanik Cad. 82/2 Kızılay/ANK.

Klodfarer cad. Işık Sok.
Işık han No: 41
CAĞALOĞLU/İST.

Yazışma Adresleri:

P.K. 1330 SİRKECİ/İST.
P.K. 60 K. esat/ANK.

Dizgi: Reba Ajans

Baskı:

Mılsan tesisleri

Abone Koşulları:
6 Aylık : 800 TL.
Yıllık : 1500 TL.
Yurtdışı : İki katı

İlan Koşulları:
Arka Kapak : 100.000TL.
Kapak İçleri : 75.000 TL.
İç Tam : 60.000 TL.
1/2 : 30.000 TL.
Çeyrek : 20.000 TL.

İÇİNDEKİLER

ÇOK SESLİLİK
Ne Yapmalı? 4
Bir Tartışmanın Ardından 5
PARALI EĞİTİM
Bir Kambur Daha 6
Öğretim Üyeleri Ne dedi? 7
Öğrenciler Ne dedi? 9
EK SINAV
Hak mı, Af mı 10
İ.Ü. Hukuk Fakültesinde Hukuk Dışı Uygulama 11
Toplu Dilekçe Suç Değil 12
Buca Eğitimde Kadrolaşma 14
ÇEVRE
Gökova Kimin Gözleri Gibi Olacak 20
MÜZİK
Fütürizm ve Heavy Metal 22
Arabesk 26
Halk Müziğinin Olası Geleceği 36
BİLİM TARİH TOPLUM TARTIŞMASI
Sosyalizm'de Bilim Mitosu 40
Spartaküs Kim? 40
Behey Tarih Kendini Seçmin İradesin 44
Grundrisse Okuması 47
Günümüzün Hastalığı; Öncü Alerjisi 52
Hiçbir Martı Tek Başına Özgür Olamaz .. 55
OYUN
Bir İbret Dersi 62
RESİM
Sergiden İzlenimler 58
ŞİİR
Kağan Güner 13
Yavuz Selim Karakışla 19
Ergun Akçe 34
Can Özer 38
Türkay Demir 57
Mesut Ertuğay 59
Cem Selcan 65
SATRANÇ 66

NE YAPMALI

İZMİR İl Yayın Kurulu

Yeni Olgu'nun yayın yaşamının onuncu ayında, gerek dergi sayfalarında ve gerekse dergi arkasında çokseslilik tartışmaları sürüyor. Geçtiğimiz ay içinde İzmir İl Yayın Kurulu toplantılarının temel konusu da buydu. Yoğun tartışmalar sonucunda ulaşılan ortak görüş çokseslilikte hepimizi rahatsız eden bir tıkanıklığın oluşuydu.

İlk sayıda yayınlanan "Yayın Faaliyetinde Gençlik" başlıklı ortak yazıda derginin ilkeleri; Alternatif Yayıncılık, Gençliğe Demokrasi ve Sözhakkı, Okur - Yazar ayrımının kaldırılması olarak belirtiliyordu. Bu ilkelerle ulaşılmak istenen hedef:

Bugüne kadar yapıldığının tersine, gençlik adına uzman kişilerin değil, gençliğin söz söylemesi,

Gençliğin sorunlarının gençlikçe irdelenmesi,

Teknik işlerinden yazılara kadar derginin üretim faaliyetinin tüm aşamalarının kadrolarca değil, gençlikçe yürütülmesi,

Ürünlerin, yine uzman olmayan bu kişilerce üretilmesi ve değerlendirilmesi,

Tüm bu faaliyetlere etkin katılımla okur - yazar ayrımının kaldırılarak yetkinleşmenin sağlanması,

Hiçbir grup veya kişinin diğerlerinden fazla karar yetkisine sahip olmaması,

Demokratik katılımla, derginin bir tartışma platformu haline gelmesi ve çoksesli yapının kurulması,

olduğuna göre, bizce ilkelerin yeni seslerin katılımını engellediği düşünülemez.

Bu durumda tıkanıklığın nedenleri derginin varoluş anlayışında değil, uygulanımındaki güçlüklerde aranmalıydı. İşte bu noktada çok farklı görüşler çıktı ortaya. Öyle ki, bazılarımızca temel olarak ileri sürülen neden, bazılarımızca -ikincil olması bir yana- neden olarak kabul edilmiyordu bile. Ciddi bir biçimde, diğer il yayın kurullarınca, dergiye bir süre devam edip, ayrılmış veya hiç gelmemiş kişilerce tartışılmasını sağlayabilmek için ileri sürülen nedenleri sıralıyoruz.

– Dergi ilkelerinin benimsenmemiş olması,

– Gençlik içinde bazı unsurların çokseslilige tahammülsüzlülüğü,

– Gençliğin büyük bir kesiminin sorunlarına sahip çıkma tutumunda olmaması,

– Verili otoriter kurumlaşmanın baskılarına maruz kalınan alanlardaki gençliğin sorunlarına sahip çıkmada, seferber edici, katılımlarını sağlayıcı tutumun pratikte karşılaştığı güçlükler,

– Toplumsal dönüşümü sağlayacak sosyal güçlerin dünyada ve Türkiye'de geçici geri çekilmesinin gençlik üzerinde yarattığı olumsuz etki.

– Derginin çıktığı günden bu yana yayılan "söylentiler" ve yaşanan 9 ay içinde bunların yalnızca söylenti olduğu kanıtlayıcı somut göstergelerin olmaması,

– Dergi sayfalarında belli bir dilin ve anlayışın gittikçe belirginleşmesi,

– Subjektif niyetleri ne olursa olsun, objektif olarak dergi içinde anlayışları aynı olan insanların bir *stüriktür* oluşturduğu düşüncesi,

– Çokseslilikteki tıkanıklığın yeni seslerin katılmasını, yeni seslerin katılmamasının da çokseslilikteki tıkanıklığın çözümlenmesini engellemesi gibi kısır bir döngünün yaşanması,

– Derginin düzeyinin düşüklüğü ve bu yolda eleştiri yapanların, düzeyi kendilerinin oluşturacağını kavrayamaması.

Bunların yanısıra derginin üretim faaliyetine katılanların durumunun, çokseslilikteki tıkanıklığın nedenlerinden biri olduğu ortak kanı.

Şöyle ki;

Bir kısmı yalnızca dinliyor, tartışmıyor, gerçek anlamda katılmıyor, bir kısmı yalnızca konuşmak için geliyor, çalışmaya yanaşmıyor, bir kısmı sorumluluklar üstlenip yerine getirmiyor, işlerin aksamasına neden oluyor, bir kısmı yalnızca baltalamak, bir kısmı yalnızca vakit geçirmek için geliyor. Bir kısmı da geldi, çalıştı, katıldı ama kaygıları giderilemediğinden artık aramızda değil!

Şimdi biz hep birlikte dergiyi üretmemiz gerektiğine inandığımız gibi, hep birlikte çözüm bulmamız gerektiğine de inanarak soruyoruz:

NE YAPMALI?

Bir Tartışmanın Ardından

Fatoş SEVİNÇ

İzmir İl Yayın Kurulunda yapılan tartışmalarda genellikle, iki tavır ortaya çıktı. Bir kısmımız çok seslilikteki tıkanıklığa geniş kapsamlı nedenler ararken, bir kısmımız tıkanıklığın nedenlerini doğrudan dergide, dergi ardındaki ilişkilerde arıyorduk.

Gençliğin sorunlarına sahip çıkmadaki kayıtsızlığı, dönüşümcü sosyal güçlerin geri çekilişinin gençlik üzerinde yarattığı olumsuz etki, dergi ilkelerininbenimsenmemesi vb. etkenleri gözardı etmeden soruyoruz: Sorunlarına sahip çıkmada kayıtsız olmayan, dönüşümcü sosyal güçlerin geri çekilişinden asgari düzeyde etkilenen ve derginin ilkelerini genel anlamda benimseyen herkes katılmış mıdır derginin üretim faaliyetine, veya katıldıysa bile halen dergide midir, yoksa bir süre sonra çekip gitmiş midir?

Şurası açıktır ki; Gençliğin yalnızca bu kesimi katılsaydı bile çokseslilikteki tıkanıklıktan, aksaklıktan sözetmek gerekmeyecekti. Bugün ülkemizde düşünen, üreten olayların gidişine müdahale etmeye çalışan gençlik olarak, yalnızca derginin ulaştığı beşbin kişiyi görüp, diğerlerini, çokseslilige tahammülsüzlük, yılgınlık, sorunlarına sahip çıkmada kayıtsızlık gibi anlamsız suçlamaların hedefi yapmak bizce, hiç de sağlıklı olmayan bir değerlendirmedir. Çokseslilikteki tıkanıklığı bu ve benzeri noktalarla açıklamaya çalışmak sorunla direkt olarak ilgisi olmayan sorunlara takılmaz, gözlerimizi gerçek nedene yummak olur. Çünkü çevremizdeki insanlardan Yeni Olgu'ya katılmalarını istediğimizde, şöyle yanıtlıyorlar bizi: *"Nasıl çokseslilik bu? Yazılarda hep aynı mantık, hep aynı lafız."* Verilecek tek yanıt *"Sen de yaz"* oluyor. Karşılık hazır: *"Bir yapı ve çevresinde tek tek insanlar çokseslilik komedisinin sürdürülmesinde de, o yapının gençlik içinde çoktan yitirdiği bir yer edinmesinde de bir araç olmayı kabul edemem."*

İlk sayılarda *"söylenti"* dedik bunlara. *"Dergide kanıtlanacak bunun aksi"* dedik. Ama aynı ifade 10. sayıda halen sürüyorsa ve insanlar halen bu nedenlerle gelmiyorsa, bu sorunu daha bir ciddiyetle ele almak gerekir bizce.

Dergi ardındaki ilişkilerde de kanıtlanamadı *"soylentiler"* in *"söylenti"* olduğu. Katılan bir çok insan, bazı konuların tartışılmasında (örneğin, karşıtı yazılamayan yazılar yayınlanmasın gibi bir öneri geldiğinde) yapı olduğu iddia edilen insanların aynı tavrı alması sonucu gitti. Bu insanlar derginin ilkelerini sonuna kadar benimseyerek, üstelik sorunlarına da sahip çıkarak bilinçli bir biçimde gelmişlerdi. Ama toplantılardan, *"bu dergide bir şey yapılamayacağı, çünkü çokseslilliğin olmadığı"* gibi bir sonuç çıkardılar. Bu durumda onlara göre dergide kalmak anlamsızlaştı. Şu da işin aşikar olan bir başka yanı ki, bu çokseslilik sorunu en kısa zamanda bir biçimde halledilemezse *"sonuna kadar uğraşmalı"* mantığıyla kaygılarını şimdilik, ön plana çıkarmayan insanlar kısa bir süre sonra bu işin *"sonuna"* gelecekler!

Bir de işin şu yönü var: Dünyaya aynı açıdan bakan insanların bazı konularda ortak tavır almaları, aynı düşünceyi paylaşmaları doğal, doğalın ötesinde kaçınılmazdır. Elbette bu düşünceleri yazılarına da yansıyacak. Bu insanların yapı olarak değil, tek tek katıldıklarına, iyi niyetlerine inansak bile, objektif olarak ortaya çıkan durum, kendilerinin suçlanamayacağı ama dergi açısından tehlike oluşturan bir durumdur. *"Siz dergiden gidin çünkü objektif olarak bir grupsunuz"* demek de, çokseslilige aykırı. Yani grup olmak da gruba gidin demek de ilkeleri çiğnemekse, bu noktada yapılması gereken, ne yapılmalı sorusundan önce ilkelerin pratikte ne denli uygulanabilir olduğu sorusunun sorulmasıdır. Çünkü bunun kaçınılmaz sonu, dergi içinde grup karşısında yeni grupların oluşması veya bu gruplar oluşturulamadığı takdirde çokseslilliğin temsilcisi olan insanların giderek, derginin varolan gruba yani tekseslilige bırakılmasıdır.

Bizce önümüzdeki hedef yeni seslerin katılımının sağlanması yoluyla, ortaya çıkan grup tavrının kesin biçimde kırılması, eğer bu yapılamıyorsa, yani yeni sesler katılmıyorsa, dürüstçe ilkelerin uygulanamadığı, derginin varoluş nedenini yitirdiği kabul edilerek, Yeni Olgu'nun kendini feshetmesidir, ki bu İzmir İl Yayın Kurulu ortak yazısında ifade edilen tüm nedenlerin karşılığı olabilir: Gençlik yıldıysa, sorunlarına sahip çıkmıyorsa, çokseslilige tahammülü yoksa, dergi ilkeleri benimsenmiyorsa ve dergi 10 aylık yayın yaşamında bu konularda halen somut bir adım atamadıysa, yanıt yine aynıdır: Yeni Olgu kendini feshetsin.

Elbette bu, üretimine omuz verdiğimiz, Yeni Olgu'ya istemeyerek ama, sorunun çözümünün olanaksız olduğunun döküldüğü aşamada zorunlu olduğuna inanarak yaptığımız bir öneridir. Gençlik dergiye sahip çıkmaz, benimsemezse onun söylediği de budur zaten.

Yeni sesler nasıl katılabilir sorusuna bizim bugüne kadar yapılanlardan farklı somut bir önerimiz yok. Umarız bu tartışmadan bizim bugüne kadar düşünemediğimiz bir öneri getirilir

Bir Kambur Daha:

PARALI EĞİTİM

İlhan AKHAN

1980 Ocak'ında "İstikrar Tedbirleri" ile başlayan bir süreç yaşıyor Türkiye. Yaşanan gelişmeler, tüm zikzaklara rağmen elli yedi yıllık iktisat politikalarından vazgeçilmesi ve yeni bir "model"in uygulamaya konulması olarak özetlenebilir.

1923'lerin ulusal burjuvazinin geliştirilmesini amaçlayan "birikim modeli" 29'ların "Dünya Ekonomik Buhranı"nın ve Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısının da etkisiyle, farklı bir nitelik kazanarak ekonomide devletin etkinliğinin artmasına yol açmıştır. Devletçi iktisat politikaları siyasi ve ekonomik konjonktürün de katkısıyla ulusal ekonominin gelişmesinde temel etken olmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrası dünyadaki yeni güç dengelerinin oluşması ile birlikte Türkiye'de adına "liberal ekonomik model" denilen, aslında kaynakların israfına neden olan dolayısıyla "bağımlılığı" artıran bir "Demokrat Parti" dönemi yaşanmıştır. Demokratlığı ve liberalliği su götürür bu dönem aydınların, gençliğin ve basının yoğunlaşan muhalefetiyle 1960'da sona ermiştir.

1961 Anayasası ile ekonomik-siyasi hak ve özgürlükler genişletilmiş ve güvence altına alınmıştır. I. Beş yıllık kalkınma planı ile "ithal ikameci sanayileşme" stratejisi uygulamaya konulmuş ve 1970'lerin ortalarına kadar, benzer ülkelerin büyüme hızlarının üzerinde bir büyüme hızı gerçekleştirilmiştir.

Ancak radikal bir müdahaleyle çözülmesi gereken "toprak meselesi" Cumhuriyetten bu yana ülkedeki ekonomik ve siyasi gelişmenin ayak bağı olmuştur. Ne iktisadi gelişme planlanan şekliyle gerçekleşebilmiş, ne de demokrasinin geliştirilmesi ve kurumlaşması sağlanabilmiştir.

Tüm olumlu gelişmelere rağmen "dışa bağımlılığın" olumsuz etkisi ve Prof. Dr. Korkut Boratav'ın deyişiyle "popülizm" ekonomik ve siyasi krizin derinleşmesiyle "alternatif"ini üretmiş ve bu dönem de "24 Ocak"la noktalanmıştır. 1980 müdahalesiyle "istikrar programı"nın uygulamasına devam edilmiş; sağlanan "olumlu koşulların" etkisiyle politikalar hayata geçirilmiştir.

Temel yaklaşımı IMF'ce belirlenen bu politikanın köşeli ve net ifadesi; düşük ücret, düşük maaş, düşük taban fiyatı yoluyla tüm ekonomik yükün halkın sırtına yıkılmasıdır. Bu politikaların diğer bir ayağı ise dünya kapitalist sistemiyle bütünleşmek ülkenin kaynaklarının israfı ve dışarıya transferi yoluyla ülkenin yoksullaşmasıdır.

Tüm bunların güncel ifadesi "piyasa mekanizması"nın yüce kuvvetine olan imandır. Mantık böyle olunca, kamu harcamalarının kısılması, herşeyin fiyatının piyasada belirlenmesi geçmişin "sosyal devlet" anlayışının yerle bir edilmesini de zorunlu hale getirmektedir.

Bu nokta "paralı öğretim" uygulamasının nerede başladığı çok açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Eğer eğitim bir kamu malı ise bunun finansmanını da devletin karşılaması gerekmektedir. Fakat güncel iktisat politikasının gereği olan devletin her alandan elini çekmesi amaçlandığından, eğitim de kamu malı olmaktan çıkıp maliyeti olan ve maliyetine kullananların katlandıkları özel bir mal olmaktadır.

Ülkemizin sosyo-ekonomik yapısı gözönünde bulundurulduğunda maliyetin kimler tarafından karşılanacağı gündeme gelmektedir. Genel ekonomik politikaların temel mantığı, burada da kendini göstermektedir. Paralı öğretim orta ve dar gelirli grupların sırtına bindirilmiş yeni bir kamburdur. Bu noktada uygulamanın mantığı ve biçimi çok açık olmasına rağmen alınan tutum ve genel duyarsızlığı irdelemek gerekmektedir.

Birincisi, paralı öğretimin sosyal adaleti sağlayacağı savı yüksek gelir gruplarından, daha düşük gelir gruplarına kaynak aktarımını sağlayacağı şeklinde gerekçelendirilmektedir. 1974/75 öğretim yılında yapılan, öğrencilerin gelir gruplarına göre dağılımını gösteren bir araştırma bu savın gerçek dışı olduğunu göstermektedir. (1)

Baba Mesleği	Girenler	Kazananlar
Sanayici	1.2	1.6
Tüccar	7.1	8.7
Çiftçi	23.7	13.5
Memur	19.8	28.4
Ser. Meslek	5.7	8.9
İşçi	11.7	10.2
Esnaf-San.	10.3	9.9
Başka	8.1	9.4
Bilinmeyen	12.4	9.4
Toplam	100.0	100.0

Görüldüğü gibi tüm öğrenci kitlesi içinde Sanayici-Tüccar çocuklarının oranı 10.3'dür. Bu kesimden alınacak harçlarla, bunun dışındaki kesimin eğitim harcamalarının karşılanması mümkün değil-

dir. Kaldı ki uygulama, gelir gruplarına göre farklılaştırılmış bir ödemeyi öngörmemektedir.

Bu haliyle uygulama "sosyal adaletsizliği" azaltmadığı gibi artıracaktır. Bir an gelir gruplarına göre fiyatlandırmanın uygulandığını varsaysak dahi (bunun Türkiye'de uygulanabilirliği mümkün değildir.) genel öğrenci nüfusu içindeki yüksek gelir gruplarından gelen öğrencilerin oranı çok küçük olduğundan paralı öğretimin yükü dar ve orta gelirli gruplar tarafından karşılanacaktır.

Son dönemde üniversitelerimiz ve eğitim sistemimiz Darülfununun dahi gerisine götürülmeye çalışılırken bu uygulamaların, gelişmiş batı ülkelerinden alındığı ve bundan dolayı ileri (!) uygulamalar olduğunu savlamak pek moda oldu.

Türkiye gibi azgelişmiş bir ülkede Avrupa ve Amerika'da uygulanan bir sistemin örnek gösterilmesi pek inandırıcı değildir. Çünkü bu ülkelerde paralı öğretim yaygın bir burs sistemiyle birlikte uygulanmaktadır.

Yeni Olgu'nun 9. sayısında gerek Prof. Dr. Feroz Ahmad'la yapılan söyleşide gerekse Hollandalı ve Danimarkalı öğrencilerle yapılan röportajlardan da anlaşılacağı gibi bu ülkelerdeki işleyişle bizde uygulamaya konulan arasında hiçbir benzerlik bulunmadığı çok açık ortaya çıkıyor.

Kaldı ki Türkiye'deki mevcut burs ve kredi sisteminin yetersizliği göz önüne alındığında Türkiye'de paralı öğretimin bozuk olan gelir dağılımını daha da bozuk hale getireceği ortaya çıkmaktadır. (Bkz. Yeni Olgu Sayı 5, Dr. Nezih Neyzi ve 9. sayı, Türkiye'de Burs Olgusu ve İki Kurum. s. 10 yazıları).

Ayrıca paralı öğretim yasasının sunuluşundaki "eşitliği" sağlayıcı olarak gösterilen borçlanma - mecburi hizmet konusundaki belirsizlik devam etmektedir. (Hürriyet gazetesinde toplanacak fondan 200 bin kişinin yararlanabileceği söylenmektedir.)

Öğrencilerden alınacak harçların nerede toplanacağı, ne şekilde kullanılacağı ve nasıl denetleneceği gibi sorular açıkta durmaktadır. Kalkı ki denetim mekanizmaları da öğrencilerin elinden alınmış durumdadır.

Paralı öğretim konusunda alınan diğer bir tutum da özerkliği olmayan bir üniversitenin "paralı" olup olmayışı tali bir konudur anlayışı olmaktadır.

Özerk - Demokratik üniversite ile paralı öğretim uygulamasını karşı karşıya getirmek, bugünkü uygulamayı bir ölçüde benimsemiş olmak demektir.

Ayrıca bugün az gibi görünen harç miktarlarının, fiyatların piyasada belirlenmesi mantığı ile yarın astronomik rakamlara ulaşmasının önünde hiçbir engel yoktur. Üstelik yüzde elli enflasyonun kronikleştiği ülkemizde bu miktarların artmayacağını düşünmek hayalci olmaktadır.

Bu uygulamanın katmerleştireceği "eğitimde fırsat eşitsizliği" eğitimin geniş kesimlere ulaşmasını engellemiş olacaktır.

Böylece, ülkenin beşeri sermayesi ekonomik ve kültürel gelişmenin motoru olmaktan çıkacaktır.

Tüm paralı öğretim savunucularına şunu sormak gerekir;

Halkın parasını, özel şirketlerin kurtarılmasında, ihracatçı şirketlerin desteklenmesinde ve teşvik tedbirleriyle sermaye çevrelerine aktaranlar, eğitime yapılan sübvansiyonları kaldırarak kime hizmet etmektedirler?

rma... Soruşturma... Soruşturma... Soruşturma... Soruşturma... S

Prof.Dr. İzzettin ÖNDER

SORU I *1984/85 öğretim yılında uygulamaya konulan "paralı öğretim" sistemi hakkında genel olarak neler düşünüyorsunuz?*

SORU II *Üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunun orta ve dar gelirli ailelerden geldiğini göz önünde bulundurarak uygulamanın toplumun farklı kesimleri üzerinde yaratacağı etki ve "eğitimde fırsat eşitliği" ilkesi ile bağdaşıp bağdaşmadığı konusunda neler düşünüyorsunuz?*

1 – Eğitimin her düzeyinde parasız olması Cumhuriyetimizin dayanmakta olduğu temel ilkelerden biridir. Bu ilke, ulaşılmasına çabalanan ve özlenen "imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle"yi yaratma çabasının da temelini oluşturur. Bugün dillerinden Atatürkçülüğü düşürmeyenler 1920'lerin çok fukara Türk Devletinin eğitime ayırdığı bütçeyi düşünürlerse, sanıyorum nereden nereye geldiğimizi daha iyi anlarlar.

Fakat ikinci sorunuz çerçevesinde yanıtlamaya çabalayacağım bir hususa burada değinmek istiyorum. Türkiye'de eğitimde fırsat eşitliği kalmamış olduğu için ortaya garip bir görüntü çıkmaktadır. Türkiye'nin en zengin ailelerinin çocukları gördükleri iyi ortaöğretimin etkisiyle Türkiye'nin en masraflı üniversitelerine girebilmekte ve paralarını dershanelere, okullarına vb. saçtıktan sonra buralarda bedava okumaktadırlar. Zaten gene bir sonraki sorunuzda vurguladığınız "üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunun orta ve dar gelirli ailelerden geldiği" önyargısından da kurtulmak gerekir.

2 – Eğitimde fırsat eşitliği çoktan yok olmuştur. Ancak bunun suçlusunu yükseköğretim düzeyinde aramamak gerekir. İlkokulun, ortaöğretimin parayla satın alınabildiği bir dönemde, sorunu asıl bu aşamada aramak gerekir. Özel okullara olan ilginin kökeninde iki husus yatmaktadır. Bunlardan biri "yabancı dil öğrenmek", öbürü de "üniversiteye girmek"tir. Ve çok seçilerek alınan bu öğrenciler, iyi koşullar altında eğitildikten sonra elbette, üniversite sınavında da başarılı olmaktadırlar. Zaten bunu beceremeyenleri de yurt dışına çıkarak okumak istedikleri alanda bir okula kaydolmakta ve bir süre gezdikten sonra Türkiye'deki bir fakülteye "geçiş" yapmaktadırlar.

Bunların hepsi bir yana büyük bir kentte geniş aile olanakları içinde büyüyen bir çocukla, kırsal kesimde "allaha emanet" büyüyen bir çocuğun gelişmeleri aynı olur mu? Bu iki çocuk arasında fırsat eşitliği daha ilk günden yoktur.

Devlet eğer devletliğini bilir ve toplumdan gelire göre dengeli vergi toplayabilirse, sorun kendiliğinden

çözümlenir. Ancak "kara paranın" meşrulaştırılmaya çabalandığı bu dönemde, böylesi bir beklenti gülünç olur. Yaşadıklarımız, yaşanması gerekendir. Ancak bunlar da geçer...

Prof.Dr. Toktamış ATEŞ

1 – Eğitim hizmeti, oldukça pahalı bir hizmet olmakla beraber, ekonomide getirisi çok yüksek beşeri sermaye öğesi yaratmaya yönelik bir üretim faaliyetidir. Yaratılan sermayenin getirisini, farklı dozlarda hem toplum, hem de eğitim sürecinden geçerek, söz konusu anamal üzerinde ayrılamaz bir bütünlük oluşturan şahıs elde etmektedir. Başka bir anlatımla, eğitim hizmetleri sonucunda toplumda verimliliğin yükseltilmiş olmasından, kültür düzeyinin artmasından toplum da yararlanmakla birlikte, belirli meslek ve beceriler kazanan şahıs da sistem içinde yerini almaktadır. Bütün bu işler, toplumda bir maliyetle yapılmakta, dolayısıyla karşımıza bu maliyetin bölüşümü sorunu çıkmaktadır.

Gelir dağılımının çok eşit olduğu bir toplumda fazla önemli olmayan maliyet bölüşümü, gelir dağılımının bozuk olduğu toplumlarda sorun haline dönüşmektedir.

Bu noktada formel bir mantık yürüterek, şunu söylemek gerekir ki, gelir dağılımının adil olduğu bir toplumda dahi eğitim hizmeti, hizmet sürecinden geçen bireye sağladığı yarar oranında doğrudan fiyatlandırılma yöntemi ile finanse edilebilir. Diğer bir deyişle, yukarıda kısaca bahsediler, toplumun sağladığı yararlar bölümü için birey değil, toplum yükümlü tutulmalıdır.

Gelir dağılımının bozulduğu durumda ise, doğrudan hizmeti elde eden kişiye, belirli oranda bir bedel uygulayabilmek ve bunu adalet kriterlerine göre tartışabilmek için, söz konusu hizmetten yararlananların toplumdaki refah düzeyi ile, hizmetin finansmanına katılanların toplumdaki refah düzeyini bilmek ve karşılaştırmak gerekiyor.

Sorunun bir diğer yanı da, özellikle mesleki ve teknik eğitim genellikle hukuksal açıdan benimsenen "rüşd" yaşının üzerinde kazanıldığına göre ve bu esnada cinin ancak temel gereksinimlerini karşıladığı düşünülürse beşeri sermaye yaratan bireyin satmalma gücü çok düşük görülebilir. Hizmetin elde edildiği dönemde, bireye isabet eden maliyet bölümünü, birey devletten ve dolayısiyle tüm toplumdan borç olarak almış olur ve ileride kendisi gelir sağladığında, bu borcu geri öder. Böylece hem eğitim hizmeti yolu ile gelir dağılımı ve beşeri sermaye birikimi toplumda adaletsiz dağılıma tabi tutulmamış, hem de, kısmen de olsa, elde edilmiş olan mesleğin yapılması yönünde teşvik sağlanmış olabilir. Bu bölümün tasarlanan uygulamada olduğu gibi ailelerden alınması, bireyin ailesine borçlanması şeklinde yorumlanabilir. Tabiatiyle bu olay, birey ile ailesi arasındaki hiyerarşik bağı güçlendirecek ve bireyi ailesine daha bağımlı kılacaktır.

2 – Türkiye'de yüksek öğretime gelebilenlerle, bunun maliyetine katlananlar hakkında yapılmış bir araştırma bulunmamaktadır. Ancak fazla genelleştirmenin sakıncalı olduğunu gözardı etmeden denebilir ki, Türkiye'de eğer yüksek öğretim düzeyine ulaşanlar ait oldukları aileleri itibariyle genelde yüksek gelir grubuna dahil olanlardan oluşuyor ise, buna karşılık vergi gelirleri, genelde düşük gelir grupları üzerine oturuyorsa, özellikle doğrudan ve toplumda geçerliliği yüksek olan mesleklere yönelik (doktorluk, mühendislik vb. gibi) eğitim süreci gelir ve bu bağlamda beşeri sermaye dağılımını bozmaktadır.

Ancak, bu olgu, geçerliliğinin yüksek olduğu kanıtlanabilse dahi, derhal herkesin bu maliyete katılması gerektiği sonucuna götürmemelidir. İlk aşamada, herkesin, zengin - fakir, hiçbir engelle karşılaşmadan, eğitimin gerektirdiği diğer koşulların (iyi bir alt eğitim, giriş sınavlarında başarılı olma vb) yerine getirilmesi halinde, her türlü para endişesinden bağımsız olarak bu olanağa kavuşabileceğinden emin olması gerekir. Başka bir deyişle, zengin bir aileye mensup olan bir adayın, ailesine başvurma durumunda kalmadan ileride ödemek üzere borçlanma hakkı olabilmelidir. Bu aşamada, isteyen öğrenci saptanan bedeli, kendi isteğine ve ailesinin mali durumunun kendisince değerlendirilmesine bağlı olarak öder, isteyen öğrenci ise, koşulları belirlenen bir biçimde, ileride ödemek üzere (hizmet ve/veya nakit olarak) yine hizmetten yararlanabilir. Böylece, adaylar, kendileri veya ailelerinin mali durumlarını kendileri değerlendirip, statülerini ona göre seçebilir.

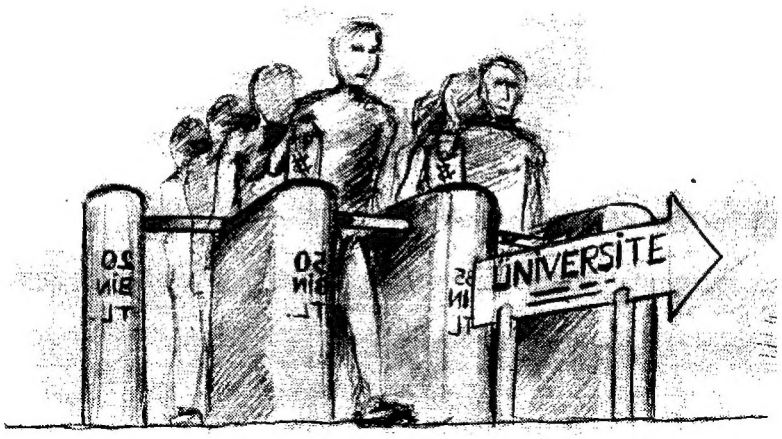

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İKTİSAT FAKÜLTESİNDEN
DOÇ. DR. ESFENDER
KORKMAZ

Eğitim, bu hizmetten yararlananlar yanında topluma da fayda sağlar. Örneğin, eğitim gören, bundan dolayı daha yüksek ücretle çalışma imkânı elde eder. Bu itibarla eğitimin kişiye özel yararı vardır. Ancak, eğitimin verimlilik üzerinde önemli etkisi vardır. Ayrıca, sosyal

ilişkilerde iyileşme sağladığından, bundan toplum da fayda görür.

Topluma sağladığı yararı dolayısıyla, eğitimin finansmanıda toplumca karşılanmalıdır. Ancak, eğitilecek olanlar bu geniş tabandan seçilirse, hizmet de bu yeteneklilere sunulmuş olur. Bu da eğitimde etkinliği artırır. Geniş tabandan seçim sözkonusu olunca, eğitimde fırsat eşitliği de şarttır. Eğitim paralı olursa, bu kriter yerini parası olan okur, kriterine bırakır. Bu da eğitimde verimlilik, etkinlik ve bağlı olarak, sosyal faydayı düşüren bir gelişme olur. Ayrıca, ancak parası olanın okuması sonucu doğurur. Çünkü, daha düşük gelir seviyesindekiler, eğitimle daha yüksek gelir seviyesine geçebilirler. Yani eğitim toplumda dikey hareketlilik sağlar. Eğer eğitim paralı olursa, hareketlilik ortadan kalkar.

Türkiye'deki uygulamada, parası olmayan için ödemeyi devlet üstlendiğinden bu sakıncalar fiili olarak azalmaktadır. Ancak paralı eğitimin bu paralelde meydana çıkarabileceği psikolojik sakıncalar geçerlidir. Mecburi hizmet yükümlülüğü getirilmesi de, aynı şekilde yukarıdaki sakıncaları kısmen devam ettirecektir.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ'NDEN DOÇ. DR. NİHAT FALAY

1 – Paralı öğretim, kapitalist ekonomilerde görülen bir uygulama. Bu anlamda, piyasa ekonomisinin geçerli olduğu ülkemizde ve aynı mantıkla "paralı eğitime karşı değilim". Ama bu uygulama, okumayazma ve genel kültür düzeyinin düşük olduğu ülkemizde, genel kültür politikasını pek destekleyici nitelikte değil. Ayrıca, toplanacak fonların nerede ve kimin tarafından rasyonel bir şekilde kullanılacağı konusunda iyimser değilim.

2 – Her toplumda olduğu gibi, toplumumuzda da, yüksek gelirli ailelerden gelen öğrenciler, diğer öğrencilere göre maddi ve gayrimaddi açılardan avantajlı durumdadır. Paralı öğretime karşı olmamam bu noktada ve şöyle bir temele oturmaktadır. Saptanmış ücretlerin, yüksek gelirliler için düşük ve komik olduğu açıktır. Kapitalist ekonomide eğer bir fiyat uygulanırsa, eğitim hizmetinin gerçek fiyatları bunlar değil. O zaman yüksek gelirlilerden gerçek maliyetlere yakın bir fiyat uygulanmalıdır. Alınacak fiyatlar yüksek gelirliler için düşük olması yanında, bu fiyatı ödemeyen dar ve orta gelirli öğrencilerin, eğitim süreci öncesinde veya süreç esnasında, elenmesi gibi kısmi bir sonuç ortaya çıkabilir. Çünkü sosyal bilim eğitimi gören öğrencilerden alınacak olan 20 bin lira taksitle alınsa dahi, hâlâ bazı aileler için diğer eğitim masrafları (kitap, yurt, beslenme) yanında, ilave bir yük oluşturacaktır.

Dar ve Orta gelirlilerin saptanmasında hangi kıstasların uygulanacağı ve bu kıstasların güvenilir bir uygulamasının sağlanacağı kesin değildir.

Paralı eğitimde fiyat farklılaşması yapılması ve yüksek gelirlilerden gerçeğe yakın bir fiyat alınması ve düşük gelirlilere yardım yapılması gerekir. Yüksek gelirlilerden düşük gelirlilere fon aktarımı ise karmaşık olmayan bir mekanizmayı gerektirir.

Sonuç olarak; Türkiye'nin koşulları gözönüne alınırsa paralı öğretim ile, yüksek öğretimden yararlanma "cüretini" gösteren aileler ve öğrencileri, daha da ürkütecek ve fırsat eşitliği daha da azalacaktır.

ÖĞRENCİLERDEN....

Edebiyat Fakültesi'nden Mustafa:

1 - Türkiye gerçeklerine uymayan, lüks bir sistem. Ülkenin sosyo - ekonomik yapısıyla ters olduğu düşüncesindeyim.

2 - Kesinlikle büyük bir etki yaratacak. Toplumumuzun geneli dar gelirli. Bu kararla "fırsat eşitliği" ister istemez ortadan kaldırıyor.

İstanbul Tıp'dan Oktay:

1 - Paralı eğitimin Türkiye'de uygulanması doğru değil bence.

2 - Bağdaşmıyor. Bağdaşmıyor, çünkü sistem itibarıyla yanlış. Alınan harcın miktarı değil, anlayış sakat. Bu sistem, başka pek çok aksaklığı çağıracaktır uygulamada.

Edebiyat Fakültesi'nden bir arkadaş:

1 - Paralı eğitim genelinde, piyasa mantığı içinde tutarlı.

2 - Ben, parayı buldu . Dolayısıyla düşünecek bir şeyim kalmadı.

İstanbul Tıp'dan Murat:

Bu uygulamanın yabancı ülkelerdekiyle zerrece ilgisi yok. Yaygın bir burs sisteminin olmadığı ülkemizde eğitimin, öğrencilerin şu anda ödeyemeyecekleri harçlara bağlanması, "fırsat eşitliği"ni büsbütün lafta bırakacağını sanıyorum.

Edebiyat Fakültesi'nden Rıza:

Mevcut koşullarda bu yaklaşım, büsbütün zorlaştıracak. Hayat pahalılığı aldı yürüdü. Öğrencilere artı bir maddi yük getiriliyor.

2 - Harcın makulmüş gibi görünen taksitler biçiminde alınması, olayın önemini azaltmıyor. Herşeyden önce işin mantığı çok sakat. Daha bir ton manidar duruma yol açacak bu.

İktisat Fakültesi'nden Nurten,

1 - Ani olarak ortaya çıkan ve büyük çoğunluğumuzu karamsarlığa, bunalıma sürükleyen bu yeni sistem gerçekten büyük hata. YÖK, yurt meselesi derken bir de bu çıktı. Yöneticiler, bunları mutlaka ele alıp çözmeye çalışmalılar. Aksi halde, gençlerden verim beklemek abes olur.

2 - Öğrencilerin geneli sabit gelirli kesimden. Paralı eğitim, bu geniş kesimin öğrenimi bırakmasına bile yol açabilir. Bence, eğitimde fırsat eşitliği bu uygulamayla rafa kaldırılacak gibi.

Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F.'den Şadi:

1- Bunca sorun varken, yetmezmiş gibi paralı eğitimin çıkması, angarya resmen. Yüksek öğrenimi itici kurallarla doldurmak, öğrencileri soğutmak neye yarar bilmiyorum.

2 - Bundan sonra Ö.S.S.'de ailemizin maddi durumunu da yazalım. Paramız yetmezse puanımızı gözönünde bulundurmasın, almasınlar.

İstanbul Tıp'dan bir arkadaş,

Olayın özü şu: Asıl amaçları, tüm ekonomik krizi, ülkenin tüm sorunlarını, yükün tamamını dar gelirlilere yüklemek. Başka bir şey değil.

HAK MI, AF MI?....

KUBİLAY HAN

Geçtiğimiz ay içinde kuşkusuz ki tüm üniversite öğrencilerinin üzerinde en çok konuştuğu konular; ek sınav, vize alıp da o dersten kalan öğrencilerin yeniden devam zorunluluğu ve yüksek öğretimin paralı olması sorunları idi. Ben genel olarak ek sınav hakkında bir şeyler yazmaya çalışacağım.

EK SINAV

Bu konuda yetkililer ne diyor? Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı M. Vehbi Dinçerler başkanlığında toplanan YÖK'ün kararı *"Ek sınav üniversitelerde kaliteyi düşürecektir. Bu açıdan ek sınav hakkının verilmesine karşıyız"* merkezindeydi.

NEYİN KALİTESİ

Önce kalitenin düşmesinden korkulan üniversitemizin eğitiminden kısa kısa bilgiler verelim.

Yer: Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Meslek Öncesi Temel Bilimler Enstitüsü anfisi. Öğrenci kapasitesi 860. Fizik I dersi almak zorunda olanların sayısı 1050. Bu durumda 190 kişi dersi ayakta dinlemek zorunda. yetkililerin önerisi: *"Nasıl olsa öğrencilerin bir kısmı birkaç hafta sonra bıkıp derse girmeyecekler o zaman rahat rahat oturursunuz"*.

Yer: E.Ü. Ziraat Fakültesi derslikleri. Öğrenci kapasitesi 160. Derse giren öğrenci sayısı –iki bölüm birleştirilmiş olarak– 150. Salonlarda ses akustiği olmadığı için öğrencilerin bir kısmı ders hocasının sesini duyamıyor, dolayısıyla iletişim yok.

Yer: E.Ü. Fen Fakültesi derslikleri. Öğrenci kapasitesi 200. Öğrenci sayısı 120-180 bazen 200'ü aşkın. Derslikler de hocanın sesini duymak mümkün değil. Dolayısıyla iletişim kurulamıyor.

Yer: E.Ü. Edebiyat Fakültesi. Ders: Sosyal Psikolojiye Giriş I. Derslik 60 kişilik. Derse giren öğrenci sayısı –iki bölüm birleştirilmiş olarak– 120. Öğrencilerin yarısı dersi ayakta dinlemek zorunda. Edebiyat Fakültesi öğrencileri Fen Fakültesi, Tıp Fakültesi ve Edebiyat Fakültesi Dekanlık binası arasında mekik dokuyorlar. Ayrıca kendilerine ait bir yemekhane yok, kantinde oturmak olası değil.

Yer: E.Ü. Ziraat Fakültesi. Ders: Analitik Kimya. Toplam öğrenci sayısı 200'den fazla, aynı nedenle hocayla iletişim yok.

"... Gerçekten de üniversitelerin işlevine bir baktığımızda, olayın kısaca bilgi üretimi ve bilgi aktarımı olduğunu görüyoruz. Bilgi üretimi olmayan bir üniversitede bilim güdükleşecek..."

Şimdi durum aşağı yukarı şöyle: Açık anlatım gereken derslerin sınavları test sınavı sistemiyle yapılıyor, bunun sonucu olarak öğrenciler anlamaya değil, ezberlemeye yöneliyor ve üniversitelerin işlevi bir yana bırakılıyor. Öğrenci bu sıkıntılar içinde okumaya çalışırken öğretim üyesi açısından durum şöyle: *"Klasik sınav sistemi öğrenci kalabalığı yüzünden zor ve zahmetli. Bu nedenle test sınavı uygulamak zorundayız. Bu halde zaten biz bile gerekli bilimsel çalışmayı yapamıyoruz"*. Bu durumda bırakın bilim üretimini, bilim aktarımı bile üniversitelerimizde tam anlamıyla gerçekleşememektedir.

Ayrıca uygulamalı alınması gereken derslerin uygulamalarının önemli bir bölümünün kaldırılması dolayısıyla teorik olarak alınan bilgilerin uygulamayla alacağı desteğin yitirilmesi sonucunda kısa bir sürede unutulması ve başarıyı bu açıdan olumsuz bir yönde etkilemesi de bize üniversitelerimizin kalitesi hakkında bilgi veriyor. Örneğin E.Ü. Ziraat Fakültesi öğrencileri 1 yıl boyunca Kimya ve Fizik dersi aldıkları halde laboratuvarla tanışmak şansına kavuşmadılar.

Üniversitelerimizin tamamı aynı sorunlarla karşı karşıya. Bunları özetlersek:

–Dersliklerin kalabalık oluşu,

–Öğrenci - öğretim üyesi arasındaki ilişkinin istenilen düzeyde olmaması,

–Uygulamalı derslerde uygulama olanağı olmaması,

–Öğretim görevlisinin ağır program karşısında bilimsel araştırma yapamaması,

–Öğrencinin bir psikolojik çıkmaz içinde oluşu,

–Altyapı sorunu çözülemediği halde okul kontenjanlarının %100'e varan oranda artırılması.

İdari özerkliğin olmadığı yerde bilimsel özerklik olabilir diyenlere ilginç bir örnek vermeden geçemeyeceğim. E.Ü. Edebiyat Fakültesi ders programı YÖK tarafından *"sakıncalı"* bulunarak değiştirilip, yerine başka bir program *"önerilmesi"* bilimsel özerkliğin de ne boyutta olduğu hakkında bilgi veriyor sanırım.

EK SINAV AF MI, HAK MI?

Şimdi soruyoruz: Böyle bir atmosferde soluyan üniversitelerimizde kaliteden söz edilebilir mi? Ortada kalite yüksekliğini belirten bir gösterge var mı? Dersi dinleyemeyiz, kuramsal olarak aldığımız dersin uygulamasını alamayız, yarı aç yarı tok, kitapsız, defitersiz, araçsız gereçsiz derse koştururuz. Sınıfta kalma, okuldan atılma korkusuyla, yoğun testlerin bunalımıyla sinirlerimiz bozulur ve doğaldır ki kalırız. Daha sonra da af bekleriz. Neyin affı? Hangi suçun affı? Bence gerçekten eğer affedilecek olan varsa bunlar öğrenciler olmamalıdır. Konu af tartışması olduğunda taraf biz değil YÖK olmalıdır. Böyle bir atmosferde bilimi öğrenmeye çalışan insanlar zaten tüm şeylerden doğal olarak muaf tutulmalıdır. Bu bağlamda ek sınav hakkı verilmesi zaten af değil haktır. Ek sınav hakkı kısa sürede öğrencilere tanınmalı ve bu konudaki hatalar kısa sürede telafi edilmelidir.

İ.Ü.Hukuk Fakültesi'nde Hukuk Dışı Uygulama:

Dilekçe Veren Öğrenciler Hakkında Soruşturma Açıldı

Dilekçe veren öğrenciler hakkında soruşturma açıldı.

9. Ekim 1984 günü birçok fakülte ve yüksekokulda okuyan öğrenciler gibi İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri de ek sınav verilmesi istemiyle Dekanlığa dilekçe verdiler.

Bu olayın diğer dilekçelerden farkı, DİLEKÇE VERME HAKKINI KULLANAN öğrenciler hakkında disiplin soruşturulması açılmasıydı. Diğer fakültelerde ve yüksekokullarda yasal olarak karşılanan bu istemler, İ.Ü. Hukuk Fakültesi dekanınca üniversite disiplin yönetmeliğine aykırı bulunarak dilekçe veren öğrenciler hakkında soruşturma açıldı ve 6 kişi bir hafta okuldan uzaklaştırıldı.

Fakülte dekanı Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı imzası ile ilan olunan duyuru aynen şöyle:

9 Ekim 1984 günü Fakültemiz öğrencilerinden bir grup, dershaneler blokunda toplanarak ek sınav hakkı ile ilgili dilekçelerini hazırlayıp Dekanlığımıza vermek üzere toplu halde merkez bina üst katındaki Dekanlık odası önünde izin almadan toplanarak dilekçelerini vermek istemek suretiyle *"Üniversite öğrenci disiplin yönetmeliği"* nin 3. mad. B-(a)-(n) bentlerinde yazılı *'üniversitenin sükun ve huzurunu bozacak nitelikte her türlü hareketlerde bulunmak veya bunlara teşebbüs etmek' 'üniversite, fakülte ve bağlı kuruluşlara ait binalarla eklentilerinde yetkililerden izin almadan toplantılar tertip etmek veya bunlara teşebbüs eylemek"* disiplin suçlarını işlemişlerdir.

Dilekçe sahibi bu öğrenciler dekanlık personeli ile müzakere yapan öğrencilerden oldukları tesbit edilen aşağıda adları yazılı olanlar hakkında DİSİPLİN SORUŞTURMASI açılmıştır.

Üniversite öğrenci disiplin yönetmeliğinin 6. mad. 2. bendi uyarınca bir tedbir olarak bu disiplin suçunun öncüleri durumunda bulunan öğrencilerin ÜNİVERSİTE BİNALARINA GİRMELERİNE, ilanen yapılmakta olan tebligat tarihinden itibaren bir hafta süre ile men edilmeleri dekanlığımızca karara bağlanmıştır.

İşbu karar 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanununun 54. maddesinin (F) bendi uyarınca adı geçenlere ilanen tebliğ olunur.

10337 A. Aysel
9434 G. Atak
9358 B. Yalçın
11714 K. Kirman
11616 K. Öztürk
8165 A. Ayanoğlu

Ancak bir haftalık ceza daha sonra 2 öğrenci için Dekanlıkça 15 güne çıkarılmıştır.

Bu konu hakkında görüşlerine başvurduğumuz İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri ise olayın Üniversitede huzur ve sükunun bozucu toplantı tertip etmek ve toplu dilekçe vermek ile ilgisini anlayamadıklarını, tamamıyla birbirinden bağımsız olarak verdikleri dilekçelerin toplu dilekçe kavramına sokulmak istendiğini ayrıca olay sırasında da bazı görevlilerin yeniçeriler gibi kazan mı kaldırıyorsunuz diyerek olaya siyasi bir görüntü vermeye çalıştığını belirtmişlerdir.

Öğrenciler dilekçelerinde şu istemlerin yer aldığını belirttiler:

–Vize sınavı dikkate alınmayarak (vizesiz dersler de dahil olmak üzere) öğrencilere yeni bir sınav hakkının tanınmasını,

–Fakültede uygulanmakta olan sınıf geçme sistemi yerine 'ders geçme' sisteminin getirilmesini,

–Paralı öğrenim sisteminin uygulanmamasını istediler.

Bazı dilekçelerde bu istemlerin bir kısmına yer verildiğini belirten öğrenciler, ayrıca TBMM'de başvurduklarını, Mecliste ek sınav verilmesi istemiyle önerge veren ANAP Milletvekili Mehmet Özdemir'e dilekçelerini ilettiklerini belirttiler. Öğrenciler dekanlarınca hazırlanan Anayasanın 74. mad. temel hak olan dilekçe hakkının kullandıklarını Üniversitelerdeki uygulamalardan şikayetçi olan Sayın dekanlarının kendisi de sorunlarımızı anlatan dilekçeleri niçin kabul etmediğini hâlâ anlayamadıklarını ekledi.

GÜNEŞ
20 EKİM 1984 CUMARTESİ
Dilekçe olayı
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı
"Tahkikat açıldı. Kaç kişi dilekçe verdiyse
ereken yapılacak" derken, İstanbul Sıkıyönetim
yetkilileri olaya açıklık getirdi
Toplu dilekçe
suç değil
rclar ve ek sınav konusunda diğe
imleri olmadığını açıklar

İzmir 1. İdare Mahkemesi Kararı:

TOPLU DİLEKÇE SUÇ DEĞİL

Davacı: Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi 2. sınıf öğrencisi Bornova-İZMİR

Davalı: Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı Bornova-İZMİR

Davanın Özeti: Davacıya, okul idaresine toplu olarak dilekçe vermesi nedeniyle kınama cezası verilmesine ilişkin 30.11.1983 günlü ve 9-20/45 sayılı işlemin: verilen cezanın Anayasının 74. maddesine aykırı olduğu, tek dersten sınıfta kalan öğrencilerin oluşturduğu yığılmalar nedeniyle derslerden verim alamadığını belirterek çare bulunmasını istediği, istemlerinin daha sonra fakülte idaresince de kabul edildiği, Sulh ceza mahkemesinde açılan kamu davası sonucunda beraat ettiği iddialarıyla iptali istenilmektedir.

Savunmanın Özeti: Davacının hiçbir hukuki yararı ve mağdur olma durumu bulunmadığı halde toplu halde, idareyi güç durumda bırakmak, huzur ve sükunu bozmak amacıyla hareket ettiği, uzun kuyruklar oluşturularak ve basında yansıtılarak dilekçe verilmesiyle idareyi izaç hareketine tevessül edildiği, verilen cezanın Üniversite Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nin 3/1-B-a ve 2/b maddelerine uygun olduğu belirtilerek davanın reddi gerektiği savunulmaktadır.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Hüküm veren İzmir 1. İdare Mahkemesinece işin gereği görüşüldü:

Dava: davacının, okulda başarısızlık oranının yüksek olduğu, tek dersten kalanlara laboratuvar gruplarında verimin düşük olacağı, bu duruma çare bulunması istemiyle toplu olarak idareye dilekçe vermesi nedeniyle hakkında uygulanan kınama cezasının iptali istemiyle açılmıştır.

Dava konusu işlemde ve savunmada işlemin hukuki dayanağı olarak Üniversite Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin 3-1/B-a maddesi göstermektedir. Adı geçen maddede "Üniversitenin sukun ve huzurunu bozacak nitelikte her türlü hareketlerde bulunmak veya bunlara teşebbüs etmek" fiilinin, kınama, bir haftadan bir aya kadar Üniversiteye devamdan menedilme cezalarından birini gerektiren bir disiplin suçunu oluşturacağı hükme bağlanmaktadır.

Toplu ya da bireysel, salt dilekçe verilmesi, geniş anlamda "harekette bulunmak" olarak sayılabilirse de, maddede yer alan "harekette bulunmak veya teşebbüs etmek" deyimi ile eylemsel nitelikte bir davranış biçiminin amaçlandığı açıktır.

Bakılan davada ise, davacının, dilekçesinin sunumu sırasında, Üniversitenin sükun ve huzurunu bozucu nitelikte eylemsel bir davranışta bulunduğu ya da böyle bir harekete teşebbüs ettiği davalı idarece iddia ve ispat edilememekte, yalnızca davacının kişisel sorunu olmadığı halde, gereksiz yere toplu dilekçe vermesinin, uzun kuyruklar oluşmasının, durumun basına yansıtılması suretiyle idarenin izaç edilmesinin Üniversitenin huzur ve sükununu bozduğu belirtilmektedir.

Bilindiği gibi, dilekçe hakkı, kişilerin Anayasa ile de güvence altına alınan temel haklarındandır.

Olayda, yeni Üniversite sınav yönetmeliğinde öğrenci lehine yapılması istenilen değişiklik, tüm öğrencilerin ortak çıkarlarını ilgilendirdiğinden, davacının bu konudaki görüş ve isteklerini yansıtan bir dilekçe ile idareye başvurması ileri sürüldüğü gibi, "kişisel sorunu olmadığı halde gereksiz dilekçe vermek" biçiminde yorumlanamaz.

Ayrıca toplu halde dilekçe sunmayı engelleyen bir hüküm de mevzuatımızda yer almadığından, sorunu daha çarpıcı biçimde ortaya koyarak yönetmelik değişikliğini sağlama amacıyla davacının sahip olduğu dilekçe hakkını diğer öğrencilerle birlikte kullanması, üniversitenin huzur ve sükununu bozucu nitelikte bir eylem olarak nitelendirilemez.

Kaldı ki, bu toplu dilekçe sunma olayı amacına da ulaşmış ve idarece öğrencilere üst sınıfa devam hakkı tanınmıştır.

Böylece, sonradan sorunun öğrenci lehine gözükmesi dahi, savunmada belirtildiği gibi, hareketlerin gereksiz olduğunu değil, aksine yerinde bulunduğunu ve toplumsal bir gereksinmeyi karşıladığını göstermektedir.

Dilekçelerin sunumu sırasında kuyruk oluşmuş olması ise huzur ve sükunun bozulduğunun değil, aksine düzenin sağlandığının göstergesidir.

Kimi öğrenciler hakkında, bu hareket nedeniyle açılan kamu davası sonunda Sulh Ceza mahkemelerince verilen beraat kararlarında da bu davranışın huzur ve sükun bozucu niteliğinin bulunmadığı belirtilmektedir.

Bu durum karşısında, davacıya verilen disiplin cezasında yukarıda belirtilen mevzuat hükmüne uyarlık bulunmamaktadır.

Açıklanan nedenlerle hukuka ayrıkı bulunan dava konusu işlemin iptaline, aşağıda dökümü yazılı 1800.-lira yargılama giderinin davalıdan alınarak davacıya verilmesine, artan 300.-TL posta pulunun davacıya iadesine 27.9.1984 gününde oyçokluğuyla karar verildi.

ÖLÜMLERİN ANATOMİSİ

1.
Acapulco yaylalarındaki,
kızılderili kadın
Yunak'ta yeni doğmuş
bir kıza
yıllar sonra
Ölümlerinden doğurduğu,
köşeli motiflerini yollayacaktı:
Bir pançonun püsküllerine saklanarak.

2.
... Ve siyaha beyaz katılmış
gözleri
denizlerde yürüyeceği ayakkabıları
tasarlayacaktı.
Sisler içindeki
küçük bir çocuğun
sevinç çığlıklarını
duymamacasına

3.
Güneşide sevmezdi,
Gecedeki deliği sevdi ama...
Siyahtaki mistik beyazı.

4.
Ve martılar
Kubbelerde intihar ederdi.
Göğsü parçalanmış
Beyaz tüy yığını geceler
Donuk
Ve yarı kapalı gözleriyle
Yıldızları seyrederdi.

5.
... Fakat!
Atlantis'in ıslak yosunlarına
Sarı balıklardan ordu salanlar
Van Gogh tablolarında
Athena'yı arayanlar.
Ayçiçeği kasırgasında,
kanatlarını kıpırdatamayanlar:
"Sarı"ya taptılar.
Yüzyılların simgesini
Fırça palette boğdu: Sapsarı ölümlerde
Çocukça oldu hep
Duygusallıklarının geçmişinde
Yarım kalan birikimlerin
Dadacı coşkusu.

6.
Geceleri bütün bir gece olamayan
savaşçılara
Dil!
Yetmezdi ki...
Zeytin dalının altındaki
Bakışların önünde
Ölümüne savaşırdı onlar
Silahlarında
Özgürlük ve tutsaklık
Kolkola ışıldardı: Göz kamaştırıcı
Kazanan
Öldürdüğünü sırtlardı.
Kollarında,
Pırıltının keskin ağırlığı,
Çamurdan büste şekil verirdi,
Dudaklarına bir garip kıvrılış.
Ve...
Kabuk kabuk çamur.

7.
Doğacak yavrusu "umut"tu
Türküsünü mırıldanırken
Çocuğun adını, doğmadan koydular.

kağan güner

Buca Eğitim Fakültesi ya da HARAMİLER KESMİŞ OKUL YOLUNU

"Nasıl anlatabilirim şu şom ağızlıya
Yalnızca ilençli sözlere açık olmadığını ağzımızın,
Capcanlı dudaklarımızın güzelim dudaklara
Ve serin sularına da değeceğini bir ırmağın?

Yaşamak ne büyük mucize
Ama nasıl anlatırsın bunu yaşamasızın birine?

Belki de anlatırsın, ama kim ipler bunları be!"

(Andrey Voznesenski, OZA, (Çev.) Mehmet H. Doğan— Turgay Gönenç: Ada Yayınları; İst. 1981, sy: 32)

Orhan TOZKOPARAN

I

GİRİŞ

Burada anlatılacak olanlar pek şaşırtıcı olmamakla birlikte, gericiliğin, Eğitim Fakültelerini nasıl ele geçirdiklerini ve buraları ırkçı/dinci gericiliğin *"yayılma çayırı"* haline nasıl getirdiklerini açığa çıkarması açısından önemlidir. Olaylar ve ilişkiler öylesine çok boyutlu ki, bizim derleyip - toparladığımız bilgi ve belgeler *"devede kulak"* gibidir.

Yaşananlar, hiç kuşkusuz Türkiye'deki gelişmelerin organik bir parçası. Milli Eğitim Bakanı ve YÖK başkanının yürüttüğü ve desteklediği ırkçı/dinci eylemler (Arap ça dil eğitimi; kitap yakma vb. vb.), diğer fakültelerde de burada anlatacağımız olaylara benzer olayların yaşandığınıkanıtlar niteliktedir. İlahiyat Fakültelerinde oynanan oyunları A. Yılmaz, Yeni Olgu sayfalarında anlatmıştı. Bu çabaların, üniversitelerdeki demokrasi ve özgürlük mücadelesine katkıda bulunacağına inanıyoruz.

Bilim ve sanat yapabilmek için; gericiliğin kul insanı değil, ilerlemenin özgür bireyleri olabilmek için; toplumsal ilerlemeyi sağlayabilmenin önkoşulu olan özgür düşünme ve özgür yaşamı savunabilmek için üniversitelerin demokratik ve özerk olması büyük önem taşır. Böyle bir yapılanmanın oluşması şimdilik olanaklı görünmüyorsa da bu durum, ve sorumluluğumuzu unutturmamalı bize.

İşte bu tutum ve sorumlulukla, Buca Eğitim Fakültesinde oynanan oyunları açığa çıkarmayı düşündük. Demokrasi ve özgürlük bir yaşama biçimi anlayışı olarak kavrandığında, bu yaşama biçimine yönelik her türlü saldırı ve yoketme eyleminin karşısına dikilmek de bir davranış biçimi olarak kendini gösterir.

Belki de burada anlatılanlar karşısında, *"kim ipler bunları be!"* diyenler çıkacaktır. Ama biz, bunları *"ipleyecek"* birilerinin var olduğu umudunu yitirmedik henüz. Türkiye'de demokrasi güçlerinin, basının, aydınların, özgür bilim ve sanattan yana olanların bunları *"ipleyeceğini"* düşünüyoruz. Yine, okuldaki baskı ve psikolojik yıpratmanın şiddetleneceğini, büyük bir kesimin sınıfta kasıtlı olarak bırakılacağını da biliyoruz.

Irkçı/dinci düşünce ve davranışlar, örgütlü güç haline dönüşerek öğrencileri baskı ve denetim altına almaya yönelmişse; düşüncelerimizden dolayı, yüzlerce öğrenci sınıfta bırakılmışsak; yaşamımıza ve kişiliğimize müdahale etme, kendi anlayışlarına göre yeniden biçimlendirme anlayışı ile ağır bir baskı ile karşı karşıya kalmışsak, *"bu bizden" "bu bizden değil"* düzmantığıyla sağcı öğrencilere örgütlenme ve baskı grupları oluşturma serbestisi tanınmışsa; *"Cumhuriyet"* gazetesini dahi birçok tehlikeyi göze alarak okuyabiliyorsak; sokakta ve otobüste selam vermedik diye, bazı öğretmenler tarafından, derslerde ayağa kaldırılarak hakarete uğramışsak; sevdiğimiz bir insanla elele dolaşırken, bir öğretmenle karşılaşınca *"kendimizi toparlamadık"* diye sınıfın içinde ahlaksızlıkla (!) suçlanmışsak; bu ve benzeri ilkellikler, öğrencileri sağcılaştırma politikasının parçalarıysa ve en son, yaşamımızı tehdit eden birtakım davranışlar geliştirilmeye başlanmışsa, bizim de bu düşünceyi taşıyan ve yasadışı faaliyetler yürüten öğretim görevlilerinin, fakülte yöneticilerinin oyunlarını açığa çıkarma hakkımız doğmuş demektir. İşte, tamamen yaşamımızı savunma ve haksızlıklara karşı çıkma anlayışı ile hazırlandı bu yazı.

II

OYNANAN OYUN

1983 yılının Haziran ayında, Buca Eğitim Fakültesinden MEB'na iade edilen öğretim görevlileri, söz konusu iade işlemi *"yapılmamış gibi telakki edilerek"* fakülteye geri döndürülmüşlerdi. Bu dönüş, Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonunun onayladığı 2880 sayılı yasanın geçici 5. maddesinin gereğiydi. *"Noksanlıkla Malül"* bir iade işlemi, bir yasayla iptal edilmişti. İade işleminin *"noksanlıkla malül"*lüğü, YÖK başkanlığının Tahsin Özgüç imzasıyla Üniversite Rektörlüklerine ve M.E.B.'na gönderdiği H -M - 003/7175 sayılı ve 26.8.1983 tarihli yazısında belirtiliyordu:

"Milli Eğt. Bakanlığı'ndan alınan bazı yazılardan 2809 sayılı kanunun geçici 3. maddesine göre 745 öğretmenin üniversitelerimizce adı geçen bakanlığa kadroları ile birlikte iade edildikleri anlaşılmıştır.

Ancak bilindiği gibi 19 Ağustos 1983 tarih ve 18140 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2880 sayılı kanunun geçici 5. maddesi bu öğretmenlerin istihdam sürelerini 30 Haziran 1984 tarihine kadar uzatmış bulunmaktadır. Bu durum karşısında kanun vazıı anılan öğretmen hakkında üniversitenizce ihdas edilen işlemi yok saymıştır. Her ne kadar iade işlemi için 30 Haziran 1984 tarihin beklenmesi sureti yok ise de konu ile ilgili olarak vazedilen yeni hüküm iade işlemini belli bir prosedüre bağlamıştır. Bu güne kadar yapılan iade işlemleri bu prosedürün yerine getirilmesi suretiyle yapılmadığından noksanlıkla *malüldür.*

Bu sebeple kanun vazıının iradesinin yerini bulması için anılan öğretmenler hakkında herhangi ihdasi bir işlem yapılmamış gibi telakki edilerek üniversitenizden ayrıldıkları noktadan devamları (yapılmış ve yapılacak ödemelerle ilgili hususlar ayrı olmak üzere) uygun görülmektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim."

Bu yazıda sözü edilen 745 öğretim görevlisinden 124'ü Buca Eğitim Fakültesi öğretim görevlisiydi. Bu 124 öğretim görevlisi, yasayla B.E.F.'deki görevlerine dönmüş olmalarına ve okulda bulunmalarına karşın, 21.9.1983'te başlayan bütünleme sınavlarında kendilerine görev verilmemiş, 18.8.1983 tarih ve 2880 sayılı yasanın geçici 5. maddesi hiçe sayılmıştı. Fakülte dekanı Hüseyin Sesli, yasa tanımaz bir tavır alıyordu. Bu durum basma yansımış ve çeşitli tarihlerde yayınlanan yazılarla kamuoyu olayları öğrenmişti. Örneğin Nokta dergisinin 3 - 9 Ekim 1983 tarihli 32. sayısında şöyle bir yazı yayınlanmıştı:

"Buca'da ne oluyor? 9 Eylül Üniversitesine bağlı Buca Eğt. Fakültesi'nden bir grup öğretim görevlisi, YÖK kararıyla görevlerine iade edilmelerine rağmen, kendilerine ders yapma olanağı tanımadığı iddiasıyla Fakülte Dekanı Prof. Hüseyin Sesli'yi Sıkıyönetim Komutanlığı'na ve savcılığa şikayet ettiler.

Ama Dekan Sesli'ye göre yasaların önem taşımadığı anlaşılıyordu

... Geçmişin millitanları zafer kazanmış komutanlar gibi dönüyorlar okula.

Dilekçelerinde, Fakülte'de detaylı araştırma ve soruşturma yapılmasını isteyen öğretim görevlileri, daha önce sıkıyönetim kararıyla yüksek okullarda çalışması sakıncalı görülen Edebiyat Öğretmeni Mustafa Tarım'ın bir yolunu bularak okula döndüğünü ve fakülte dekanı tarafından bölüm başkanı yapıldığını vurguladılar.

Dekan Sesli'nin sıkıyönetimce sakıncalı görülen kişileri derslere ücretli olarak aldığı kaydedilerek, durumu kendisine hatırlatan öğretim görevlilerine *"sıkıyönetim beni bağlamaz"* şeklinde konuştuğu iddia ediliyor.

Öğretim görevlileri, Nokta muhabirine, Dekan Hüseyin Sesli'nin Erzurum Atatürk Üniversitesi'nden B.E.F.'sine YÖK kararıyla getirildiğini ve kendisinin kapatılan aşırı sağcı bir partiye mensup olduğunu öne sürdüler. Öğretim görevlileri, dilekçelerinde, bazı öğrencilerin sınıflarda *"istihbaratçı"* olarak kullanıldığını, dekanlıkça, öğretim görevlilerini karalayacak biçimde adi iftira soruşturmalarının başlatıldığını belirttiklerini söylediler.

Sınav salonlarında sessiz terör havasının estirildiği, bazı öğretim görevlilerine tehdit mektupları gönderildiği, durup dururken, bazı öğretmenler hakkında *"bölücülük"* soruşturması açtırıldığı belirtilen 10 sayfalık dilekçede, Fransızca eski bölüm başkanının bir sınavda kopya çekilmesine gözyummadığı için, Türk Dili ve Edebiyatı bölüm başkanınca (Mustafa Tarım), bir odaya çekilip tehdit edildiği, okul Yönetimince ve dekanlıkça bu konularda en küçük bir soruşturma yapılmadığı anlatılıyor ve şöyle deniyor: *"Temmuz (1983) sonunda okulla ilişkileri kesilmeyenlerin çoğu Atatürk düşmanı siyasal eğilimleri olanlar. Bunlardan biri (Gülşen Akdağ), belli bir siyasi eğilimin sempatizanı olduğu ve dekanla aile dostluğu bulunduğu için, hiçbir kariyeri olmadığı halde, İnkilap Tarihi kitabıyla ilgili komisyonda görevlendirilmiş; Cumhurbaşkanı Evren'in huzuruna "Doktor" ünvanıyla çıkartılmıştır. Amaç okulda bırakılmasını sağlamaktır. Nitekim öyle olmuştur."* (Nokta, Sayfa 19)

Kendilerine görev verilmeyen öğretim görevlileri okulda bulundukları halde, kendi derslerinin sınavları başkalarına yaptırılınca, ilginç durumlar da ortaya çıktı: Örneğin: Müzik Eğitimi bölümünde piyano sınavı, ders hocasına görev verilmemesi nedeniyle günlerce yapılamadı. Bu sınav daha sonra, öğrencilerin deyimiyle, piyanonun klavyesine basmasını bilmeyen kişiler tarafından yapıldı. Yine Coğrafya bölümündeki sınavları Tarih öğretmenleri; Edebiyat bölümündeki sınavları, Mis-Süt'ten ücretli olarak derslere getirilen bir memurla, İlahiyat Fakültesi'nden getirilen bir sivil savunma uzmanı ve Fakültenin yazı işlerinden bir memur yaptılar. Bunların dışında, kadrosuz öğretmenlerin sınavlarda görev almış olmaları da işin bir başka boyutuydu.

Bütün bunlar 23.9.1983 tarihli Yeni Asır, 1.10.1983 tarihli Hürriyet gazetelerinde açıklanmıştı. Kasım 1983 tarihli Yeni Asır gazetesi, *"Eğitim Fakültesi'nde Eğitim Çıkmazı"* başlığıyla, Dekan Hüseyin Sesli'nin, derslerin sınavına o dersle ilgisi olmayan kişileri görevlendirdiğini yazıyordu:

"Göreve iade edilen öğretmenler arasında piyano öğretmeni olmasına karşın, Dekan Sesli'nin, öğretmen yokluğu gerekçesiyle müzik sınavı yaptırmadığını ileri süren öğrenci-

ıer, okulda sessiz terör havası estiriliyor, sınav yolsuzlukları yapılıyor ve yönetmelikler kasıtlı olarak öğrenciler aleyhine uygulanıyor dediler."

Olaylar, bu ve buna benzer biçimlerde gelişirken, 1983 - 84 öğretim yılına giriliyordu.

SORUŞTURMANIN BÖYLESİ

2880 sayılı yasayı daha fazla çiğneyemeyeceğini anlayan Dekan Sesli, bütünleme sınavlarında görev vermediği 124 kişiye 1983 - 84 öğretim yılında ders vermek zorunda kalırken, öğretim görevlileri akıl almaz bir soruşturma kampanyasıyla karşılaşıyorlardı:

Onbeş yıl önce, daha öğrenciyken sınıf arkadaşıyla evlenmiş olan bir öğretim görevlisi, kız öğrencisiyle evlenmediğini kolayca kanıtlamıştı. *"Hissi ilişkiler"* suçlamalarıyla, okulun en saygın öğretmenlerinin namusları soruşturma konusu oluyordu. Bir bayan öğretim görevlisi, erkek arkadaşlarının bir kaçıyla *"hissi ilişki"* kurmakla suçlanmıştı. Bayan arkadaşlarıyla *"hissi ilişki"* kurmakla suçlanan öğretim görevlileri de acı acı gülümseyerek şöyle demişlerdi arkadaşlarına: *"Eşlerimiz de bu okulda görev yaptıklarından çoğunlukla birlikte oluyoruz. İhbarcılar belki de evli olmadığımızı düşünerek "hissi ilişki" kurduğumuzu sandılar."*

Kim suçluyordu belli değildi. Ama soruşturmalar sürüyordu. Suçlayan bulunamıyordu. Kendisiyle ilgili şikayet dilekçesindeki adı ve adresi araştıran bir öğretim görevlisi, verilen adreste kimsenin oturmadığını gösteren bir belgeyi mahalle muhtarından alarak soruşturma komisyonuna sunmuştu. Fransız dili bölümünde, *"Fransız yazarlarının eserlerinin Türkçesi dururken, neden Fransızcasının okutulduğu"* sorulan öğretim görevlisi ne diyeceğini bilememişti.

Uzun yıllar, yüksek okullarda başarıyla çalışmış olan Hulusi Altınbaş, Güler Apak, Halise Erensoylu, İlhami Ercivan, Alaaddin Umur, Fikret Türen, Feyza Hepçilingirler ve daha birçok öğretim görevlisinin karşılaştığı bu akıl almaz soruşturmaların asılsızlığını - saçmalığını anlayan (epeyce geç anlamıştı ya) YÖK soruşturma kurulu, soruşturmaya gerek olmadığı kararına varmıştı. Ama öğretim görevlilerini bir yıl uğraştırmıştı. Soruşturma konularının bir kaçını daha sayalım burada:

1 — Kemalizmi ideoloji haline getirmeyi amaçlayan *"Kadro"* dergisini *"komünist kadro hareketi"* sanarak soruşturma açıldı.

2 — *"Öldükten sonra toprak oluruz"* diyen bir öğretim görevlisi hakkında, *"öğrencilerin dini inançlarına hakaret ederek bölücülük yaptığı"* iddiasıyla soruşturma açıldı.

3 — Derslerinde emperyalizm, kapitalizm gibi sözcükler kullanan öğretim görevlisi hakkında, *"komünizm propagandası yapmak"* suçlamasıyla soruşturma açıldı.

4 — Bazı hocalara, *"Nazım Hikmet ve Yaşar Kemal'in adlarını neden ağızlarına aldıkları"* soruldu.

5 — Yıllanmış mide ülserinden ötürü, değil içki içmek, çay bile içemeyen öğretim görevlisi, *"derslere sarhoş gelmek"*le suçlandı.

"Arkadaşlar, eğer bu okulu kazasız belâsız bitirmek istiyorsanız; bizim sözümüzden çıkmayacaksınız..."

Ayrıca şu konularda da soruşturma yapıldı:

"Neden kocanızın içki içmekten çok hoşlandığını söylediniz."

"Temizlikçi kadından neden yakınıyorsunuz?"

"Falanca haftasonu tatilini neden pahalı bir motelde *geçirdiniz?"*

"Kağıt oyunlarını seviyor musunuz doğru mu?"

Soruşturmaların kimisi de üniversite rektörlüğünce sürdürülmüştü. Soruşturmaların ceza ile sonuçlandırılmasının nedenini, bir öğretim görevlisi, *"zaten soruşturmalar ceza ile sonuçlansaydı, konu il idare mahkemelerine yansıyacak ve Dokuz Eylül'ün uğraştığı 'bilimsel konular' ortaya çıkacaktı"* şeklinde değerlendiriyordu. Bunun örneği de vardı: Fransız Kültür Derneğinde ücretli derslere girmekle suçlanan Hulusi Altınbaş'ın Fransızca bilmediği anlaşılınca *"yanlışlık oldu"* denildi. Hemen ardından ikinci bir soruşturma konusu yaratılarak, tanık dinlenmeden ve savunma alınmadan 5.10. 1983 tarih ve 2/1 sayılı kararla *"kademe ilerlemesinin iki yıl süreyle durdurulması"* cezası verilmişti. 1. derecenin 4. kademesinde bulunan Hulusi Altınbaş için bu cezanın uygulanması olanaksızdı. Bunu öğrenen Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü Disiplin Kurulu bu cezayı 2.11.1983 tarihli ve 4/2 sayılı kararla *"bir ay için, brüt aylığın yarısını kesme"* cezasına dönüştürmüştü. Hulusi Altınbaş, İzmir İl İdare Mahkemesine *"cezanın iptali"* davası açmış, *"hukuka aykırı olduğu"* kararına varılan bu ceza, İzmir 1. idare mahkemesinin 6.6.1984 tarih ve 1984/591 sayılı kararıyla iptal edilmişti.

Kimin suçladığı belli olmayan konularla uğraşmış ve sonuçta aklanmış olan bir öğretim görevlisi; "öğretmenlik yaşamımızda karşılaşmayı aklımıza bile getiremediğimiz böyle bir olayın bizde açtığı yara, uyandırdığı tiksinti korkunç" diyordu.

Okulda oynanan oyunları hiçbir yere duyuramadıklarını, adlarını vererek dilekçe yazamadıklarını söyleyen bir öğretim görevlisi; "Cadı kazanından yanmadan kurtulmaya çalışıyorduk. Adımızı vererek açıklamada bulunamıyorduk. Nasıl bulunabilirdik ki?... MEB'na yazdığı dilekçesinde Buca Eğitim Fakültesinde olanları anlatmış olan Alaaddin Umur'un dilekçesi önce YÖK'e, oradan da Dokuz Eylül Rektörlüğüne *"ilgilenmesi"* için havale edilmişti. Rektörlük, Alaaddin Umur'u suçlayarak cezalandırdı. "Kime başvurabiliriz bu durumda?" diyerek seslerini duyuramayışlarını açıklamaya çalışıyordu.

SINAV YOLSUZLUĞU

1983 - 84 öğretim yılının ikinci yarıyılında ortaya çıkan bir olay herkesi şaşırtıyordu. Dokuz Eylül Üniversitesi Öğretim ve Sınav çerçeve yönetmeliğinin 23. maddesine göre, *"bir öğrenci dönem içinde vize alamadığı dersten başarısız sayılır ve dönem sonu sınavlarına giremez, bir sonraki yıl bu dersi tekrar eder"*di. Ama Türk Dili ve

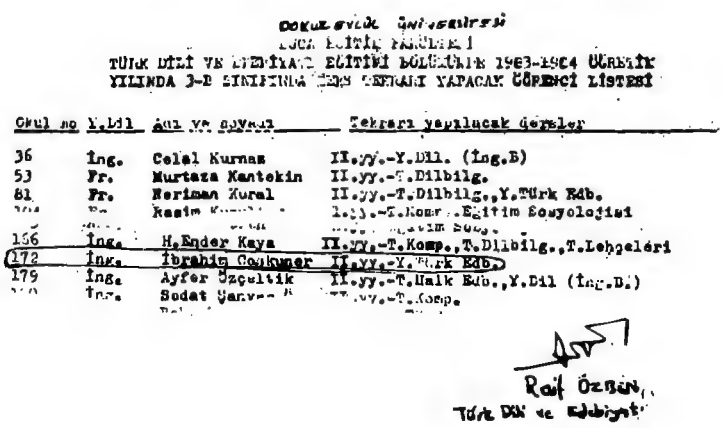

...ÜNİVERSİTESİ
...EĞİTİM FAKÜLTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BÖLÜMÜNÜN 1983-1984 ÖĞRETİM YILINDA 3-B SINIFINDA DERS TEKRARI YAPACAK ÖĞRENCİ LİSTESİ

Okul no	Y.Dil	Adı ve soyadı	Tekrarı yapılacak dersler
36	İng.	Celal Kurnaz	II.yy.-Y.Dil. (İng.B)
53	Fr.	Murtaza Kantekin	II.yy.-T.Dilbilg.
81	Fr.	Nerimen Kural	II.yy.-T.Dilbilg.,Y.Türk Edb.
...	...	Kasim ...	...-T.Komp.,Eğitim Sosyolojisi
156	İng.	H.Ender Kaya	II.yy.-T.Komp.,T.Dilbilg.,T.Lehçeleri
172	İng.	İbrahim Coşkuner	II.yy.-Y.Türk Edb.
179	İng.	Ayfer Özçelik	II.yy.-T.Halk Edb.,Y.Dil (İng.B.)
...	İng.	Sedat Yanver...	...yy.-T.Komp.

Raif Özsan,
Türk Dili ve Edebiyatı

Edebiyatı Bölümü 2. sınıf öğrencisi Nesime Türkaslan, Dilbilgisi dersinden; aynı bölümün 4. sınıf öğrencisi İbrahim Coşkuner Yeni Türk Edebiyatı dersinden, 1982 - 83 öğretim yılının 2. yarısında vize alamadıkları ve yıl sonu sınavlarına giremedikleri halde 1983-84 yılının 2. döneminde ders tekrarı yapmıyor ve soran arkadaşlarına da sınıf geçtiklerini, kendileri için *"özel sınav"* açıldığını söylüyorlardı. Böyle bir uygulama ise yasadışıydı. Vizesiz derslerden ders tekrarı yapan diğer öğrenciler, bu ayrıcalıklı uygulamadan tedirgin olmuşlardı.

Bu sınav yolsuzluğuna adı karışan Rıza Bağcı ve Dekan Hüseyin Sesli, yapılan bir hatayla kendilerini ele veriyorlardı:

Dekan Sesli bu öğrencilerin sınıf geçtiklerini söylerken, aynı öğrencilerin adları, *"1983-84 öğretim yılında ders tekrarı yapacak öğrenci listesi"*nde yer alıyordu. Hem adları listede olup, hem de sınıf geçmek, okulda öğrenciler arasında kadrolaşmayı yönlendirmenin bir ödülü olarak düşünülebilirdi ancak. (İbrahim Coşkuner okulu bitirerek diploma almıştır. Vizesiz dersinin tekrarını yapmadığı için diploma yasal değildir. Nesime Türkaslan, bir üst sınıfa geçmiştir. Ancak 1983-84 öğretim yılının ikinci yarısında bu kez 2. sınıf Türk Dilbilgisi'nden vize alamamıştır. Geçen yılki gibi yine sınav yolsuzluğunun yapılıp yapılmayacağı merak konusudur.

Ayrıcalıklı uygulama gören bu iki öğrencinin, öğretmenler hakkında açılan soruşturma kampanyasının suçlamalarının sahipleri oldukları da, soruşturma komisyonuna verilen şikayet dilekçelerindeki imzalarından anlaşılmıştı.

CUMHURBAŞKANLIĞI ÖZEL EMRİ UMURSANMIYOR

Dekan Hüseyin Sesli'nin göreve başlamasıyla birlikte başörtülü öğrencilerin sayısında hızlı bir artış gözleniyordu.

Cumhurbaşkanlığının 23 Ocak 1984 Ankara tarihli H-M-06-001/93/0802 nolu özel emir yazısı uygulanmıyordu. Bunun üzerine, 15 Nisan 1984 tarihli Yeni Asır gazetesi *"Evren uyardı"* başlığıyla bir fotoğraf yayınlıyor, bu fotoğraftan sonra başörtülü öğrenci sayısı birden azalıyordu.

Neydi bu yazı? Cumhurbaşkanlığının yazısında: *"Son günlerde okullarda başörtülü, kara çarşaflı, uzun mantolu kız öğrencilerin sayılarının arttığı, bu durumun engellenmesi ve bunları koruyan öğretim görevlileri ve yöneticilerin bildirilmesi"* isteniyordu. Dekan Sesli, bu emri uygulamak yerine, bu durumun dışarıya yansımasını engellemek için çaba harcıyordu. İlk olarak 20.3.1984 gününden itibaren, okul içinde fotoğraf makinası sokulmasını ve öğrencilerin fotoğraf çekmesini yasaklıyordu.

– III –

YUVAYA DÖNÜŞ

Kendilerinin hazırladıkları yönetmeliği eşit uygulamadığı, yasaları ve Cumhurbaşkanlığı özel emirlerini umursamadığı anlaşılan Dekan Sesli, *"işgal edilmesi gereken bir yer"* olarak kabul ettiği, fakülteden, *"istenmeyen adamlar"*ın uzaklaştırılması hazırlıklarını sürdürürken, kendi kadrolarını göreve getiriyordu. Temizlik işçilerinden bahçe bakıcısına: kütüphane memurundan öğrenci işlerine dek tüm hizmetlileri okuldan sürüyor, yerine kendi militanlarını dolduruyordu. Aynı çalışma, öğretmenler arasında zaten yıllardır yapılıyordu. Oku-

"Öldükten sonra toprak oluruz" diyen bir öğretim görevlisi hakkında, "öğrencilerin dini inançlarına hakaret ederek bölücülük yaptığı" iddiasıyla soruşturma açıldı

lu yaşanmaz hale getiren, her türlü baskı ve yıldırma yöntemleri uygulayan militan kadrolar, bölüm başkanlıklarına getiriliyor, bütün denetim mekanizması onların eline geçiyordu. Sıkıyönetimin sakıncalı bularak görevden aldığı öğretmenler, her türlü yasadışı yöntem kullanılarak tekrar *"yuvaya"* döndürülüyordu. Okulun tamamen ele geçmesi için bir tek pürüz vardı: *"İstenmeyen öğretmenler"*in de görevden alınması... Dekan Sesli, 2880 sayılı yasayla fakülteye dönmüş olan *"istenmeyen adamlar"*dan kurtulmak için 30 Haziran 1984'ü beklemişti. Ancak yıl sonu ve bütünleme sınavları bitmediği için, *"istenmeyen adamlar"*a 31 Temmuz 1984'e kadar katlanmak zorunda kalmıştı.

2880 sayılı yasanın geçici 5. maddesi, MEB'na iade işlemini *"belli bir prosedüre"* bağlamıştı. 1983'teki iade işlemini de *"belli bir prosedüre"* uyulmadığı için *"noksanlıkla*

malül" olarak nitelemiş ve bu nedenle geçersiz saymıştı.

Ama Dekan Sesli'ye göre yasaların önem taşımadığı anlaşılıyordu. Bu konuda iyice pişkinleşmiş olmalıydı. Kolay mı daha önce de yasayı ve özel emri umursamamış ve bundan da bir zarar görmemişti. Öyleyse geçen yıl geri çevrilen iade işlemindeki *"istenmeyen adamlar"*ı yeniden görevden alabilirdi. Beğenmemekten iyi bir *"prosedür"* olur muydu? Tek tek karpuz seçer gibi seçmiş, kurmaylarıyla birlikte liste oluşturmuştu. Geçen yıl iptal edildiyse bu yıl da iptal edilmesi gerek miyordu ya? 1983'teki iade işlemini Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu iptal etmişti. Acaba 1984'teki *"noksanlıkla malül"*lüğü *"komalık"* duruma dönüşmüş olan iade işlemini iptal edecek bir komisyon var mıydı?

MEB'na iade edilen öğretim üyelerinin adlarını duyan öğrenciler; *"yazık bize. Yıllardan beri uzmanlaşmış, bölümlerimizin temel direği olan öğretmenler iade edilirken; deneyimsiz öğretmenler, öğretmen olmayan memurlar, işsizler öğretmen diye atanıyor. Biz kimden öğreneceğiz! Siyasal ve dinsel propagandalar mı dinleyeceğiz!"* diye yakınıyorlardı. Onbeş yıldır bu okulda çalışan bir öğretim görevlisi de; *"tüm başvurular boşa gitti. Sesimizi duyuramadık. Geçmişin militanları, zafer kazanmış komutanlar gibi doluşuyorlar okula. Militanların arenası durumuna getirilen fakülteyle ilişiğimizi kesebilmek için namusumuza leke sürmeye çalıştılar. En azılı dönemlerde bile buna cesaret edilememişti. Ama, amaçlarına ulaştılar işte. İşgal kuvvetleri gibi doluştular fakülteye. Okulun kapısı 12 Eylül öncesine açıldı"* diyordu.

– IV –

KİMLERE KALDIK

Buca Eğitim Fakültesini ele geçirme taarruzu *"zaferle"* (!) bitmiştir. Bütün yönetim kademeleri, politik örgütlenme için her türlü baskı ve terör yöntemlerini kullanan; okulu bir yasaklar ve keyfi uygulamalar arenasına çeviren sağcı/geri-

ci unsurların eline geçmişti. Kendilerininkinden başka, hiçbir düşünceye tahammül edemeyen bu unsurlar, yasadışı uygulamalarını sürdürüyorlar. Bu kişilerin bilimsel kariyer ve yeterlilikleri yoktur. Birçoğunun sicili bozuktur. İçlerinden iki yıllık eğitim enstitüsü mezunları vardır. Birçoğunun göreve yasadışı yollarla getirildiği bilinmektedir.

Bu kişiler daha önceki yıllarda da okulumuzda görev yapmış, sakıncalı olduklarını gerekçesiyle defalarca görevden alınmış, fakat yeniden *"yuvaya"* dönmeyi başarmışlardır. Bunu hangi yollarla gerçekleştirdiklerini araştırmak, öyle sanıyoruz ki yasadışı örgütlenme ve faaliyetlerini açığa çıkarmada aydınlatıcı olacaktır.

Bu kişilerin derse girdiği sınıflarda, öğrencilerin başarı oranı en düşük düzeydedir. Ve yine bunların dersleri, dersten çok siyasi seminerlere benzemektedir. Öğrenciler arasında kasıtlı ayrımlar yapılmakta, keyfi olarak sınıfta bırakmalar yaşanmaktadır.

1984 - 85 öğretim yılı başladı- *Ders kitaplarınızın ve öğretmenlerinizin size önereceği kitapların dışında kitap okumayacaksınız. Dersleriniz bittiğinde doğru evlerinize gidin. Öğrenci kahvelerinde, çay bahçelerinde (Göksu ve Karadeniz) oturmayın. Ahlakınız bozulur. Dördüncü sınıf öğrencileriyle ilişki kurmayın. Kız-erkek arkadaşlığında 'fazla samimi ilişkiler' kurmayın. Nişanlı bile olsanız, okul içinde elele dolaşmak ahlaksız bir davranıştır. Elele tutuşarak gezen, birbirlerine yapışmış gibi yürüyen çiftlerin mutlaka çirkin kötü niyetleri vardır. Bu niyetleri gerçekleştirmenin yeri dört duvar arasıdır.*

ğında Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde, sınıflarda yapılan bir konuşmayı aktaralım burada. Özellikle birinci ve ikinci sınıf öğrencilerine yapılan bu konuşma, bölümdeki öğretmenlerin kişilik yapısını açığa çıkarıyor: *"Arkadaşlar, eğer bu okulu kazasız belasız bitirmek istiyorsanız, bizim sözlerimizden çıkmayacaksınız. Bölüm içinde kimsenin elinde dergi görmeyelim. Her türlü derginin getirilmesi YASAKTIR!..*

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
BUCA EĞİTİM FAKÜLTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BÖLÜMÜ
1983-1984 ÖĞRETİM YILINDA
1-A SINIFINDA DERS TEKRARI YAPACAK ÖĞRENCİ LİSTESİ

Okul no	Y.Dil	Adı ve soyadı	Tekrarı yapılacak dersler
2	Alm.	Ayşen Cnaral	I.yy-Osmanlıca,II.yy.-Y.Türk Edb.
6	İng.	Makbule Önal	1.yy.-E.Türk Edb.
9	İng.	Ayten Saygılı	II.yy.-Edebiyat Bil. Y.Türk Edb.
10	İng.	Türkân Beydan	1.yy.-E.Türk Edb.,II.yy.-Osmanlıca,E.Türk Edb.
13	İng.	Bahri Sertkaya	II.yy.-Tüm derslere devam edecek
18	İng.	Mustafa Kaytazcı	1.yy.-T.Dilbilgisi,Edebiyat Bilg.,T.Komp.,Osmanlıca,Osmanlıca,II.yy.-T.Komp.,Osmanlıca,Y.Türk Edb. Edebiyat Bilg.,
[illegible]	Fr.	Kezban [illegible]	1.yy.-Y [illegible] Edb. [illegible]
[illegible]	İng.	Nesime Dore[illegible]	II.yy.-Osmanlıca,Y.Türk Edb.
35	Fr.	Halit Furat	II.yy.-Osmanlıca,E.Dil (Fr.A.),
36	İng.	Nesime Türkmenler	II.yy.-Y.Türk Edb.,T.Dilbilg.
37	İng.	Nurser Nilgün Tavşa	II.yy.-Osmanlıca,II 1.yy.Y.Türk Edb.
			II.yy.-Y.Türk Edb.
		Kadriye [illegible]	[illegible] Osmanlıca,T.Kom-

Refik Özsoy
Türk Dili ve Ed. Bl. Bşk.

Özellikle kız öğrencilere söylüyorum. Giydiğiniz şeylere dikkat edin. Vücudunuza yapışan, bütün hatlarınızı ortaya çıkaran dar elbiseler, pantolonlar giymeyin. Erkekleri tahrik ediyorsunuz. Maşallah kitap gibi oluyorsunuz. sayfa sayfa aç aç oku! Pantolon giymek yasaktır!"

Bundan başka, yönetmelikleri yanlış aktararak öğrencileri yanıltan konuşmacı, öğrenci düşmanı tavrını açıkça ortaya koymuştu.

Kimdi bu öğrenci düşmanı konuşmacı? Bir fakültenin, ders verilen sınıfların, *"dingonun atının evi"* mi sanmıştı. *"Bilimsel yetersizlik"* (!) gerekçesiyle görevden alınan değerli öğretim elemanlarının yerine göreve getirilen, bu *"bilimsel yeterliliğe sahip"* (!) sıradan adam kimdi?

Öğrenciler arasındaki lakabıyla, bölüm başkanı *"Bay Diktatör"*dü bu. Yani Mustafa Tarım. Bu konuşmayı yaparken, yanında biri daha vardı *"Bay Diktatör"*ün. Yine öğrenciler arasındaki lakabıyla *"sıradan bir kadın"*, Gülşen Akdağ'dı bu kişi. *"Kızların kendilerini teşhir etmekten hoşlandığı"* bilimsel (!) saptamasını da o yapmıştı.

(SÜRECEK)

BEKLENİLEN

"Yağmur gözlerimizi yıkadı,
ve biz gerçeği gördük..."

i
İlk damla
kayboluverdi tozların arasında,
diğeri,
ve bir diğeri de,
— öyle susamıştı ki toprak —

ilk damlalar
kayboluverdiler
susuzluğun kollarında.
Toprak;
— öyle açtı ki yağmurlara —

ii
Tozların üzerinde
bir çiğ tanesi gibi,
öyle şişman
ve öyle gebe,
kirli ve ıslak
kalakaldı burnumu sıyırıp geçen bir damlacık.

iii.
Onu diğerleri izledi
Gittikçe artarak
Arttıkça büyüyerek.

iv.
Bıraktı ürkekliğini
damlalar.
Ayırdedemiyorum
seslerini
birbirlerinden
çoğaldıkça bütünleşiyorlar,
saymaya yetişemiyorum...

v.
Bir ilkokul dağılışı gibi
tek tük, ürkek önceleri,
ve birden çığlık çığlığa
nereden çıktığı belirsiz:
akışı gibi boğazın
Rumelihisarında,
akşam vapurunun Kadıköy'e
boşalışı gibi ani,
başladı yağmur.

vi.
Çatlak çatlak
çıplak göğsüne
yağan yağmurlar
toprak ananın,
karıştı toprağa
döllermişçesine...

Güneş tepede
aynı kızgın güneş hâlâ.
Sanki gözetlermiş gibi
bu gerdeği,
apaydınlık, vakur
bakıyor tepeden
tüm hoşgörüsü
ve tüm ağırbaşlılığıyla.

vii.
Ne bir tek
dal kımıldıyor rüzgardan,
ne de geçiyor bir bulut.
Şıpırtısı sade
düşen damlaların,
bu nereden çıktığı belirsiz yağmurun.

viii.
Bir ağaca dayadım gövdemi:
tekvücut...
Ayaklarım çıplak, toprakla haşırneşir
kalakalmış
— minicik bir dereciğin içinde —
duyuyorum yuvarlanışını
damlaların
saçımın her bir telinde.
Özlenilen yağmuru
yaşıyor altıokka
suratımdaki kuraklık...

ix.
Ben,
nice günler ve gecelerden beri
bu yağmuru kuruyor,
bu yağmuru bekliyorum;
ve umutla bakan gözlerim
niceden beri
her şafakta
ve her devrilişinde tepelerin üzerinde güneşin,
özlenilen bir sevgilinin
yoluna bakar gibi,
bekliyorduk yolunu...

x.
Sonunda,
geç kalmış konuk mahçupluğunda
— çok şükür gelebildim diyebilmenin —
yağıyor yağmur,

tüm kuraklıkların üzerine...

y.selim karakışla

GÖKOVA Kimin Gözleri Gibi Olacak

Ne yapalım, isteyen oturmasın orada.
TURGUT ÖZAL
Başbakan

Halikarnas Balıkçısı'nı cennete götürmüşler; "hani Gökova" demiş.
Sabahattin Eyüboğlu

Yavuz ATAN

Gökova Körfezi... Doğanın çok cömert davrandığı ve tüm doğa güzelliklerini gözalabildiğine sergileyen, dünyanın sayılı körfezlerinden biri. Son yıllarda ülkemizde de oldukça yaygınlaşan yat turizminin başlıca uğrak yerlerinden biri ve hatta, bu uğrak yerlerinin en seçkini denilebilir. Körfezde bulunan adalar, Bodrum - Gökova - Marmaris düzlemindeki deniz turlarının (Mavi Yolculuk ve diğerleri), önde gelen uğrak yerleri.

Gökova Körfezi; deniz güzelliğinin yanısıra, diğer tüm doğal güzellikleri de en çarpıcı şekilleriyle sergiliyor. Körfez çevresinde kentleşme olgusunun olmayışı da, bölgeyi turistik açıdan daha da çekici kılıyor. Yine kentleşme olgusunun olmayışı, son yıllarda ülkemizde de gelişmekte olan çadır turizminin başlıca merkezlerinden birinin de Gökova Körfezi çevresi olabileceği konusunda, umut verici bir durum.

Ne yazık ki, Halikarnas Balıkçısı'nın *"İtalya'yı gör de öl derler. Yok canım, Gökova dolaylarını gör de yaşa..."* diye nitelediği Gökova Körfezi, son zamanlarda çok sözü edilen ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya.

Evet... Gökova Körfezi'nde, Ören dolaylarında bir termik santral (Kemerköy Termik Santralı) yapılması düşünülüyor. Bu doğrultuda söylenen ve yazılanlar konusunda, duyarlı ve sağ duyulu her insanın kafasına, ister istemez bazı sorular takılıyor:

"Bize turizm değil, enerji lâzım" mı?

Bize turizm değil, enerji lâzım" Gökova Projesine neden ya da tepkilere yanıt olarak, Sayın Kültür ve Turizm Bakanımızın söylediği sözler. Biz buna *"hayır"* diyoruz. Çünkü, bize hem turizm, hem de enerji gerekli. Ancak, enerji sorunu, doğayı ve büyük bir turizm potansiyelini katlederek çözümlenemez.

Teknik çözümler nelerdir?

Neden Gökova?

Ve Gökova Projesinin kârlılığı mı?

Dilerseniz, Gökova Projesi'nin yakın geçmişteki ve benzeri örneklerini de dikizleyerek ve yatırımı inceleyerek, kârlılığını değerlendirelim: Yine bu konuyla ilgilenen herkesin bildiği gibi (fazla uzağa da gitmeye gerek yok); Gökova Projesine komşu, faaliyette olan Yatağan Termik Santralı ve altyapı tesislerinin yapımına yeni başlanmakla birlikte, Yeniköy Termik Santralının etkileri, gün gibi gözlerimizin önünde. Yapılması düşünülen Kemerköy Termik Santralı'nin, kıyı şeridinde olduğu da düşünülürse (dam üstünde saksağan, vur beline kazmayı)...

Sayın Başbakanımızın sık sık belirttiği teknik çözümler (!), bacaların yüksek tutulacağı ve gerekirse filtre takılacağıdır. Ve biz de soruyoruz: Termik Santral faaliyete geçmeden önce yörenin en kaliteli tütünlerini üreten, ancak şimdi: Termik Santralden çevreye yayılan kömür tozlarının, çevredeki bitkiler üzerinde bir örtü oluşturarak, büyüme ve gelişmelerini engellediği gerekçesiyle, *"bu tütünlerden sigara olmaz"* diye rapor verilen ve bitki örtüsünün yokolması tehlikesiyle karşı karşıya olan Yatağan Termik Santrali ve çevresi için de aynı önlemler alınmamış mıydı?

Elbette ki alınmıştı. Yatağan Termik Santrali'nin baca uzunlukları 120'şer metre TEK'nun söylediğine göre yüzde 99.6 oranında etkili olan filtreler takılmış bu bacalara. Ve şimdi; bitki örtüsü ve tarımın tahrip olması nedeniyle, yörede sadece yer fıstığı ve patates ekilebileceği önerilmiş ki, toprak yapısının sert olması nedeniyle, bu ürünlerin yetişmesi de olanaksız (artık onlar da tuz eksinler canım...),

(Fotoğraf: CUMHURİYET)

ÖNCE SEVİNDİLER, AMA... — Bir gazetedeki haber üzerine santral yapımından vazgeçildiğini sanan Türkevleri köylüleri, kadınlı erkekli halay çektiler.

120'şer metrelik bacalar da Yatağan ve çevresini kurtaramadığına göre; sanırız, yeni bir projeyle arşın yedinci katına baca dayayacaklar.

Yeniköy Termik Santrali ise, altyapı çalışmalarına yeni başlanmış olmakla birlikte, hafriyat çalışmalarının yapıldığı bölgenin her türlü hâkim rüzgarın etkisi altında olması nedeniyle, doğal çevrenin rengi ve görünümü, şimdiden değişmeye başlamış durumda. Burası da yaşanamayacak duruma geleceğinden, yetkililer tarafından çözüm (?) olarak, santral alanındaki köyün göç etmesi ve başka bir yere iskan ettirilmesi olarak öngörülmüş (eee... Bu da Yeniköy Projesinin teknik çözümü.)

Ayrıca, antr-parantez belirtelim; Gökova Projesi, 4 ünite olarak planlanmış olan Yeniköy Termik Santrali'nin 2 ünitesinin Ören civarına transferidir. (transfer bedeli mi? Acele etme kardeşim!) İşte, *"neden Gökova"* sorusuna yetkili yanıtlar, bu bağlamda veriliyor. Nedenler:

–Ören dolaylarında zengin kömür yataklarının bulunduğu. Bu (zengin) kömür yatakları, kurulması düşünülen Kemerköy Termik Santralı'ni kısa bir süre, yatırımın teknik ömründen daha az bir süre, çalıştırabiliyor. Ya sonra? Ağlama gözlerim mevlam kerimdir.

–Projenin uygulanacağı alan olan Türkevleri Köyü'nün bu kömür yataklarına yakın olması nedeniyle, taşıma sorununun olmayacağı. Taşıma sorunu olacaktır. Çünkü, sözü edilen kömür yatakları, bölgeye belli bir mesafe uzaklıktadır (orda bir kömür yatağı var uzakta).

–Yeniköy Termik Santrali'nin su sorunu olduğu ve gerekli suyun denizden sağlanabileceği. Oysa, Yeniköy Termik Santrali için gerekli suyun, santral yakınındaki bir akarsudan sağlanabileceği saptanmış ve suyun santrale pompalanması için gerekli tesisler yapılmıştır bile.

Haa... Bir de (gerçekleşirse) santralin ekonomik faaliyetlere, doğal çevreye ve insan sağlığına vereceği zarar sorunsalı var ki; bu zararlar, araştırma ve raporlarla sabittir.

Gökova Körfezi çevresindeki ekonomik faaliyetler: Turizm başta olmak üzere, ormancılık, arıcılık, tarım ve su ürünleri istihsali ki; körfez suyunun özellikleri nedeniyle, dünyanın en leziz balıklarının burada yetiştiği biliniyor.

Gökova Körfezi çevresi, fiziksel ve biyolojik yapısı nedeniyle çevresel etkilere, özellikle hava kirliliğine, karşı çok duyarlı. Ayrıca, körfez çevresinin iklimsel özellikleri olan yağış, sis ve nemin santralin işlemeye başlamasıyla birlikte çevreye yayılacak olan kükürt dioksit gazının etkisini daha da artıracağı ve akciğer - solunum yolu hastalıklarına neden olacağı ve, daha önceki örneklerde gördüğümüz gibi, bitki örtüsünün yokolma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağı bilinmektedir. Ve cabası, ekonomik faaliyetlerin de yok olma durumuna geleceği düşünülürse (gün akşamlıdır devletlüm. Evliya Çelebi)...

ÇOCUKLAR DA BEKLİYOR — Türkevleri köyünün kadınlarıyla birlikte çocuklar da bekliyor.

Şimdi, buyurun bakalım... Gökova Projesinin kârlılığı sözkonusu olabilir mi?

Çözüm nedir?

Çözümü, *"bize hem enerji, hem turizm gerekli"* bağlamında ele alırsak; Gökova Projesi, Gökova Körfezi'nin turizm potansiyeline ve ekonomik faaliyetlere zarar verilmeden, baştan planlandığı gibi, Yeniköy Termik Santralı Projesinin bünyesinde gerçekleştirilebilir (ki o zaman, gelecekte Gökova Körfezi için mavi gözlü bir adam aramaya da gerek kalmaz) ve sözkonusu kömür rezervi, Yeniköy Termik Santralı'nın hizmetine sunulabilir (tabii bu enerji sorunu için geçici çözüm).

Ayrıca, ülkemizin akarsu ve bu akarsulardan eneri sağlama olanakları açısından oldukça zengin olduğu, bilinen bir gerçektir. Dahası, bu kaynaklardan enerji üretilirken, ne doğal çevre ve insan sağlığına, ne de ekonomik faaliyetlere herhangi bir zarar sözkonusu. Ve bu (hidroelektrik) santrallerde hem balık üretimi yapılabiliyor, hem sulu tarım açısından yararlı olabiliyor, hem de turizme (mesire yerleri vb. eklerle) katkıda bulunabiliyor.

Gökova Projesi, hiçbir şekilde ekonomik kalkınmaya artı bir kârlılık sağlamadığına ve ekonomiye büyük bir yük olacağına göre ve kalkınma için gerekli enerji, var olan kaynaklarımızdan hem de ekonomiye hiçbir külfeti olmadan sağlanabildiğine - sağlanabileceğine göre, sağduyulu insanlar olarak, Gökova Körfezi'ne termik santral yapılmasın diyoruz. Ve bu konuda basınımızın, çevre belediyelerin ve özellikle de çevre köylerdeki halkın çağdaş tepkisini yürekten destekliyoruz.

Ve diyoruz ki, bâkir bir beldenin doğal güzellikleri, büyük bir turizm potansiyeli, insan sağlığı ve ekonomik faaliyetler pahasına elde edilen enerji gerçek bir üretim olarak nitelenemez ve ekonomik bir yük oluşturur.

Ve diyoruz ki: *"bize hem enerji, hem turizm gerekli"*. Ama enerji, doğayı, insan sağlığını ve büyük bir turizm potansiyelini katlederek elde edilemez.

FÜTÜRİZM ve HEAVY METAL

Yakup ÖZKAZANÇ

80'li yılların ilk yarısında Heavy Metal dünya genelinde bir canlanış yaşıyor. Yalnız müziksel değil, değişik boyutlara sahip kültürel bir olgu oluşuyla da ilgi toplayan HM'in ülkemizde de ikinci elden etkileri gözleniyor. Büyük şehirlerin piyasa caddelerinde görülmeye başlanan Metalciler bu türün derlediği ilgide önemli bir paya sahip. Bu yazının yapmaya çalışacağı ne sokaktaki olayı çözümlemeye kalkışmak, ne de Metal Müziğinin rock genelindeki yerini önemini tartışmak. Artık modern bir sanat akımı olarak misyonunu tamamlayıp, ansiklopedilere geçmiş olan fütürizm ile HM arasında paralellikler kurmayı, var olan benzeşimleri açmayı deneyeceğiz. Kısaca, bu ikisinin yakın duyarlılıklara sahip olduğunu göstermek amacımız.

Öncelikle sanat tarihi içindeki yerini belirlemek gerekli, fütürizmin. 1909'da LE FİGARO'da yayınlanan FÜTÜRİZMİN BAŞLANGIÇ MANİFESTOSU ile akım başlamış sayılıyor. Manifestoyu kaleme alan Filippo Tommaso Marinetti adında yurtsever bir İtalyan şairi. (Çeşitli ülkelerde etkileri görülse de fütürizm bir İtalyan sanat olayı olarak kabul ediliyor genelde.) Hemen ertesi yıl, beş İtalyan ressamı; Umberto Bocciani, carlo Carra, Luigi Russolo, Giacomo Balla ve Gino Severini FÜTÜRİST RESMİN TEKNİK MANİFESTOSU'nu yayınlıyorlar. Fütüristlerin amaçları tehlike sevgisini, korkusuzluğu, başkaldırmayı, saldırganlığı sanatlarına yansıtmak. Kavgayı, mücadeleyi yücelten bu sanat adamları için *"dünyada sağlık verici tek öge"* var; savaş. Militarizmden, yurtseverlikten, anarşizmin yıkıcılığından yana olduklarını açıklayan fütüristler müzelere, kitaplıklara ve akademilere de karşılar. Bu kurumları ölü olarak görüyorlar; ancak yılda bir kere izin var *"bu mezarları ziyaret edip, çiçek bırakmaya."* Tabii ki bunlar işin ajitasyon tarafı. Tüm bu yıkıcı, kültür düşmanı görüntünün altında çağın ruhunu yansıtan bir estetik kurma çabası yatıyor. Fütüristler bilime ve teknolojiye tutku derecesinde hayranlar. Fabrikaların gürültüsü, *"rayların üzerinde, uzun borularla koşumlanmış kocaman çelikten atlar gibi zıplaya zıplaya giden geniş göğüslü lokomotifler"* onlar için yapıtlarına esin kaynağı olacak modern bir dinamizmin taşıyıcıları. Hareketlilik ve dinamizm sanatı değerlendirirken kullandıkları temel ölçütler. *"Hız"* fütürist estetikte, herşeyin çevresinde döndüğü bir *"mutlak"* olarak beliriyor. Çünkü hız *"uzamzamanı"* öldürüyor, *"eş zamanlılık"* ve *"süreklilik"* getiriyor yaşama. Böylece, koşan bir atın bacakları çoğaldıkça çoğalıyor, *"son sürat giden bir otomobil SEMADİREK UTKUSU'ndan daha güzel"* oluyor. 1910'lu yıllarda, fütüristler sürekli manifestolar yayınlıyorlar, yürüyüşler, gösteriler düzenliyorlar, sergiler açıyorlar. Etkinlikleri yalnız İtalya ile sınırlı kalmıyor; başta Paris olmak üzere pek çok Avrupa kentinde de seslerini duyuruyorlar. Tüm sanatsal eylemleri aslında geleneğe, geçmişe birer saldırı, yaratıcılığın ve dehanın önüne engel olarak çıkan akademizme vurulmuş yıkıcı birer darbe. Önce bir yazın akımı olarak doğan fütürizm bu alanda başarılı sayılamazsa da, çağdaş yazın anlayışına öncülük ettiği için önem kazanıyor. Şiirde, serbest nazımı aşıp sentaks bağlarından koparılmış *"özgür sözcükler"* ile yazmayı amaçlıyorlar. Resim en başarılı oldukları alan. İzlenimci ressamların başlattığı yolda, yer yer Kübist anlayışa yaklaşan bir çizgide gelişiyor resim çalışmaları. Müzik, tiyatro, mimarlık gibi diğer sanat dallarında da manifestolar yayınlayıp, eserler veriyorlar. Böylece yerleşik sanat anlayışına yönelik *"ölümcül ve mekanik"* bir saldırı olarak ele alınabilecek olan fütürizm 1. Dünya Savaşı ile birlikte altın yıllarını geride bırakıyor. Fakat hareket yalnız ikinci kuşak sanatçılar tarafından sürdürülmekle kalmıyor, yıllar ötesine erişen uzun menzilli etkileri ile de canlılığını gizil olarak koruyor.

Her alanda olduğu gibi müzikte de devrimci bir anlayışa sahipti fütüristler. Dinamik, mücadeleci ve çağına tanık olduğu için de mekanik olan *"ruh durumunu"* yansıtacak bir müzik yaratmayı amaçlamışlardı, GÜRÜLTÜ SANATI. Doğa asırlar boyu, yine doğal olan istisnalar dışında, hep sessiz kalmıştı, taki 19. yüzyıla makinanın icadına kadar. Artık makinaların gürültüsü hem çağın modern teknolojisini temsil ediyor, hem de dinamik bir duyarlılık yaratıyordu insanda. Zaten müziğin tarihsel gelişimi de sürekli artan karmaşada seslerin kullanımına yol açmış; *"gürültü - ses"* kavramına ulaşılmıştı. Gürültü müzikal seslerden temel bir ayrılığa sahip değildi. Gerçekte, gürültü müzikal ses yapılarından daha basit değil daha karmaşıktı, bu karmaşık yapısı insan beyni tarafından çözülemediğinden estetik dışı kalıyordu yalnızca. Artık, büyük şehirlerin şiddetli *"havası"* ile, makinaların türküsüyle eğitilmiş olan insan kulağına yabancı değildi gürültü - ses. Fütürist müzikçinin yapacağı, akustik duygulanımları çeşitlendirmek için gürültü - ses'in sonsuz evreninde keşife çıkmaktı. Bu anlayış onların, günümüzde de HM'de ortaya dökülen bir *"havayı"* yansıtmalarına yol açtı. *"Kalabalıkların ruhu büyük fabrikalar, trenler, transatlantikler, savaş gemileri, otomobiller, uçaklar"* ve

bunların getirdiği çağcıl duygulanımlar yön verdi fütürist müziğe bugün HM'e verdiği gibi.Yalnız modern şehir yaşamı değil, bize mükemmellik duygusu veren, *"insanın önünde boyun eğen tüm güçler"* de aktarılacaktı fütürist eserlere. İki müzisyeni anmak gerekiyor fütürizmden bahsedildiğinde; gerçekte bir ressam olan Russolo (Gürültü Sanatı ile ilgili tüm düşünceler Russolo'ya aittir.) ve Balilla Pratella. Pratella fütürizmin tek profesyonel müzikçisi. Yalnız LA SİNA D'VARGÖUN gibi operalar yazmakla kalmıyor FÜTÜRİST MÜZİKÇİLERİN MANİFESTOSU (1910) ve FÜTÜRİST MÜZİĞİN TEKNİK MANİFESTOSU (1911) ile de müziğe katkıda bulunuyor. Ressam olan Russolo'nun müziğe olan ilgisi GÜRÜLTÜ SANATI (1913) adlı manifestosunu hazırlarken başlıyor ve gelişiyor. GÜRÜLTÜ SANATI'nda ortaya koyduğu düşünceler yalnız kağıt üzerinde kalmıyor sanatçı İNTONARUMORİ diye adlandırılan *"gürültü aletlerini"* yapıyor. 21 çeşit olan İNTONARUMORİ'lerde gürültü - ses mekanik yöntemlerle üretildikten sonra, dikdörtgen prizmalar şeklinde olan bu aletlerin önüne takılan huniler aracılığıyla kuvvetlendiriliyor. Russolo bu gürültü üreteçleri ile Milano'da (1914) ve Paris'te (1921) konserler veriyor. CORALE E SERENATA ise gürültü sanatını günümüze ulaştıran tek plak olarak biliniyor. O günlerde pek ciddiye alınmıyor fütüristler. Ama öne sürdükleri kavramların, ses yapılarının sonradan Schönberg, Stravinsky gibi çağdaş müzisyenler tarafından kullanılması, gerçekten de yaptıkları müziğin gelecekçi (fütürist) olduğunu kanıtlıyor. Etkileri bununla kalmıyor fütüristlerin. Kendileri gibi yeni ve yıkıcı bir sanat (Kimileri antisanat diyor) akımı olan DADACILARI etkiliyorlar . Bu kanal yoluyla fütürist müziğin izleri 1950'lerde MUSİQUE COCRETE'i ortaya atan Pierre Schaeffer'e kadar ulaşıyor. Bu arada ELEKTRONİK MÜZİK de payını alıyor, John Cafe, Varese gibi avant - garde müzikçiler bazı eleştirmenler tarafından yeni Russolocular diye anılıyorlar. Antheil'in UÇAK SONATI ve BALLET MECHANIQUE'i Honneger'in PASIFIC 231'i ve Mossolov'un DEMİR DÖKÜMHANESİ de fütürist izler taşıyan klasik eserler arasında sayılıyorlar.

Şimdi de Heavy Metal'e gelelim. Aslında dikkatli bir dinleyicinin Metal şarkılarda açık benzetimlerle ortaya konulan motor/makina gürültüsünü algılayamaması imkansız. Rainbow'un DETAH ALLOY DRIVER'ı, Deep Purple'ın HIGHWAY STAR'ı, Saxon'un WHEEL OF STEEL'i, MOTORCYCLE MAN'i direk olarak bu temayı ele alan eserler. Metal genelde şiddet, saldırganlık, ölüm vb. temaların (Fütüristlerde bunlar birincil öge olarak olmasa bile, zorunlu olarak ve geliştirdikleri estetiğe yedirilmiş şekilde hep varolmuştur) işlendiği bir rock türü olsa da *"olayı"* değişik yönlerden değerlendirmek-

te tayda var.

1960'larda, rock konserlerinde yükselteçlerin sesinin fazla açılması ile distorsiyon oluşuyor; elektrogitarlardan gelen ses kuvvetlendirilirken özgün karakterini yitiriyordu. Daha sonraları özel devreler geliştirildi, sesi isteyerek ve istenildiği gibi *"bozmak"* için 60'ların ortalarında Jeff Beck, Jimi Hendrix ve Eric Clapton gibi gitaristler bu elektronik aletleri ilk kullananlar oldu şarkılarında. Bu gitaristler ve beraber çalıştıkları gruplar (YARDBIRDS, CREAM) HM'in ilk öncüleri olarak kabul ediliyorlar bugün. Bir anlamda HM distorsiyon ile tanımlanmış oluyor böylece. *" gürültü sonsuz çeşitliliğe sahiptir"* diyordu Russolo. Ama fuzz, wah - wah vb. elektronik ses bozma düzenekleri *"binlerce çeşit gürültünün"* elde edilebileceği geniş bir alan sunsa da, Metalciler gitarlarını *"makina gibi kükretmekten"* başka bir şey yapmıyorlar onlarla. *"Distorsiyon"* fütürist resimde dış dünyanın görsel gerçekliğinin parçalanışını ve yeniden yaratılışını anlatıyordu, HM'de ise mekanik bir tekdüzelik yaratarak ona başat niteliğini vermiş oldu. Fütüristler gürültünün yaşamın vahşetini çağrıştırdığını düşünüyorlardı. Tok bir bass ve davulun sert ritimlerinin oluşturduğu bir fonun önünde distorsiyon devrelerinin yardımıyla *".haykıran"*, *"bağıran"*, *öğüren"*, *"gürleyen"* gitarlarda metal liriklerine sado - mazohist bir içerik kazandırdı. Metalcilerde *"savaşın tek sağlık verici olduğunu"* anladılar, plaklarında sıklıkla işlenen konulardan oldu bu. Metalin saldırgan ve şiddetsever yapısı tecimsel bir dairenin içinde erişebileceği herşeye; şarkı sözlerine, plak kapaklarındaki illüstrasyonlara, showlara, giysi - aksesuarlara yansıdı, ama sahneden öteye geçemedi hiç bir zaman. (Gerçi faşist eğilimli bazı grupların metal showlarını sokağa taşıdıkları gerçeği var ortada ama burada söz konusu olan dinleyicisi değil, üreticisi HM'in). Halbuki fütüristler öyle miydi? İtalya'yı sömürge kapma yarışında desteklemek için kampanyalar açmışlardı. Savaş taraftarı politikanın sözcülüğünü yapan yazıları çıkardıkları dergilerde yer almıştı. 1. Dünya Savaşı öncesi avusturya'ya İtalyan müdahalesi için gösterilere katılmışlar tutuklanıp *"kahraman"* olmuşlardı. (Bu gösterilerin birinde tutuklananlar arasında sonradan dünya çapında *"ün"* kazanacak birisi de vardı; Mussolini. Mussolini daha sonraları Akademiye üye seçeceği (?) Marinetti için *"siyasetle uğraşmak isteyen, ama hiç kimse tarafından ciddiye alınmayan zırzop soytarı"* diyecekti. Fütüristler Mussolini'yi ideal bir fütürist olarak görüyorlardı ama hiç bir zaman iyi birer faşist olamadılar.) Savaş ilan edilince Marinetti, Russolo, Boccioni ve Sant'Elia (fütürist mimarinin kurucusu) gönüllü birliklere yazıldılar hemen. Savaş onlar için yaratıcılıklarına kaynak olacak önemli bir deneyimdi ama hepsi savaş dinamizmini eserlerine taşıyabilecek kadar şanslı değildi; Boccioni ve Sant'Elia *"botları ayaklarında öldüler"*. Marinetti ise yıllar sonra Mussolini'nin Habeşistan Savaşı için de gönüllü yazılacaktı. Olaylara bu açıdan bakmak HM'in tecimsel boyutunun önemini kavramamızı çok kolaylaştırıyor.

Erich Fromm SEVGİ VE ŞİDDETİN KAYNAĞI adlı yapıtında hıza ve mekanik şeylere duyduğu hayranlık nedeniyle fütürist sanatı ölümsever olarak nitelendirmişti. Sanırız aynı nedenle HM'in de ölümsever olduğu söylenebileceği gibi, Fromm'un kullandığı diğer bazı ölçütlerde HM için daha ölümsever sonuçlar verebilir. Örneğin,

Yazı hazırlandıktan bir süre sonra, Iron Maiden'ın son uzunçalları elimize geçti. Grup yine kavga, savaş ve ölüm temalarını işlemiş eserlerinde, geçmişe de göndermeler yaparak. Biz albümde yer alan parçalardan birinin sözlerini "Türkçeleştirmeye " çalıştık.

DÜELLOCULAR

O eldiven attı sen hata edip
Kaldırdın yerden hayatın kaydı
Ya tabanca ya da döğüşmek kılıçla
Silahlar seçildi
Başlar başlamaz parçalayıp atacak seni
Biliyorsun hiç şansın yok

Onur için döğüş
Görkem için döğüş
Zevk için döğüş
Görkem için döğüş
Yaşamın için döğüş

Hazır ol düello başlıyor
İyi olan kazansın
Bir hamle bir feyk savuşturursun artık çok geç
Göğüste bir kesik ve yerdesin
Görüyorsun kanı acıyı hissediyorsun
Alnın terliyor

Doğrulursun yerden döğüş başlar yeniden
Sis gibi çöker sessizlik silahşörler birbirlerine yürürler
Bir kesik bir süngü savuşturursun ve bir darbe daha
Kalbe saplanır hançer bitersin
Ölüm meleği son nefesini dinlerken
Azrail seyretmekte seni

Onur için döğüş
Görkem için döğüş
Zevk için döğüş
Onur için döğüş
Görkem için döğüş
Ölüm için döğüş

Iron Maiden, Powerslave, 1984

"Yörüngesinde hızla dönüp duran Yeryüzü'nün hızını direksiyon başında, sıfıra indiren insanın türkülerini çağıracağız."

FÜTÜRİZMİN BAŞLANGIÇ MANİFESTOSU'NDAN

YOLLARIN YILDIZI

Alamayacak arabamı elimden hiç kimse
Son sürat süreceğim
Çarpamayacak arabama hiç kimse
Ses duvarını aşacağım
Bir ölüm makinasıdır o
Herşeyi var onun
Hızla süren büyük şişman tekerlekleri
Herşeyi var onun

Seviyorum onu ve ihtiyacım var
İçim titrer ona vahşi fırtınam benim
Sıkı durun ben yolların yıldızıyım

Kızımı alamayacak elimden hiç kimse
O sonsuza dek bende kalacak
Hep benim olacak alamayacak hiç kimse
Her virajda yanımda olacak
Bir ölüm makinasıdır o
Herşeyi var onun
Oynak ağız gövde kontrolü
Herşeyi var onun

Seviyorum onu ve ihtiyacım var
Belleyince onu içim akar gider
Sıkı durun ben yolların yıldızıyım

Kızımı alamayacak elimden hiç kimse
O sonsuza dek bende kalacak
Hep benim olacak alamayacak hiç kimse
Her virajda yanımda olacak
Bir ölüm makinasıdır o
Herşeyi var onun
Oynak ağız gövde kontrolü
Herşeyi var onun

Seviyorum onu ve ihtiyacım var
Belleyince onu içim akar gider
Sıkı durun ben yolların yıldızıyım

Kafamı alamayacak benden hiç kimse
Beynim hız ile doludur
Kafamı çalamayacak benden hiç kimse
İşte yine düştüm yollara
Artık cennetteyim yine

Herşeyim var benim
Oynak zemin güç kontrolüm
Herşeyim var benim

Seviyorum onu ve ihtiyacım var
Sekiz silindirini bellerim hepsi de benim
Sıkı durun ben yolların yıldızıyım

Alamayacak arabamı elimden hiç kimse
Son sürat süreceğim
Çarpamayacak arabama hiç kimse
Ses duvarını aşacağım
Bir ölüm makinasıdır o
Herşeyi var onun
Hızla süren büyük şişman tekerlekleri
Herşeyi var onun
Hızla süren büyük şişman tekerlekleri
Herşeyi var onun

Seviyorum onu ve ihtiyacım var
İçim titrer ona vahşi fırtınam benim
Sıkı durun ben yolların yıldızıyım
Ben yolların yıldızıyım. Ben yolların yıldızıyım

Deep Purple, Machine Head, 1972

ölümseverlerin geçmişte yaşadıkları olgusu geçmişe karşı bir başkaldırı olarak doğan fütürizm için pek geçerli değil. Ancak sık sık Yahudi - Hristiyan mitleri ile uğraşan Iron Maiden, haçlıları anlattığı CRUSADER ile Saxon ya da *"ilkel çağların yenilmez savaşçısı"* Conan'dakine benzer giysiler içindeki yeni HM gruplarında geçmişe doğru bir yönelimi sezmemek biraz zor. *"Güneşin kızdırdığı ve ateşin hızlandırdığı ışıldayan, saldırgan bir uçuşun geometrik ve mekanik görkeminin, parçalanmış ya da can çekişen insan eti görüntüsünü nasıl da önemsiz kıldığını"* farkeden Marinetti ile kadavralarla show yapan Alice Cooper'ı karşılaştırınca, HM fütürizme göre daha kolayca ölümsever yaftasını kabullenebilir gibi geliyor bize. Çünkü Fromm'a göre, cesetlere duyulan ilgi önemli bir göstergesi ölümseverliğin.

Fütürizm ve HM hernekadar benzer duyarlılıklara seslenseler de aralarında önemli farklar da var. Fütürizm önceleri pek *"takılmasa"* da sonradan modern sanat içindeki saygın yerini aldı. HM'in ise fütürizmin entellektüel boyutu karşısında çok fazla popüler ve tecimsel kaldığı da bir diğer gerçek. Fütüristler çağlarını önceden algılama yeterliliğine sahip gerçek sanatçılardı. Çağdaş teknolojinin artık makina ile değil bilgisayarlarla, hızla artan otomasyonla simgelendiği günümüzde, HM teknolojiye duyulan hayranlığın sürdüğü bir olgu olmaktan çok *"teknolojik nihilizm"* olarak gözüküyor. HM'deki dekadan içerik de doğum yeri olan endüstri metropollerindeki toplumsal sorunların çözümlenmesine paralel olarak ehlileşecek, yaşamsever olacak. Tabii ki tecimsel nedenlerle daha önce yitip gitmezse.

KAYNAKÇA

1 - Taylor, Futurism, 1961
2 - Martin, Futurist Art and Theory 1909 - 1915, 1968
3 - Clough, Fütürizm : The Story of a Modern Art Movement, a New Apparisal, 1969
4 - Slonimsky, Music Since 1900
5 - Rolling Stone Rock Encyclopedia, 1980
6 - Macciocchi, Faşizmin Analizi, 1979
Sanat, Aydınlar ve Faşizm aldı yazı
7 - Gürol, İtalyan Fütürist Yazınında Türk Kavramı. Yazko Çeviri, Eylül - Ekim 1983
8 - Mayakovski, Şiirler, 1984

ARABESK'IN
Sosyal, Felsefi, Psikolojik
BOYUTLARI ÜZERİNE BİR YAKLAŞIM

Atilla S.CANBOLSEN

"İnsanı insan olarak, dünyayla ilişkilerini de insani ilişkiler olarak kabul ederseniz, sevgiyi yalnız sevgiyle, güveni yalnız güvenle değiş tokuş edebilirsiniz... Karşılığında sevgi uyandırmadan seviyorsanız, yani sevgi olarak sevginiz karşılıklı sevgi yaratmıyorsa, seven bir kişi olarak dışavurumuzunla kendinizi sevilen bir kişi yapamıyorsanız, sevginiz bir talihsizliktir."
Karl Marx, 1844 İktisadi-Felsefi El Yazmaları

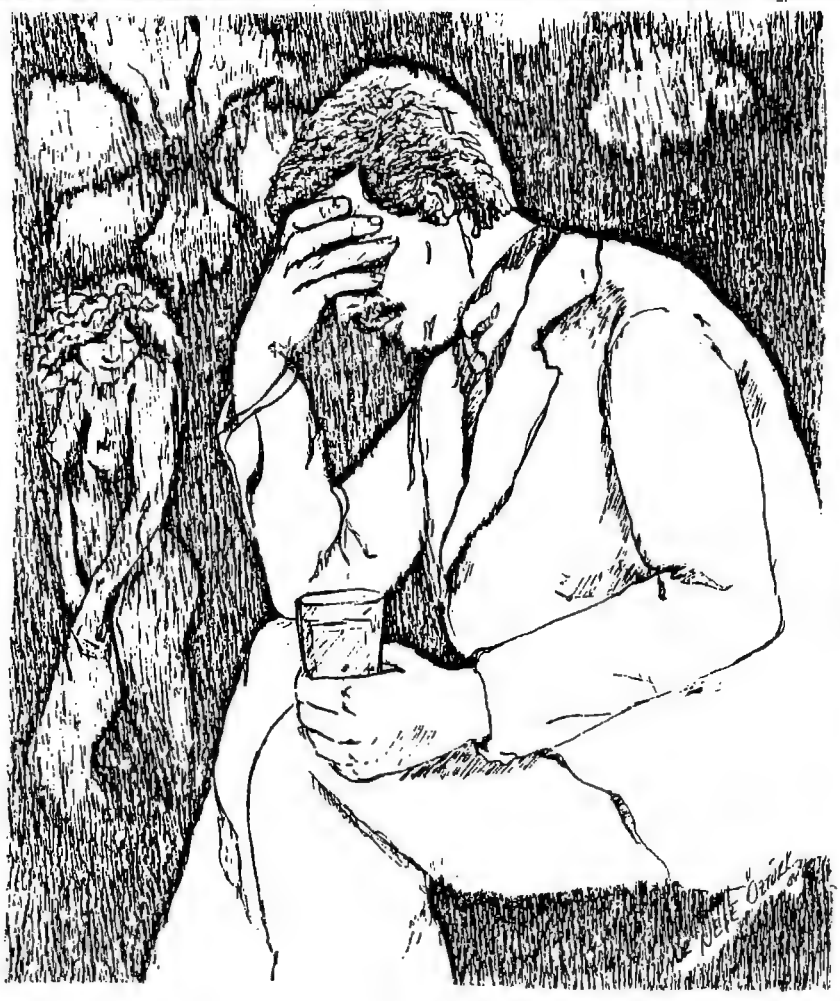

BÜTÜNSEL BİR ARABESK ELEŞTİRİSİ İÇİN

Bugüne kadar birçok arabesk incelemesi yapıldı. Ki bunların çoğu ya arabeski sadece bir müzik olayı olarak ele alan, ya ekonomik temelini vurgulamakla yetinen, ya da geleneksel kültürü ve kavramları sorgulamadan sadece tepki belirten ahlâki tanımlar biçimindeydi(1). Şüphesiz ki her eleştiri bütünsel bir arabesk eleştirisine doğru bir birikim dinamiği de taşıyordu. Ama genelde, aydın kesimlerde bir şaşırmışlık, yer yer suskunluk ve kızgınlıktan öte bir çaba pek gözlemlenmiyordu. Nitekim hal böyle olunca, sanki bu alanda söylenecek söz kalmamış gibi, arabesk eleştirileri de inişe geçti ve arabesk kanıksadığımız bir olay oldu adeta.

Karbondioksit solur gibi zehirlene zehirlene arabesk soluduğumuz böylesi bir toplumsal ilişkiler ağında sorgulamamız gereken bir nokta da bu olgunun nasıl oluyor da , bireylerin iç dünyasında, ruhsal yapılarında yerleşik kod ve normlarını bulup, içselleştiği noktası olmakta sanırım. Yani Sosyal - Psikolojik boyutu. Bu paralelde toplumsal yapılar ve tarihi evrimleşmeler. Çünkü arabesk bir KARAKTER biçimidir de aynı zamanda. İşte, elinizdeki yazının özellikle 2. Bölümünde arabeskin bu yönü yani mistize edilmiş ve acı çekmekten zevk almaya, acıya tapınmaya yönelmiş geleneksel aşk kavramı arabesk şarkı sözlerinin bir analizine dayanarak incelenecek ve eleştirilecektir. İnsan karakterinin sosyal yapılara, sosyal yapıların insan karakterine vurduğu damga

(içiçe) incelenecektir. Bunu yapmaya çalışırken arabeske tek açıdan, monist-indirgemeci bir açıdan bakmamaya özel dikkât gösterdim. Çabam bir olgunun karşılıklı SENTEZ'ini arama yönünde oldu. Arabeske ekonomistaçıdan bakmamaya çalıştım. Bu bağlamda olaya bireyin psişik süreçleri açısından pek bakılmadığı tespitinden hareketle bu açıdan da bir giriş yapmanın, hesaba katmanın gerekli ve yararlı olacağına inanıyorum. Yazının 1. Bölümü ağırlıkla Türkiye Toplumsal Formasyonunun özgün süreçlerine maddi-kültürel boyutlarına ayrıldı. Yanısıra sol kesimde varolan bazı arabesk yorumları ve indirgemecilik anlayışı da hedeflenecektir. Yazım hiç değilse belli nokatalarda özgül bazı yanlar yakalayabilir ve bir tartışma başlatabilirse mutlu olacağım.

Arabesk şarkılara baktığımızda, kültürleşmiş bir acı felsefesini canhıraş çığlıklar halinde, karşılıksız aşk ve kader motifleriyle bezenmiş olarak görüyoruz. Binbirtürlü ataerkil baskıyla iletişim zemini koparılmış cinslerin, kökleri yüzyıllar ötesinden gelen haykırışını, karşılıklı yabancılaşmasını, duygulara çekilen duvarları ve arayıp da bulamadıkları insansal iletişim özlemini kendisine tema edinmektedir: feryatlar, hüsranlar, çilecilik, gözyaşları, yalvarmalar, kadere boyun eğme, ölüm hissi, intihar, vb... (Eğer Türkiye'de yaşamı her açıdan koruma adına bir şeyler savunulacaksa, öncelikle insanlarda varolan yaşamdan acı duyma hissine, karakterine karşı bir şeyler söylenmesi gerekir. Aksi takdirde Oruç Aruoba'nın *"Haidergerr Neden Faşist Olamaz"* yazısında küçümsediği kesimler - Bakınız Yeni Gündem, sayı 8- kafalılıktan ya da kafasızlıktan çok öncelikle insanların bu duygularından kendilerine dayanak noktası temin edeceklerdir).

Tekrar konumuza dönersek sanatsallığı son derece düşük, fazlaca bir yaratım istemeyen bu şarkı, film ve fotoromanlar kapitalizmin gelişimi ve MEDİA'ların (kitle İletişim Araçları) yaygınlaşmasıyla birlikte bir KİTLE KÜLTÜRÜ, bir POPÜLER KÜLTÜR Haline gelmişler ve geniş bir tüketim alanı bulabilmişlerdir. Ancak hemen belirtelim ki sanıldığı gibi kültür ZORLAMA ve EMPOZE bir olay değildir. Yani birileri birilerini ne kadar bir şeye zorlarsa zorlasın eğer karşısındakilerde o şeyin karşılıklı kod ve normları içsel olarak hazır değilse, uygun düşmüyorsa fazlaca başarı kazanamaz. İşte arabeskin bu derece yaygınlığı da zorlama bir kültür olmamasındandır. Arabesk, yaygın TOPLUMSAL KARAKTERE uygun düştüğü için geniş bir taban bulabilmiştir. (Bu konu 2. Bölümde açılacaktır.)

Arabesk bu açıdan çok önemli. (isteyen hâlâ alaya alıp küçümseyebilir.) Toplumda varolan insansal iletişim ve sevgi açlığını (cinsel baskılanıma paralel), insanların güncel hayatlarında bulamadıkları bir sürü duyguyu, bir çok baskıdan dolayı (sadece dış-toplum baskısı değil, kendi kendilerine uyguladıkları bir yığın psişik-otonom içsel baskılarda) nevrotik oluşumlara yönelen kişilikler sorununu gündeme getirmektedir. Bir toplumda acıdan

Arabeskde kültürleşmiş acıya tapınma tavrı gözlemliyoruz

zevk almaya, tapınmaya güdülü şarkılar bu derece tutuyorsa o toplumun insanlarının karakter yapılarında mazohistik bir yan, öge var demektir. Ahlâki korkularla örülü, yüzyılların birikiminin patlak verdiği, geleneksel varoluş, tutucu yaşayış, hayatı ve aşkı geleneksel duyumsayıştan dolayı ne kadar mutsuz ve yaşamlarının ne kadar eksik olduğunun ve bu alanda ne kadar bunalımları oynadıklarının bir ifadesi de olmakta sanırım arabesk.

HAYATIN ARABESK YAŞANDIĞI BİR TOPLUMDA MÜZİĞİN ARABESKLEŞMESİ O KADAR ŞAŞILACAK BİR ŞEY Mİ?

Arabesk olgusu Türkiye toplumsal Formasyonunun özgül karakterinden, geçiş süreçlerinin özgül niteliğinden ayrı düşünülemez. (Burada hemen belirtmeliyim ki bir *"Toplumsal Formasyon"* denince insanlar nedense onu sadece ekonomik *"alt-yapı"* olarak indirgemeci bir şekilde anlamaya eğilim gösteriyorlar. Bu da tabi ki *"üst-yapı"* ları sosyal organize halindeki ilişkiler içinde gereksiz bir süse çeviren, ideolojinin, insan ruhu ve duygularının, karakterin, vb gibi tabiri caizse manevi ögelerin önemini adeta hiçleştiriveriyor). Bu arada arabesk değişen altyapısal ilişkilere rağmen, potansiyel özelliğini koruyan geleneksel üstyapıların görece özerk bir yönünü de temsil etmeye devam ediyor.

Aydın çevrelerce, haklı olarak karşı çıkılan arabeski öncelikle salt bir müzik olayı olarak görmemekte yarar var.(Müzik de hayatın bir yansısı, dile gelişi çünkü). Ya da *"Orhan Abimiz"*in başımıza sardığı bir *"bela"* olarak. Yani olayı kişilerin veya birtakım *"Kötü Güçler"*in, *"İyi Güçler"*i aldatmak, kandırmak, uyutmak, provake etmek, vb türünden bilinçli ve sistemli olarak planlanan bir şey gibi, adeta PARANOYAK şüphelerle, toplumsal olguları birilerinin birilerini kandırmak için piyasaya sürdüğü bir şey olarak sanma ve sunma mantığından (ya da mantıksızlığından) kurtulmak lâzım (2). Çünkü toplumsal olgular - hele hele kültür - tüm topluma yaygınlaşmış ve tarihsel kökenleri olan, - imal edilemeyen - şeyler olarak bir iç-nedenler, sebep-sonuç diyalektiği izlerler. Ve insanlar bu sahnede ipleri görünmez bir kuklacının elinde olan iradesiz kuklalar değillerdir. Tarih de bir kukla sahnesi değil. (Hala şu sosyal oluşumlara *"Kaka"* burjuvazinin *"hainee"* tertipleri olarak bakan, son derece yüzeysel ve sığ sınıflar mücadelesini yarasaların uçuştuğu ve drakulaların cirit attığı bir yermiş gibi bakmaktan kurtulamadı bir kısım çevreler, Gramschi'nin onca uyarısına rağmen. Ortaya çıkmış şeylerden birilerinin faydalanması işlerine yaraması ayrı, o şeyi bizzat o kesimlerin adeta bir kumanda tablosundaki düğmelere basıp tezgahladığı bir şey olarak görmek ayrı). Bize düşen olayı soğukkanlılıkla açımlamak, iç işleyişini sergilemek ve *"alternatif"* önermeler bütünü sunabilmektir. Gerisi gevezeliktir. İşte, tam bu noktada arabes-

ke kızgınlığımızın, *"anti"*liğimizin derecesi önemsizleşiveriyor. Eğer halen ilk türden bakış açılarındaysak, sorunun odak noktasından fersah fersah uzaktayız demektir. Daha da önemlisi arabeske alternatif hiç bir şey üretemeyeceğiz, aslında içi son derece kof bir ideolojik masturbasyonla geçiştireceğizdir. Bu ise bizim ona bir yerlerinden tabi olmamazı ve bir biçimde eklemlenmemiz tehlikesini getirecektir. Çünkü arabeske kan veren ideoloji biçimlerini, geleneksel-tutucu ahlâk, kurum ve değerleri anlamıyor, karşımıza almıyor, onları acımasızca eleştirmiyorsak, yani onu halen gelip geçici basit bir *"yoz müzik"* olayı olarak görüyorsak bir açıklanamazlık ve alternatifsizlik içine de kaçınılmaz olarak düşeceğizdir. Eğer bir şeyin *"anti"*si değil de gerçekten alternatifini yaratmak istiyorsak (Çünkü *"anti"*lik kolay ve sonuçta egemen idelojik düşünüş tarzına ait bir zihniyettir.) bu üzerinden es geçemeyeceğimiz eleştirisel görevler var demektir. Aksi takdirde giderek karşı çıktığımız şeye benzeyen bir şeye dönüşüveririz. ("İlerici" - Feodalizm gibi) Yani bizim *her alanda* ondan farkımız ne olacak Nerelerde daha sağlıklı ve *"doğru"* olacak? Kendimizi bu belirlenmişlik ve verili olma durumundan nasıl kurtaracağız? Vb... Vb...

ARABESK BİR "YOZLAŞMA" MI?

Arabesk geleneksel toplum yapımızın, geleneksel insan - insan ilişkilerimizin, dünden bu güne, evrilerek geldiği bir aşamanın ürünü olmakta. Yani müzikleşmiş arabesk bir SEBEP değil, bir SONUÇ'tur. *Sanıldığının aksine bir "yozlaşma değildir.*

(Çünkü bu tanım ahlaki - tepkici ve en az bir o kadar arabesk bir tanımdır.) Çünkü herhangi bir şeye *"yozlaşma"* diyebilmemiz için önce *"Neye göre yozlaşma?"* diye sormak lâzım. Dahası dünkü kültür ve yapıların çok şahane, sağlıklı, *"yozlaşmamış"*, vb. bir şey olması gerekir ki kazın ayağı öyle değil. Arabesk zaten o eski değer, yaşam ve kültür biçimlerinin üzerinde yükselmiş bir şey değil mi? Dünkü yapılar ahım şahım bir şey olmadıkları için zaten arabesk var değil mi? İşte onun için *"yozlaşma"* tanımında olduğu gibi ahlaki - tepkici tanımlar kullanmaktan şiddetle kaçınmak gerek. Çünkü kızgınlığımızdan başka hiçbir şeyi açıklamıyor bu tanım. Oysa ki olayın açıklanmaya ihtiyacı var. Kendimizi böylesi güzellik aynasında görerek, şeyhülislâm fetvaları vererek, fazlaca bir aydınlık istemeyen, kulaktan dolma üç beş kelimeyle bu tip tanımlar kullanmakla aslında ne kadar düşünce tembeli olduğumuzu, göstermekten başka hiçbir işe yaramayan ve artık yöntemleştirdiğimiz kolaycılıktan başka bir işlevi de yok. (Küfrediniz, rahatlayınız kısırlığı) Örneğin Ali diye biri olsun. Bu Ali, tutarlı, yaratıcı, aydın çabalı bir herif olsun. Ama Ali birden değişiversin. Her tür sömürücü çıkar ilişkisine girsin, *"köşeyi dönme"* felsefesine kapılansın. İşte o zaman (belki) Ali için *"yozlaştı"* terimini kullanabilirim. Ama Ali dün de zaten böyle biriyse, şimdi sadece biraz fazla azıtıp, göze batıyorsa, bu terimi onun için kullanabilir miyim? Arabesk de böyle bir şey işte. Yani dünkü toplumsal yapı ve kültür çok mu sağlıklı idi ki şimdi *"yozlaştı"*? Ve günahın keçileri arabeskin sırtına bindi? Eğer arabesk geleneksel kültüre ters ve ondan beslenmeyen bir yapıda olsaydı bu kadar kısa sürede ve bu kadar yaygın olarak gelişemezdi. Eğer insanlarımız onda kendilerinden bir şeyler bulmasalardı bu kadar benimsemezlerdi. Dolayısıyla geleneksel kültür mirası ve yaygın toplumsal - karakter arabeski doğurdu, korudu ve yeniden üretiyor.

SADECE "MİNİBÜSÇÜ", "LÜMPEN" KÜLTÜRÜ DEĞİL...

Arabesk, belki ilkönce minibüslerde göründü. Ama arabesk acaba bir *"minibüsçü kültürü"* mü? Hayır! Minibüsçü diye tanımlanan kesimin bir öncülük, taşıyıcılık işlevi gördüğü doğrudur. Fakat giderek tüm toplumsal kesimlere hızla yayıldı. Çoğu kırsal kökenli minibüsçüler başlangıçta bu tip bir kültüre daha açıktılar o kadar. Arabesk artık öylesine bir kuşatma ki sadece *"lümpen"* diyebileceğimiz kesimlerden değil, hemen hemen tüm toplumsal tabaka ve sınıflardan kendisine yaygın dinleyici ve taraftar bulmakta-

dır. (Ümit Besen, Ferdi Özbeğen gibi, taverna tipi, daha inceltilmiş biçimleri oluştu.) O halde sorun bu tip müthiş (!) *"sınıfsal tahliller"* yapmaktan öte tüm toplumsal yapıyı ameliyat masasına yatırıp, inceleyebilmek. Türkiye şartlarına özgü bu olguyu gene Türkiye'ye özgü koşullar içinde aramak, Toplumun bütünsel ve tarihsel anatomisi dahilinde Türkiye insanının genel beğeni, zevk, yaşayış ve kültür momentlerini bulabilmek. Ve bunu bir kez anladıktan sonra yeni bir yaşam ve kültür biçiminin (asla buyruklarla sağlanamayacak olan) öneri halinde ipuçlarını sunabilmek.

"BANA KADERİMİN BİR OYUNU MU BU"?

Şurası kesin ki arabesk gökten zembille inmedi. Onu bu toplumsal koşullar ve bu havayı soluyan insanlar üretti. Onların hayata bakışlarındaki geleneksel eğilim buna can verdi. Şimdi bazılarını şoke edip –hatta kızdıracak– kafalarındaki *"Halkımız"* kavramını sarsacak (ki artık şu mitos –halk, şeytanın aldattığı melek– halk kavramının yıkılması lâzım) bir şey söyleyeyim mi? Arabeski *"halkımız"ın* içinde yaşayan geleneksel gerici öğeler üretiyor beyler. Onun geleneksel kültür zevk, algılama düzeyi bu çünkü. Geleneksel değerlere tutucu bir şekilde yapışan, koruyan, yeniden üreten bu insanlar. (Vay sen halkımıza küfür mü ediyorsun ha "kâfir" seslerini duyar gibi oluyorum.) Bu yüzden arabeske *"burjuva yozluğu"* diyenler, burjuva kültürüne dair hiçbir şey bilmiyorlar demektir. Hatta toplumumuzun burjuva-demokratik bir kültür birikimi olabilseydi keşke. O zaman üzerinde yükselebileceğimiz bir birikim, sentezliyebileceğimiz bir kültür, bir estetik zevk düzeyi ve farklı bir müziğimiz olabilirdi belki de. Şu an başka şeyler dinliyor olurduk herhalde. Alt kültürlerin esiri olmaz, yüzyıllar öncesine ait feodal-gerici birtakım alışkanlık ve önyargıları anlatabilmek için bu kadar zorlanmazdık. Sınıfsal, kültürel, politik ayrışmalarımız daha net olabilirdi. Zaten oluşamadığı için arabesk var. Ama bizler hoşlanmadığımız şeylerin başına nefret ettiğimiz kelimeler getirerek düşünmeye alışmışız. En kızgın, en sloganik kelimeler kullanarak daha bilmem ne olduğumuz gibisinden yanılgılı bir tavrımız var. Bu yüzden kendi aramızdaki farklılıklara bile tahammül edemiyoruz. Tabii bu da olguları, olgu yapan şeyleri açıklamıyor ne yazık ki.

Unutmayalım, her şey değişiyor. her şey düz bir çizgi halinde, ve sadece hep ileriye, hep *"iyiye"*, (Yani bizim öznel isteğimize) doğru gelişmiyor. Kaderleşmiş bir gelecek yok önümüzde. (Safiyane diyalektikçiler bunu anlayamaz. Onların bir kısmı dünkü tapındıkları mitoslaşmış kavramlara, küfretmekle, *"bu halkla bir şey olmaz"* türünden türünden yeni nihilizmler bulmakla meşguller şimdi.) Oysa ki dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir zaman onların kafalarındaki gibi bir halk olmadı. Önceden garantilenmiş, randevu alınmış bir tarih de olmayacak. Her şey insanların kendi çabalarına, kendi özgür-seçimlerine göre seyredecek. Onlar adına, onlara rağmen hiç kimse *"Kurtarılmış Cennetler"* sunamayacak. İnsanların bizim istediğimiz şeyleri seçme ihtimali kadar seçmeme ihtimali de var. Tarihin bu tip bir *"zorunluluk"* yasası yok. İşte kafamızda yarattığımız, kendi öznel idealizmimizi, volantarist zorlamalarla yansıttığımız bir düşünce bu (ideoloji). Adına *"halk"* dediğimiz insanlar topluluğu, tarihsel şartlara göre, bir yığın etkileşimden dolayı, her kalıba girebilecek bir şey. En berbat rejimleri desteklediğinde de *"halk"* tı, en olumlu çabaları da. Bunu bilmekte yarar var. Aksi takdirde önce kendileri için değil de, başkaları için ve onlar adına birşeyler olmuş, *"kurtarıcı"* misyonlar yüklenmiş lerin hayalleri yıkılır, altında kalır ve sudan çıkmış balığa dönerler. Halk hiç bir zaman bütün bütün *"iyiyi"* bütün bütün *"kötüyü"* bağrında taşımadı. Onun bünyesinde zaman zaman ilerici eğilimler güçlenebileceği gibi, zaman zaman da gerici eğilimler güçlenebilir. Halk hep *"güzeli"* yanattı, yaratacak diye de bir kural yok. İnsanların nasıl oluşturacağını bilemediğimiz önceden tasarımlanmış bir gelecek yok. İnsanlar çabaladıkları ve istedikleri oranda bir yere varacaklardır. (Aksi yeni-tip bir kadercilik olur. Dünkü kader anlayışının tersyüz edilmiş ve tarihe uygulanmış *"iyi kader"*i) Gerçekte *"halk"* değişik tarihi koşullar altında, değişik etkilenimler altında değişik tepkiler alıyor ve kendi de değişiyor. (Folklörü halk yaratıyor da, arabeski niye yaratamıyor?) Önemli olan kendi platformunu çizmek, programatik yaklaşımını oluşturmak ve tarihi zorlama olmayan bir iradecilikle dönüşümsel bir etkilemeye sokmak: *"Halk"* beğenilmeyip yerine çarşıdan yeni bir *"Halk"* alınamayacağına göre onu daha objektif tahlil etmek gerekiyor. Sorun halk içinde yaşayan gerici eğilimleri açımlayıp ilerici eğilimleri güçlendirecek bir senteze varabilmektir.

Hayat hep bizim öznel isteğimize göre gelişmiyor

ARABESK "YENİ" BİR ŞEY Mİ?

İşte bu açıdan baktığımızda, arabesk geleneksel halk kültürü, edebiyatı ve yaşayışının günümüz koşullarında evrilmesiyle doğmuş yeni biçimli bir halk-kültürü Arabesk bu çözültüye, ayrışmaya uğramış eski halk kültürünün, günümüz koşullarına, kent koşullarına uyarlanmasıyla doğmuş YENİ - TİP HALK KÜLTÜRÜ'nden başka bir şey değil. (Popülist düşünmeye alışmış beyinlerin, bu çıplak gerçeğe alışması pek kolay olmayacak. Ama eskiden çok kullanılan bir tanımla söylersek *"hayat öğreticidir"* Eh! Bu da tabi sırılsıklam aşık bir delikanlıya *"senin sevgilin aslında böyle böyle bir şeymiş"* demek gibi soğuk duş etkisi yapar herhalde.) Dünkü kırcı-köylü kapalı kültür ve yapıların (ve bunların doğurduğu içe-dönük karakterin) kapitalist gelişmeyle birlikte, kırdan kente göç olgusunun getirdiği Kültür şokunun etkisiyle tıpkı kimyadaki elementlerin bir KATALİZÖR'le, çözültüye, ayrışmaya uğraması gibi ortaya çıkmış, kapitalize ilişkilere uyarlanmış eski köycü kültür ve geleneğin günümüz şartlarında bir ifadesi olmakta. Eski köycü - feodal halk yaşayışı ve ideolojisinin, tutuculuğunun, yeni biçimler alarak sürmesi olayı. (İslâmi kadercilikle bü-

tünleşmiş) Çünkü gelenler sadece kendilerini değil, aynı zamanda eski değer, önyargı, ahlâk, zevk ve kültürlerini de beraberlerinde getiriyorlar ve bunları kolay kolay da terketmiyorlardı. Yeni şartlara ustaca uyarlanmış, fakat eski biçimini de aynen koruyamayan ve yeniye eklemlenen yarı-köylü, yarı-şehirli YENİ-TİP HALK KÜLTÜRÜ. (Bir kültürel nostalji. Eskiye özlem.) Kapitalizmin bu olaydaki *"günahı"* her şeyi olduğu gibi bu kültürü de bir tüketim nesnesi haline getirerek, onu yaygınlaştırması, bir KİTLE KÜLTÜRÜ haline sokması oldu. Binbir umutla şehre gelmiş, şehrin saçaklarında *"Gecekondu"* lara yerleşmiş, kapitalizmin işgücü ihtiyacını sağlayan bu insanlar, (konumlarıyla işçi ve şehirli, kafaları ve gelenekleriyle köylü) bu insanlar *"Batsın Bu Dünya"* demeyecekti de ne diyecekti?

Sonuçta arabeskin sadece bugüne ait, yeni bir olgu, olmadığını görüyoruz. Bunu dünkü kültürel yapıları sorguladığımızda anlayabiliyoruz ancak. Arabeskin maddi temeli Türkiye toprağında her zaman, şu veya bu oranda varolagelmiştir. Kapitalize şok bu çözülme sürecini hızlandırdı ve su yüzüne çıkardı o kadar. (Bu kaçınılmaz bir gecikmişlikti aslında). Peki böylesi bir kültürel evrimleşmeden başka bir kültürel sentez doğabilir miydi? Toplumsal olgulara dair kesin konuşmamak için sanmıyorum diyeceğim. Yeni bir yaşamsal sentez ve kültür insanların bilinçli dönüştürücülüğü olmadan pek mümkün gibi görünmüyor bana.

Yakl da Ruhi Su'nun Amatör-Sanat dergisiyle yaptığı bir söyleşide dediği gibi; *..bu bir acı gerçeği yansıtmaktadır. Bu müzik toplumun dışında oluşmamıştır. Toplumdaki gelişmenin ortaya getirdiği bir olgudur. Bir sonuçtur. Bu müziği beğenmiyorsak toplumumuzun içinde bulunduğu kültürel yapıyı da beğenmiyoruz demektir... Ticari iletişim araçlarının gelişimi ile yaygınlaşmış bir müzik, ama bir ihtiyaca da cevap* verdiği *açık. Arabesk müziği beğendiğim için söylemiyorum, bir gerçeği anlatmaya çalışıyorum. Toplumumuz neredeyse sanatımız oradadır."* Ruhi Su'nun bu röportajda Halk edebiyatı ve kültürünü olayın sorumluluğundan kaçırmaya çalışan ve *"Yoz Müzik"* sözleridışında bu dediklerine katılmamak mümkün değil.

Tabi meseleye böyle bakınca iş zorlaşıyor. Karşımıza alıp, eleştirmemiz gereken nesne farklılaşıyor. Her zaman kolayca alışıldığı gibi, şeytan taşlarcasına burjuvazi değil, bir takım yüceleşmiş kültür ve kesimler oluyor. O zaman *"Aman halkla iyi geçinelim, nasıl kazanırız sonra"* telaşı ve makyavelizmi içinde olan *"öncüler"*in (!) kendi misyonları konusunda şaşırmışlığı ortaya çıkıyor. Geleneksel tutuculuğu kim savunursa savunsun karşımızda eleştirmeden radikal olunabilir mi?

KÖYDEN KENTE GÖÇ VE KÜLTÜREL GÖÇÜŞ

Herşeyin tepetaklak olduğu (Sosyalistlerini bile etkilediği) kavramların içinin boş olduğu, kültürel eklektizmin yaygın olduğu bir yerde arabeski de anlamak güçleşiyor. Arabeskin kültürel - toplumsal temelini doğru saptamak da zorlaşıyor. Görünen o ki, 1960'larda hızlanan köyden kente göç olgusu sonrası ortaya çıkmıştır. Çünkü gelenler kendi kültür ve geleneksel yaşayışlarını, (yemeklerini, aşklarını, mekanlarını, giyimlerini, vb) getirdiler. İşte bu durum o insanlarda bir kültür şoku doğurmuş, savunmasız önlemsiz kent kültürünü de kuşatması altına almıştır.(*"Çarpık Kentleşme"*) Katalizör çözülme ile bu kesimler kendi geleneksel değer ve zevklerini terketmeden yeni duruma uyumlanmış, onunla birarada barış içinde yaşamanın yollarını aratmıştır. (M. Belge'nin Gecekondu semtlerinin eteklikli, altında pantolon olan kadınları örneği gibi.) Geleneksel yaşayışlarını,ahlâk ve aşklarını, namus anlayışlarını terketmeden bu çözelti-tortu ortam içinde korumayı bilmişlerdir. (*"Kentteki Köy"*). Tam bir kültürel kaosun doğuşudur bu. Kapitalize şartlara uyarlanmış geleneksel halk yaşayışı ve kültürünün doğurduğu yeni - tip bir halk kültürüne doğru kendini evrimlemiştir. Bu durum her alanda kendini göstermektedir. Müzikte, mimaride, yemekte giyinişte, mobilyada, cinsellikde, ahlâkda, vb. Örneğin bir plajda tangalı kadınlarla şalvarını dizine çekmiş kadınları birarada görmek mümkün. sonradan palazlanmış Anadolulu birinin düğününde halayı, Komparsitayı birarada dinlemek, burma bıyıklı babaların gözcülüğünde kız kıza dans etmek, feodal aşk

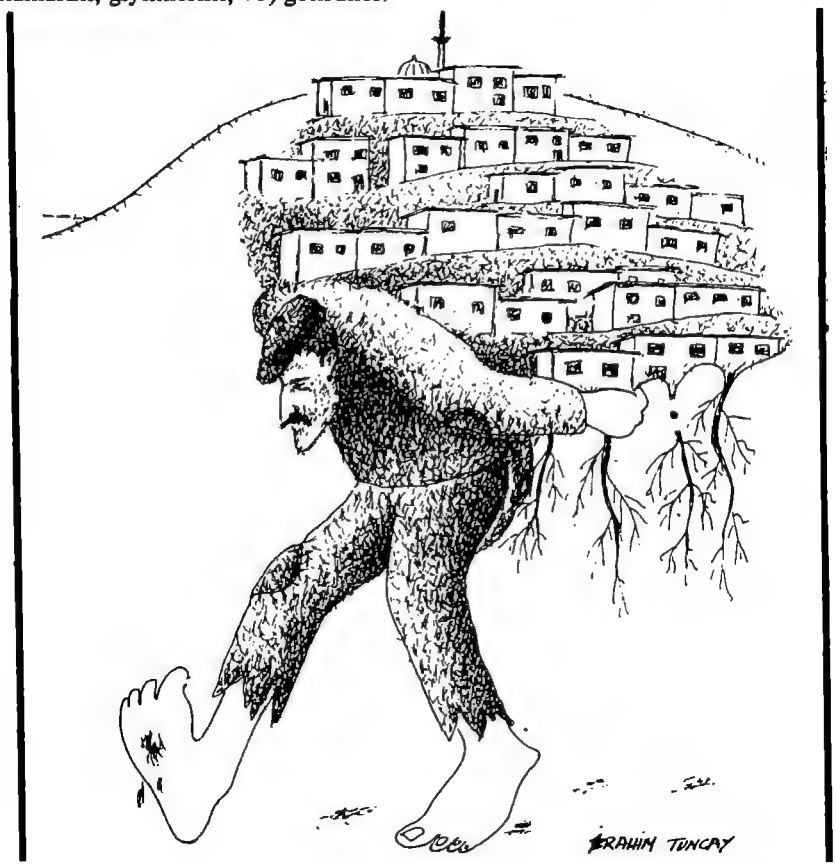

anlayışından acı çekmek ama hala onu savunmak, vb., vb., bolca örnekleme mümkün. Ya da başka türlü söylersek dünkü sağlıksız yapı ve kültürlerin, eskiyip, çözültüye uğrarken çıkardıkları pis bir kokudan başka bir şey değil arabesk: Yeni - Tip Kırsal - Feodal, *"şehirimsi"* kültür.

Kapitalizm geleneksel insanı, değer ve yapıları hallaç pamuğu gibi dağıttı. Bu arada potansiyel özelliğini koruyan geleneksel kültürler aradaki birikimsiz sıçramadan dolayı, çözülme süreci içinde garip bir biçimde güçlenerek, direnerek, sistematik bir kurumsallaşmaya uğradı. Gerçekte bir toplumda egemen kültür egemen sınıfın kültürü olması gerekirken, burjuvazinin cılız ve gecikmiş gelişimi ve çekingen tavrı ona geleneksel yapı ve kültürleri tasviye ettiremedi. (Bundan sonra da yapamaz. Artık bu görev farklı taleplere ve yığınsal dönüştürücülüğe sahip, radikal bir hareket tarafından gerçekleştirilebilir ancak). Burjuvazinin resmi sözcüleri önlerine daima bir *"Çağdaş Batı Medeniyeti"* hedefi koydular. Ama kendileri de bu *"çağdaşlaştırıcı"* dinamik ve özelliklerden yoksun kaldılar. Kendi adlarına ne varsa *"Tepeden"* düzenliyebildiler. Kentlerini koruyamadılar, kırsal alana yaygınlaşmış dengeli bir kalkınma sağlayamadılar. Daha özgür siyasal ve yaşamsal normlar oluşturamadılar. Geleneksel tutuculukla daima uzlaştılar. (Ortaya İSTANBUL gibi bir trajedi çıktı bugün).

"DOĞU" İLE "BATI" ARASINDA SIKIŞMIŞ BİREYİN KADERİ

Bugün ve dün Türkiye insanı daima, bir Doğu - Batı çelişkisini kültürel ve ahlaksal normlarında en sert şekillerde üzerinde hissetmiştir. Geleneksel yetiştirilme tarzı bakımından doğulu - islami olan toplumsal normlar sistemi ile, Batılılaşma, *"çağdaşlaşma"* akımlarının getirdiği yeni değerler arasında sıkışmış kalmış bir insan tipinin oluşumudur bu. İlerleyen yeniye karşı gerileyen eskinin şiddetle karşı koyuşunun hissedilmesidir. Düne değin ki kapalı, içe-dönük, dar ilişkiler ağının dış etkiler sonucu çözülmeye başlaması, fakat geleneksel tutuculuğun tüm silahlarıyla ve hatta can havliyle bir saldırıya kalkışmasını görüyoruz. *"Eski"* ile *"Yeni"*, *"Doğu"* ile *"Batı"*, *"Dış"* ile *"İç"*, *"Toplum"* ile *"Birey"*, *geleneksel* değer ve tabularla insanın kendi ~~hitiyaç~~ ve özlemleri arasında derin bir bunalıma varan bir çatışkı ve "KİMLİK" sorunu doğurmuştur. İlginçtir arabeskin *"ustası"* Orhan Gencebay NOKTA dergisiyle yaptığı bir röportajda bayağı gerçekçi laflar ediyor , şöyle diyor Gencebay: *"Aslında batılı mıyız, doğulu muyuz? Sınırda bir yerdeyiz. Batılı olmaya özendiğimiz bir gerçek... Batı uygarlığını kendi kültürümüzle birleştirmeyi amaçlıyorum ben. Kadercilikle suçlanıyorum. Oysa kadercilik Müslümanlığın temel ilkelerinden biridir. Kaderciliği ben yaratmadım. Bunu söylemek istiyorum."* Gerçekten de Arabesk kültürde her kültürden birşeyler bulmak mümkün. (Kullandığı sazlarda bile en modern batılı sazdan tutun, en ilkel doğulu saza değin herşey var. En temel aracı olan ve o korkunç sesleri çıkarın *"Elektro Saz"* meselâ. Elektriği Batı'dan, sazı Doğu'dan).

ucube bir kültür ve toplumsal yapılar. İşte arabesk böylesi dibi delik bir potada pişen bir çorba, yamalı bohça gibi yapıştırma bir olgu. Yani içinde herşeyden bir şey bulmak mümkün. Böylesi bir kültürel kaosa herhalde batılı bir toplumsal formasyonda ratlamak mümkün değildir. Orada 18. yy.' dan itibaren kendi kent-soylu kültür ve yaşam biçimini oluşturabilmiş burjuva sınıf eski yapılara radikal tavır aldı ve uluslaşma sürecine paralel sentezlenmiş ulusal kültürler oluşturdu. Orada kentler aynı zamanda yeni birer kültürel odak ve yaşam biçimi de olmuşlardır. Bizdeki burjuvazi ise*"komprador"* eksenlidir. Önce şehirli değil, taşralı eşraftır. Önce sanayici değil, vurguncu - spekülatördür. Adam zengindir, evinde görmemişin oğlu olmuş çekmiş bilmemnesini koparmış türünden en pahalı müzik dinleme aygıtlarına sahiptir. Ancak gelin görün ki zevk duygusu, kültürel algılama birikimi halen içinde bulunduğu ekonomik düzeyin çok çok altındadır. Yani parasıyla bir çok şeyi satın alabilir ama kültür

"Aşk yaşandığı yerde vardır. Arandığı yerde yoktur"

Geçiş sürecinin ve toplumsal tarihsel dinamiklerin özgül ve birikimden yoksun evrilmesi arabeskin zeminidir. Tarihi içinde ne doğru dürüst Batılı, ne de doğru dürüst Doğulu olabilmiş bir toplumda kuşakların dramıdır bu. Bu durum eklektik kültür ve yapılar sorununu doğurmuştur. Önce bireylerin kafalarında başlayan bu kültür ikiliği onların zevk, tarz, değer, kişilik ve aşklarına kadar yansımıştır. Toplum ne doğru düzgün kapitalist evrilebilmiş ne de doğru düzgün feodal olabilmiş. (Nitekim Marx, doğulu toplumların bu üstyapısal özerkliğinin farkında olduğundan *"Asya Tipi Üretim Tarzı"* diye adlandırmaya ihtiyaç duymuş, ancak konuyu fazla da açımlamamıştır). Ne sınıfların olması gereken bir biçimde, ne de sınıfsal kültürel yönelim ve yaşam biçimlerinin netleşip, sağlıklı bir ayrışmaya uğradığı, ne idüğü belirsiz, satın alamaz. Ortaya bir alafranga züppelik ve Kültürel Hödüklük çıkar. Sonuçta bir zevksizlik, her şeyi eğrelti, köycü - şark usulü kurnazlığını, Mahmutpaşa zevkiyle bütünleştirmiş, bir anlayış. (İçlerinde elit - batılı bir kesim de yok değil). Bunların ürettiği mal bile hilelidir, *"kakalamaca"*dır. Bunlar sayfiyeye değil köylerine tatile giderler. Bir bölümü beş vakit namazında niyazındadır. (Patronunun köycü kökeninden kopamadığı bir toplumda işçisi de yaklaşık bir konumdadır. Zaten sınıf atlama kanallarının uzun süre açık kaldığı bir toplumda bugünün birçok vurguncu - zengini dünün züğürdüydü. Şimdi onlar dönüp utanmazca*"sizde çalışın, siz de olun"* diyorlar. İşçisinin de, patronunun da aynı zevk duygularına sahip olduğu, aynı müziği dinleyebildiği, bir düğünde kalkıp şakır şakır çiftetelli oynayıp, halay çek-

me olasılığının olduğu bir toplumda sınıfsal - bilinç ve ayrışma ne derece nettir dersiniz? (Aman sakın *"aynı yemeği yemiyorlar ki"* ekonomist itirazını yükseltmeyin bu işin ajitasyon yanı olur çünkü).

Türkiye'de halen Batılı anlamda Burjuva - Demokratik bir kültür ve sınıfsal ayrışma, birey tipi, genel düzeyde, baskın olarak doğmuş sayılmaz. Ekonomik gücünü kullanarak bürokratik - militarist gelenekle iktidara bonapartist yöntemlerle ortak olmak başka, olmak başka. Batı'da burjuvazi tarihte bir motor sınıf olarak ilerletici bir rol oynamıştır. Eski feodal kültür ve yapılara karşı yeni değer ve yaşam biçimlerini savunarak eskiyi yerle bir etmiştir. Bunu babasının hayrına yapmasa da daha ileri bir zemin ve birikim yaratmıştır. Türkiye'de ise bu kesim gelenekseli içinde taşıyarak onunla uzlaşarak gelişmiş, Osmanlı - Merkeziyetçi geleneğinin ferdiyetçiliği boğmasıyla kendisine sermaye birikimi yaratacak bir ticaret, sanayi ve finans erbabı batıdaki gibi oluşamamıştır. Bu kesim doğal ritm ve iç - dinamiğe dayalı olarak değil devletin teşvik ve kredi imkânlarından yararlandırılarak palazlandırılabilmiştir ancak. (Öyle ki, bugün *"liberal"* Özal ekibi, kendi *"liberalizm"*lerini bile gene devletçi kararnamelerle uygulama alanına sokmaya çalışıyor. Hadi restgele belki tutar!). 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlarla Gelenekçi Askeri - Bürokrat Kadro bu kesimi filizlendirme çabasına girmiştir. Ama tarihsel birikim elvermeyince birden *"Devletci - Ekonomi"* uygulamasına dönmüş ve uluslararası kapitalist sistemle uzlaştığı, eklemlendiği oranda serpilebilmiştir. (Kimileri bu *"devletçilik"*i sosyalist bir uygulama gibi göre dursunlar hâlâ). İşte burjuvazinin yarım bıraktığı bu gelişim sonucu tüm toplumsal yapı geleneksel köklerinden gelen yapılarla çakıştı. Ve toplumsal Demokrasi her alanda dumura uğradı. Bütün bunlardan sonra ortaya devlet destekli burjuvazi, resmi devlet ideolojisi ve devlet yönlendirmeli bir *"sivil toplum"* çıktı.(Aslında çıkamadı). Yani arada bir boşluk, bir kopukluk vardır. Halkevleri çabasıyla bir takım kültür hamlelerine giriştiler. Ama o da *"popülize"* oldu sonuçta. Sermaye birikimini sağlayamadığı gibi, kültürel bir birikini de yoktur. Bu alanda o kadar alternatifsizdir ki, bugün arabeske karşı verdiği tek *"mücadele"* onu TRT'de yasaklamak yönünde olmaktadır.

ARABESKİN GÖSTERDİĞİ BİR ŞEY VAR

Arabesk şarkı sözlerinin herbirinde teker teker yer alan ~~tekel~~ motifler, yani acı, keder, karşılıksız aşk, hüsran dolu insan - insan ilişkileri, çığlıklar halinde yalvarmalar bize bir tek şeyi gösteriyor:(4) İnsanların mevcut yaşam kalıplarından ve hatta kendilerinden nekadar gayrı - memnun olduklarını, mevcut bir toplumsal formasyonun sadece ekonomisiyle değil, her açıdan nasıl çıkmazda, bunalımda olduğunu, insanlara verebileceği bir şeyin kalmadığını, onları mutsuz edip, yıprattığını ve insanın sadece maddi - midesel ihtiyaçlarının değil manevi, duygusal, aşki, cinsel, vb. daha birsürü ihtiyaçlarının bulunduğunu, hatta bu ihtiyaçların en az maddi ihtiyaçlar kadar önemli olduğunu, daha yıpratıcı olabileceğini gösteriyor. Mevcut yaşayıştan duydukları memnuniyetsizliği, yaşamı geleneksel bir biçimde sürdürmenin artık çıkmazda olduğunun, radikal bir yaşamsal dönüşüme ihtiyaç olduğunu gösteriyor. Bu derece acıdan zevk almaya ve otoriteye yatkın karakter tiplerinin oluşmasıyla insanların ruhsal yapılarının da tehlikede olduğunun feryadıdır bu. İnsanlara gene ancak kendilerinin dönüştürebileceği yeni yaşamsal normlar gerekiyor. Bunu toplumsal planda gerçek insansal ihtiyaçlara cevap verebilecek, radikal bir değişim uygulayımına, baskıdan, korkudan uzak, (baskı salt siyasal baskı anlamında değildir) her tür ataerkil değer ve yaşayışın, tutucu yaşam kalıplarının kırılması gerektiğine ihtiyacı vurguluyor. Yaşama anlam ve değer veren, ondan zevk almayı sağlayan yeni kişilik-

Türkiye insanı, Doğu-Batı çelişkisini daima üzerinde hissetmiştir

lere, yeni, ÖZGÜRLÜKÇÜ - RADİKAL KÜLTÜREL SENTEZLERE ihtiyaç olduğunu, Ekonomik - Politik demokrasiyi de içeren fakat onun daha bütünsel ve yaşamsal gelişkini olan Yeni - Tip bir Yaşam - Demokrasinine ihtiyaç olduğunu anlamlıyor. (Sorun deyince salt ekonomik sorunları anlayanlar, toplum denince sadece ekonomik yapıyı anlayanlar, değişim deyince salt ekonomik değişimi anlayanlar,

Yaşama anlam ve zevk veren ileri kültürün oluşacağına inanıyorum

insan denince *"Homo Economicus"* u anlayanlar arabeski ve alternatiflerini de anlayamayacaklardır tabi. Onların da insanlara verebileceği fazlaca bir şeyleri olmayacaktır.). (5)

Bu yüzden arabeske alternatif bir yaşam biçimi ve kültürün daha mevcut toplumsal yapının her alanında başlatılması gerekiyor. Eski yapının her alanda sorgulanması gerekiyor. Günlük hayat içinde başlayarak birşeylerin dönüştürülmesi gerekiyor. İnsanları kendi yaşamları hakkında gerçekten söz sahibi ve katılımcı kılan Yeni - Tip bir Yaşam - Demokrasisi perspektifi arabeskin gerçek panzehiridir. Geleneksel ahlâk kıyasıya eleştirilmelidir. İnsanımız tehlikededir. Yaşam tehlikededir. Arabesk bunun feryadıdır. Eğer o, bu kadar çok acıdan bahsediyorsa bu insanların varolandan dolayı gerçekten ne kadar acı çektiğinin bir göstergesidir. Üstelik bunu bizim farkına varmamız yetmiyor. Asıl önemlisi kendilerinin farkına varmaları gerek...

(DEVAM EDECEK)

Gelecek sayıda *"Arabesk Şarkı Sözleri Üzerine"*, *"Bir acı felsefesi olarak Arabesk"*, *"Arabesk Aşk ya da Sado - Mazohizm"*, *"Doğu Mistizmi ve Çileciliği"*, *"Nesnesiz Tasavvufi Aşk"*, *"Cinsellik - üstü bir aşk"*, *"Halk yaşayışında sevginin yeri ve geleneksel gündelik ahlak"*, *"Kim istemez sevmeyi, sevilmeyi, ama nasıl?"* Konularını kapsayan 2. Bölümü yayınlanacaktır.

— Bir kız kahvesi açılmış
İçine erkekler alınmıyormuş
Ne güzel intikam almışlar, ah ne güzel!

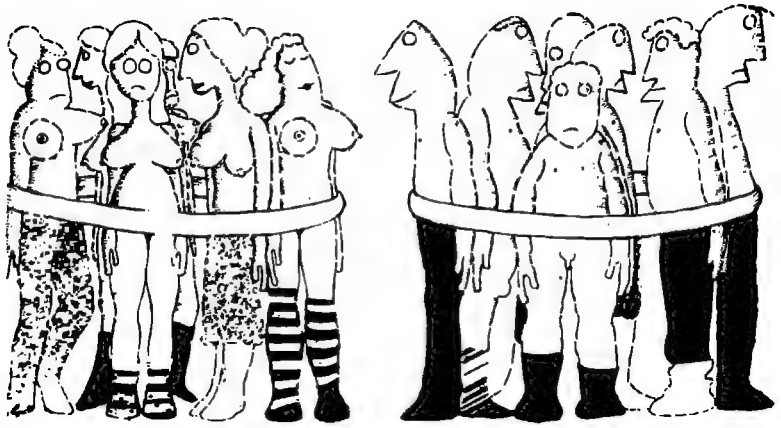

— Düzen para para böler bizi
Namus bizi kadın erkek ayırır...

NOTLAR :

1) Sadece Sayın Murat Belge'nin elieştirileri arabeskin bir müzik olayı olmaktan öte toplumsallaşmış bir yaşam biçimi olduğunu vurgulaması bakımından bu alanda ayrı bir önem ve özgünlük taşıyordu. Ayrıca Sayın Demirtaş Ceyhun'un YAZKO - Edebiyat'ın Eylül 1983 sayısında yazdığı *"Folklör Sanata Düşman mı?"* başlıklı yazı ve orada yaptığı *"reaya kültürü"* saptaması da konuya bir diğer özgül yaklaşımdı. Ayrıca Çetin Altan ve Atila İlhan'ın da önemli noktalar yakalayabildiklerini sanıyorum. Dikkâtimden kaçmış başkaları olabilir, onları belirtemediğim için beni bağışlasınlar.

2) Bu teorinin en uç noktası ünlü, herşeyi *"Cia - Mit yapıyor"* paranoyakça ideolojisidir.

3) Hatta geçmişte bu mantıkla giden kimileri ise biraz faydacılık da katarak işi arabeskte *"ilerici bir öz"*, *"bilinçsiz bir isyan"*, filan bulmaya kadar varırdılar. Hatta arabesk içi fraksiyonlar keşfedip Orhan Gencebay'ı *"toplumcu"* kanada, Ferdi Tayfur'u da *"gerici"* kanada sokmaya çalıştılar. Ben tarihte hiç böylesi boyun eğmeci bir isyan duymadım. Duyan varsa lütfen söylesin.

4) Arabeski salt iktisadi bunalıma ve enflasyonist yükselişe bağlayanlar yanılıyorlar. Arabesk aynı zamanda moral bir çöküntü olup, ekonomik durumun otomatik bir yansısı değildir.

5)Batıda Yeni - Sol ekonomik, indirgemeci, eskimiş tezleri çoktan terketti. Artık insana ve toplumsal yapılara daha bütünsel ve SENTEZCİ bakmaya çalışan, yeni RADİKAL perspektifler peşindeler. Bizde ise hala ekonomik - sloganizm, köycü bağnazlığıyla birleşerek egemenliğini koruyor. Ben ekonomik yetinmecilikle dönüştürücü ve açıklayıcı bir yerlere varılabileceğini sanmıyorum. Bu her olgu için geçerlidir.

6) Batı kültürünün gerici ögelerinin eleştirisi ise ayrı bir yazı konusudur. Orada da kapitalist metalaşmanın getirdiği sorunlar yaşanmaktadır.

YAYALARA MAHSUS

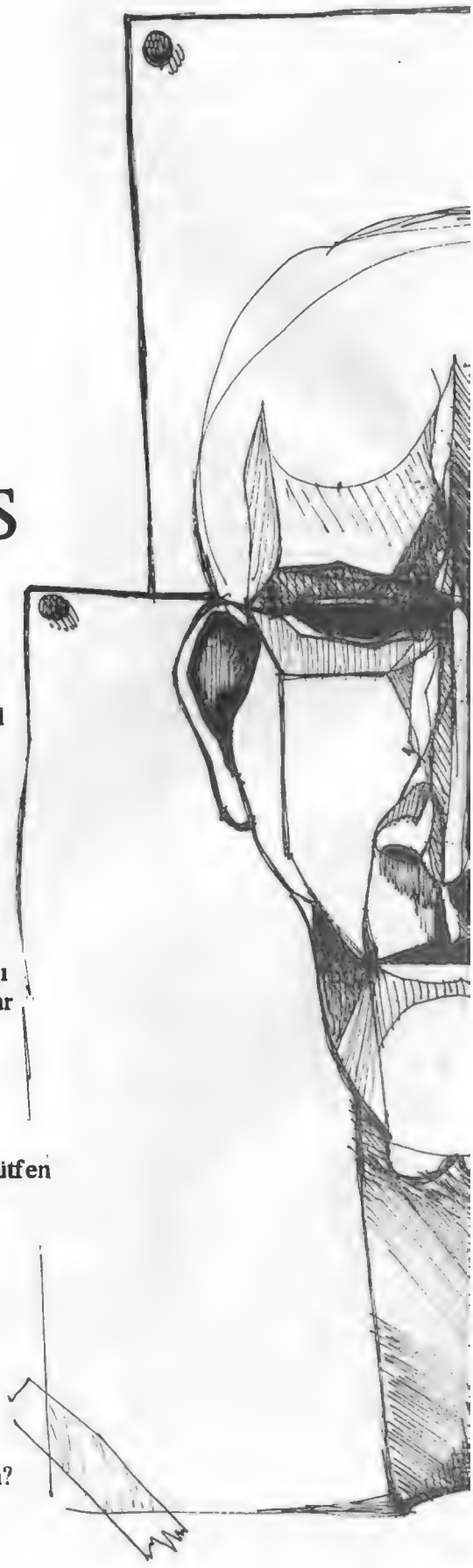

– Gece üçtü. Kurbağa sesli ve titrek mum ışıklı korkular
Yani yeşil başlı yılanlar gırtlak kıkırdaklarımızı kemirmekteyd

Gece üçtür. Panik iki. Ya da köpek ulumaları.
Bir saçlarında çözülmek bir kırışıkla sevişmek
Bir de yok oluvermek. Yolculuk. Yani Beyler
Ülkemizi temiz ve yeşil tutalım. Çünkü
Hep biri vardır arada yüzsüz. Ölümsüz. Yaa Dayı -ezik bıyık-
ellerinde kalemleri söylerler yalanları.
Gece üçtür. Panik iki. Ya da köpek ulumaları.
Bir yurt gecesinde çengelli uyku, bir de beyazketen sayıklamaları
Ama biz bugün erkeklere kapalıyız. Kadınlara açık. Yani Bayanlar
Tüm şikayetleriniz için telefonlarınızı beklerim. Çünkü
İtiraflar değil iç dökmeler konuştuklarımız.
Gece üçtür. Korku iki. Yine bu kurbağa sesleri.
Kaldı iki el oyunu tamamlamaya. Gece üç. Korku iki. Etti beş.
Beyefendi sıra sizde lütfen. Evet bu yaralı yüz sizin.
Bu cinayet sarsılması benim. Kozluyorum. Beyefendi sıra sizde lütfen
Bir el dışarı. Suskunluk benim. Malul gaziler sizin.
Şans. Dağılım. Empas. Sevgilim sıkılıyor musun?
Kusura bakma karanfiller bitmiş. Isırgana ne dersin? Gece mi?
Battı. Çıkarmıydı. Ah karo vale. Sevgilim sıkılıyor musun?
Gece tabii ki üçtür. Bilmece.
Uzaktan baktım yeşil türbe yanına geldim cehennem.
Böyle miydi bu bilmece.
Şöyle beyaz parlak kağıt üzerine "Sevgilime Sevgilerle"
Gece yine üçtür. Panik de. Gece panik çoğaltır.
Ne de güzel söylediniz. Tebrikler. Ama
Siz niye mızıka çalmadınız? Ah mızıka. Sevgilim sıkılıyor musun?

Ama bugün yıldönümümüz. Mumlar, müzik, parti.
Ama burada tüm dostlarımız. Briç, dans, içki.
Hatırlayamıyorum böyle miydi bu bilmece.
Beyefendi karınız çağırıyor. Karınız.
Hanımefendi bir dilim daha pasta
İçki içer misiniz hanımefendi acaba
Hanımefendi sıkılıyor musunuz?
Hep biri mi var aramızda yüzsüz. Ölümsüz. yaa Dayı -ezik bıyık-
ellerinde kalemleri söylerler yalanları.
Gece yine üç tür. Korku da. Gece korku çoğaltır.
Ne de güzel söylediniz. Tebrikler. Ama
Biz niye hiç konuşmuyoruz? Hadi hep birlikte
Mutlu yıllar... Mutlu yıllar... Mutlu yıllar... Ama
Biz niye hiç konuşmadık. Hiç konuşmadık mı biz?
Gece üç tür. Panik iki. Ya da köpek ulumaları.
Bir saçlarına çözülmek, bir kırışıkla sevişmek
Bir de yok oluvermek. Yolculuk. Yani Beyler
Ülkemizi temiz ve yeşil tutalım.
Beyefendi karınız çağırıyor.
Beyefendi sıra sizde lütfen.
Hanımefendi bir dilim daha
Hanımefendi içki lütfen.
Gece üç tür. Panik de. gece panik çoğaltır.
Gece üç tür. Korku da. Gece korku çoğaltır.
"Sevgilime Sevgilerle" şöyle beyaz parlak kağıt üzerine.
Sevgilim seni seviyorum. Ama
Sevgilim sıkılıyor muyuz?

Gece üç tü.

ergun akça

HALK MÜZİĞİNİN OLASI GELECEĞİ

Erkan BÖRKEN

Bu yazının amacı *"Yeni Olgu"* dergisinde şimdiye kadar yoğunluğuna tartışılmayan müzik konusunu tartışmaya açmaktır. Yazının kendi alanında iddialı olmadığını ancak bu konuda fikir geliştirmeye yönelik olduğunu söylemeliyim. Yazıda Halk Müziği'ni derinlemesine incelemeyeceğiz ancak onun gelişimini, olası geleceğe katkısını incelemeye çalışacağız. Halk Müziği'nin yaşam, gelişme koşullarının/yollarının yüzeysel bir tartışmasını yapacağız.

HER MÜZİK BİR SOSYAL YAPININ ÜRÜNÜDÜR

Evet her müzik bir sosyal yapının ürünüdür. Çünkü bizzat kendisi sosyal bir olaydır. Her müziğin üretim biçimini onu üreten toplum belirler. Barok Müzik de, Divan Musikisi de onu üreten toplumun bir ifadesidir. Aynı şekilde 1960'ların avante - garde müziği de...

"Dünya savaşının bunaltıcı, yıkıcı ortamında dünyaya gelmiş bir sürü genç sevgi ve barışı ilke edinip bu ekolün etrafında toplandılar. Artık amaçları yaşayamadıkları, yaşattırılmayan anların acısını çıkartmaktır. Resmi, kural içi her tür yaşam etkinliğine nasıl sınırsız bir özgürlük özlemi duyuyorlardı..... Şarkıların sözlerinin çoğunluğunda başkaldırı, sevgiden yana olma, seks özgürlüğü temaları işlenmekteydi ve şarkı sözlerinin en önemli konularından biriyse ailelerle olan çatışmalardı. Bu hareket, kısacası bir yaşam biçimi olmayı başarmıştır." (1)

Diğer bir türe, ceza ve onun üretim biçimine göz atalım. Cazın kökenlerinin Amerika'da mı?, Afrika'da mı veya Amerika'daki Afrikalılarda mı aranması gerektiği tartışması süredursun, cazı açıklamaya çalışan herkes onu sosyal bir yapıyla yani ya siyahlarla ya beyazlarla ya da Amerika'daki siyahlarla açıklamaya çalışmaktadır. Caz'ın dayandığı temellerden biri olan Afrika geleneğinin esas olarak iş şarkılarına yaslandığı doğrudur. Afrikalının Afrika'da ilkel koşullarda yaşadığı çalıştığı da doğrudur. Ve bu Afrikalının Amerika'da plantasyonlarda çalışırken bu müziğin çıkışına çok önemli katkılarda bulunduğu da haklı bir iddiadır.

Tekrar dönelim 1960'ların Rock müziğine. Bu müziğin bellibaşlı özel likleri ile onu üreten yapının ilişkisine göz atalım. Her şeyden önce 60'ların rock müziği dendiğinde akla ilk gelen yüksek volum ve yeni efektler oluyor. O dönemin isyankâr, resmi kuralları yıkmak isteyen gençlerinin yüksek volumlu müzik yapmaları da, yeni efektlerle (bomba, uçak, çığlık sesleri) savaşı müziğe sokmaları da hiç şaşırtıcı gelmiyor.

Halk müziğini geçmişte üreten yapı ise üretimi kendi için yapan, yani kendisini destekler iktisadi yapıya sahip, dış müdahaleye kapalı, feodal bir toplumdur. Her bölgenin değişik, birbirinden bağımsız ritm ve ölçü olarak farklı müziğinin ve çalgı aletlerinin olması bu yüzdendir. Otantik müziğimiz feodal yapının ürünüdür. Anonim tür dediğimiz ve bireylere değil de bir yöre insanına mal ettiğimiz tür de öyle... Burada şu çok önemli; anonim tür Halk Müziğinde müziği bir birey değil toplum üretmiştir. (*)

Bu bireyin kendini toplumdan ayrı bir varlık olarak görememesi ile yakından ilgilidir. Böyle bir toplumda bireysel yaratıcılıktan söz edilemez tabii ki. Konular insanların her an bir adım ötelerinde gördükleri olaylardan seçilmiştir. Mutlaka bazı ortak motifler vardır; gurbet gibi, sevda gibi, at, silah gibi. Ancak insan yaşamının çeşitliliği göz önüne alındığında yeterli olmadıkları ortaya çıkacaktır. Bir yörenin müziği biraz önce saydığımız motifler dışında sadece o yörede yaşanılanı içerir.

Eğer Halk Müziğini üreten toplumu biraz tanımlayabildiysek, günümüz toplumunun böyle bir yapıyı tam anlamıyla içerip içermediğini tartışalım. Bugün Türk toplumu kendini destekler üretim tarzını, daha genel tanımıyla, feodal üretim tarzını ticaretin, özel mülkiyetin ve dışsal dinamiklerin (emparyalist ülkelerin) müdahalesiyle geride bırakmıştır. Öyle ise halk müziğine kaynaklık eden, onu bizzat üreten toplum bir hayli değişmiştir.

2) BUGÜN HALK MÜZİĞİ YAŞAYABİLİR Mİ?

Yukarıdaki satırlarda halk müziğinin kaynağının kuruduğunu onu üreten toplumun değişip, geliştiğini söylemiştik. Şimdi, kimileri bu kaynağın kurumadığını hâlâ çok sayıda derlemeler yapıldığını ve hatta bu derlemelerin bitip tükenmesinin imkansız olduğunu söyleyebilir. Yalnız burada önemli bir nokta var; yapılan derlemeler sadece eskinin veya bilinmeyenin ortaya çıkarılmasıdır; esas olarak bugüne ilişkin değildir. Bizim kaynak diye söz ettiğimiz ise gerek müziği, gerek kültürü ile bugünü kavrayan ve anlatandır. Feodalizmden kapitalizme geçişte önemli değişikliklerden biri, bireyin toplumun ötesinde kendini hissedebilmesidir. Kapitalizmde toplumsal yaratım yerini bireysel yaratıma bırakmıştır. Bu gelişme ise geleneklerin yıkılmasına toplumdan ayrı seslerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu noktada düşünürsek bugün *"anonim"* tür müziğin üretilme koşullarının var olmadığını görebiliriz. Eskiye –nostaljik biçimde bağlanmanın, ondan bir adım ileriye gitmeye direnmenin ne anlamı vardır, ne de koşulu. Siz istediğiniz kadar nostaljik düşler kurun, yaşam koşulları değişmiştir.

3) BUGÜN İÇİN...

Her ne kadar halk müziğinin üretim koşullarının bugün var olmadığını söylesek de, önemini yadsımış değiliz. Çünkü, her kültür bir öncekinin sıkı bir eleştirisinin üzerine kurulur. Yani bir önceki kültür radikal tırpanlarla değiştirilerek bir sonrakine temel olur. Her kültür bir öncekine tepkidir. Ancak geçmiş bugünün ışığıdır da... Bu noktada önümüze iki yol çıkıyor. Birincisi, bugünün ve geleceğin oluşturulması için geçmişin tümüyle ortaya çıkarılması, ikincisi ise geçmişe bağlanmayıp, gelişmenin sağlanması için radikal tırpanların atılması. Buradaki hassas nokta şudur: Halk müziğine, bu bizim geçmişimizdir, sıkı sıkı sarılıp onu koruyalım ve her türlü gelişmeden saklayalım demek, bir kültür koruma anlayışını değil, kültür tutuculuğu anlayışını ifade eder. Ancak gelişmenin yönü ve niteliği de çok önemlidir. *"Esasen müzikteki gelişme, eski müziklerin revizyondan geçirilip çok seslendirilmesiyle gerçekleşmez. Gelişme kendi müziğimiz temelinde, halktan kopmadan, halkın dertlerini, taleplerini, duygu ve düşüncelerini ve özlemlerini yansıtan çoksesli ve gelişkin YENİ müziklerin yaratılmasıyla gerçekleşebilir." (2)*

Gelişme biçimsel bir değişim değildir, bir ihtiyaçtır. Geçmişe göre ileri olduğunu düşündüğümüz hiçbir şeyin hatasız olduğunu söyleyemeyiz. Ancak, *"Her ilerleme elbette birtakım olumsuzlukları da içinde taşır. Burada yapılması gereken; bu olumsuzluklara karşı çıkıyorum derken, daha geri bir aşamaya özlem duymak mıdır, yoksa ilerlemenin getirdiği olumsuzlukları eleştirmekle birlikte, bunları gelişmenin devam etmesiyle yenileceğini bilip her zaman ilerlemeden yana bir tutum takınmak mıdır? (3)*

Söz edilmesi gereken diğer bir tutum da halk müziğinde sanatçıların bu müziği halk yapmıştır, değiştirme yetkisi bireylerin değil, toplumun olmalıdır türünden anlayışları. Bir örnek: *"Eğer çok seslilik bir gelişme olarak kabul edilirse, halk ihtiyaç duyduğu bu gelişmeyi kendi bünyesinde zaten yaratacaktır." (4)* İşte karşı çıktığınız tam da bu nokta. Eğer tüm gelişmeyi topluma yüklüyorsanız ve gelişmede rolünüzü yadsıyorsanız, sizin sanatçı olarak var oluş nedeniniz nedir? Hayata, sanata yapılan her müdahaleyi gelişmeyi zedeleyici unsurlar olarak gören görüş, evrimci bir görüştür. Böylesi bir yaklaşımla niye sanat yaptığımızı açıklamamıza imkan yoktur. Bir sanatçı bir konser veriyorsa, onca kişiye sesleniyorsa, zaten ister istemez bir müdahalede bulunuyor demektir. Bunu gerek yorumu, gerekse anlayışıyla ifade eder. Bir kişinin uğraştığı alanda önderlik vasfıyla müdahale etmesi hem hakkı hem de tarihsel görevidir.

DİPNOTLAR:

(1) Orhan Kahyaoğlu, Sinan Güler, "Pink Floyd" İstanbul, 1984, s. 17-18.
(2) Sarper Özsan, Folklora Doğru, Sayı 52, Yıl '82, s. 20
(3) Saçak, S. 30/2, S, 55-54
(4) ODTÜ Konserleri, 16 Mayıs 1983 Halk Müziği Konseri, Arif Sağ Broşürü. (*) Burada sözü edilen gelenekselllik, hiç bir kişisel yaratıcılık olayının varolmadığını ifade etmiyor. Elbette her anonim, geleneksel türkünün de bir yaratıcısı vardır. Ancak gerek bizzat ozanında bu kapalı toplumda yaşamasından, gerekse geleneklerinin belirleyici baskısından kendisini birey olarak hissedemeyeceğinden yarattığı eserler de yaşadığı toplumun geleneklerinden diğer bir deyişle gelenekselllikten bağımsız olamayacaktır.

ADSIZ'ın ses kuşağından

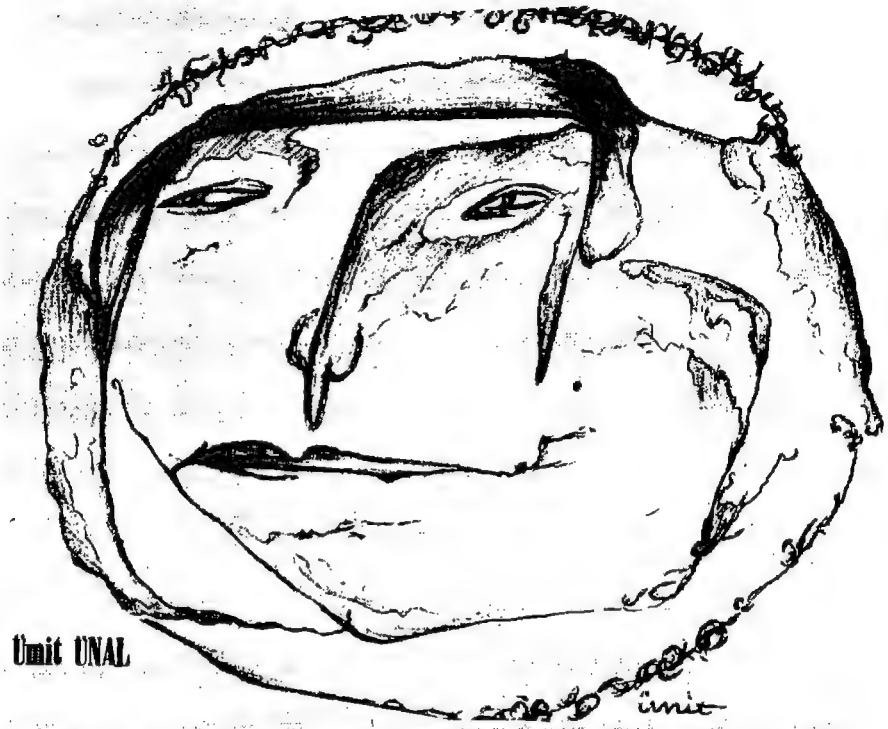

Bundan bir yıl kadar önce, sürekli uçan bir uçakla aşk hayatı yaşıyordum. Uçak içi aşınmış bir son modeldi. Ben onun içinde bir tekhücreliydim.
Günlerimizi uçarak ve büyük yaparak geçiriyorduk. Acemi, istekli, ama korkulu bir ikiliydik. Çünkü bu ilişki er - geç bitecekti. Ben sürekli büyüyordum. Uçak da bana göre çok küçüktü ve hep uçmak zorundaydı.

Bir gün, benimki bir büyü istedi benden: Büyümemi durduracak güçte bir büyü. Aman ne heves: Bedenlerimizden parçalar, uzaklarda yankılanan başka büyüler, pislik, çerçöp, ter, kan. Hepsini alıp işe koyuldum. Inatla çalışıyor. Destansı bir büyü mesaiye kalıyordum.

Ama olmadı. Çok hızlı büyüdüm. Uçağa sığamaz oldum. Çok zorlanıyorduk. Ama o uçmayı bırakamazdı, ben öyle kalamazdım.

Sonunda, yarım kalan büyümü yanıma alıp kapıdan süzüldüm. Uçak uçtu gitti. Şimdi tek başımayım. Büyümüyorum artık. Uçuyorum, mavi boşluktayım.

Büyü, cebimde duruyor. Obur bir kilometre taşı olarak şişkinlik yapıyor. Yarım; ama kendine yetmeyi öğrendi. Saydam bir çığlığa dönüştü. Arasıra ışığa tutup bakıyorum.

can özer

ŞEYLER

I – ÇOCUKKEN

çocukken arkadaşlarla bir, kasabanın sırtını verdiği yamaca çıkıp geçen trenleri seyreder, ve uçsuz bucaksız ovada uzaklaştıkça birbirine yaklaşan rayların nerede birleştiğini merak ederdik.

Günün birinde, o trenlerle, rayların birleşmediği ama bittiği yere gideceğim hiç aklıma gelmezdi.

2 – MAVİ İTALYAN

Mavi bir İtalyandınız; daha önce bilmiyordum, ama anlamalıydım yüzünüzdeki Sallerno yankısından.

Saçlarınız kestane kırmızısıydı. Sesiniz kumral. Ve siz düz bir yazıdaki italikler kadar farklıydınız benim için insanlardan.

Dedim ya mavi bir İtalyandınız.

3 – Kuşkusuz sıcak bir mısır ırmağıdır Akdeniz'i varkılan. Akdeniz dediğimde benim hani. Bilmezsiniz ne denizdir o. Sıcak bir mısır ırmağı ile ağlar kendini kendine.

Ve yine kuşkusuz, sıcak bir yaz gecesi kendine ait bütün kıyılardan çekilecektir Akdeniz. Sıcak bir mısır ırmağı ile kimse girmeden vedalaşacaktır bir gece. Ve o geceden sonra Akdeniz kıyısındaki bütün balıkçı kasabaları anlamsız bir uçurumun kenarında kalacaktır. Ya o sıcak mısır ırmağı o ne olacaktır? Şu anda bilmiyorum.

Sıcak mısır ırmağı dediğin de sensin hani...

4 – CANTA LİBRE – (.....)

BİR EFSANE

Gökte eğri büğrü bir ay vardı. O gece kendine ait bütün kıyılardan çekildi Akdeniz. Yok oldu, öldü. Maviler bitti, tuz kokusu, dalgaların sesi, sen, her şey o gece bitti.

Sabahına, kıyıya vurmuş buldular ölüsünü denizin. Kurumuştu, buruşuk bir maviden ibaretti artık. İşte o zamandan beri bir anlamsız uçurumun kenarındadırlar akdenizin bütün kıyı-kentleri. Ve o zamandan beri unutmuştur balıkçılar gülmeyi, insanlar tenlerindeki tuz elbisesini, şairler şiir yazmasını.

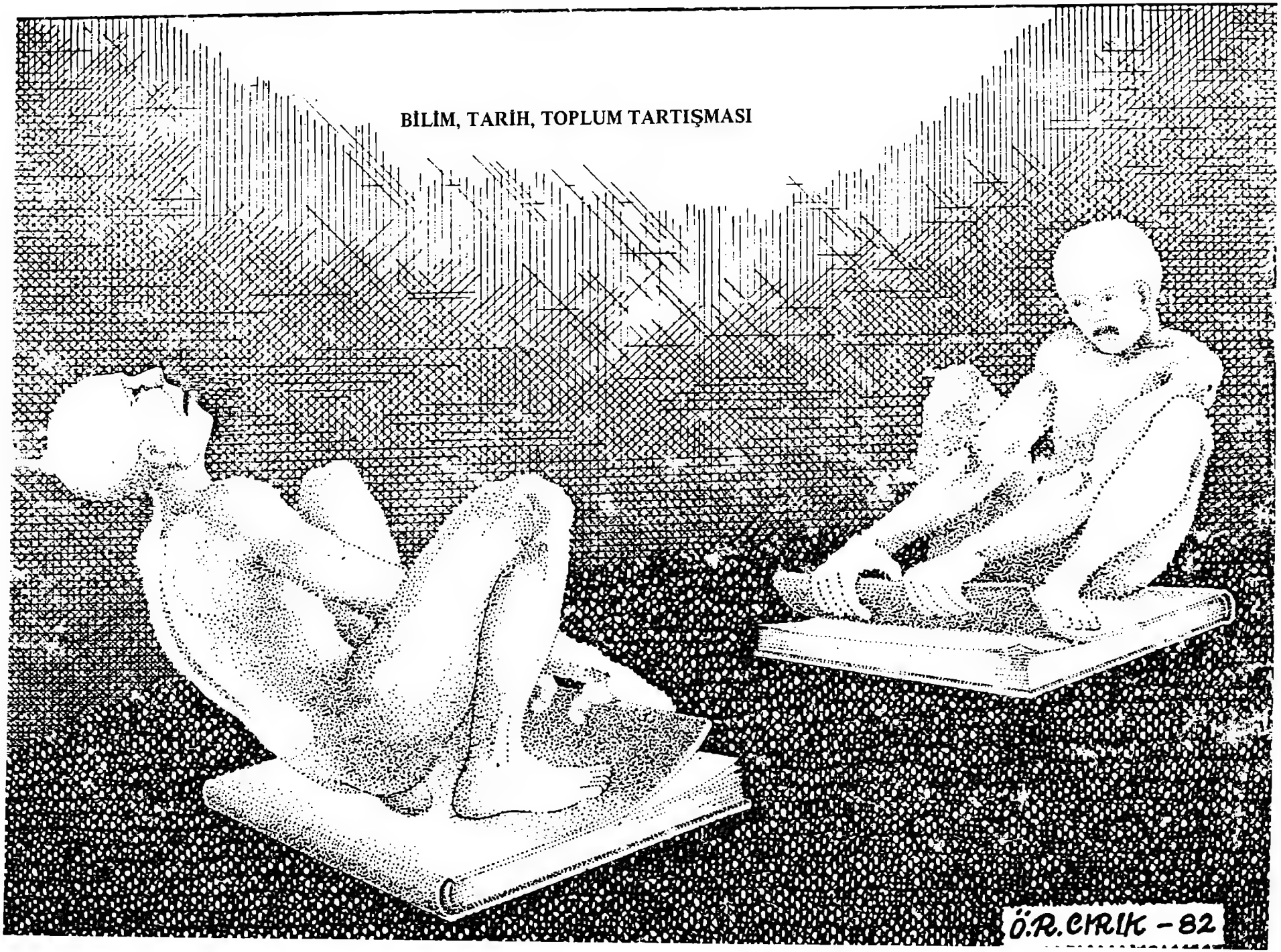
BİLİM, TARİH, TOPLUM TARTIŞMASI
Ö.R.ÇIRIK - 82

SOSYALİZMDE BİLİM MİTOSU

İbrahim ÖZCAN

Günümüzde sosyalist düşünce ve harekete Bilimsel Sosyalizmin hakim olduğu açıkça ortada. Bu bir talihsizlik olacak herhalde; çünkü sosyalizmin dönüştürücü gücünü hızla yitirdiği, bir yüksek sınıf ve ayrıcalıklar hobisi haline gelmeye başladığı da apaçık ortada. Öyleki kendisini bir dünya görüşü, kendi felsefesini *"evren ve doğanın işleyişinin genelbilimi"* olarak ilan eden ve giderek de kendisini dünya görüşleri bir, bilim, sanat, gelecek anlayışları bir insanların kültürel grupları halinde ortaya koyan Bilimsel Sosyalizm sosyalizmi ya ancak devlet gücüyle korunabilen ya da atomize olmuş küçük çevreler haline getirmede, büyük rol oynadı. Bunalacaktı tabii ki böyle bir sosyalizm, herşey, herşey, hayati bir sorun olacaktı onun için, bilmem neyin bilmem neyi üzerine bilimsel tartışmalar gelişecekti ve kendinizi bir akademide sanacaktınız. Öyle ya sosyalizm bilim değil miydi ve bilim de en fazlası küçük akademisyen gruplarının ve bireylerin ürünü değil miydi?

Dünya uzun yıllar, içinde *"kutsal ruhun maddeyi yarattığı ya da gösterdiği"* herşeyin *"ruh"* olduğu, yaratımın kaynağının *"ruh"* olacağı bu ruhun tarihi ve dolayısıyla bizim kaderimizi belirlediği anlayışlarının hakim olduğu toplumların at koşturmasına sahne oldu. Bu hiç de bu toplumların *"yararlı"*yı üretme sürecine dair bir uğraşları olmadığı anlamına gelmez, yaşamak için yararlıyı üretmek zorunda insanoğlu ve eğer bir ideoloji o insanoğlunda içselleşmek istiyorsa *"yararlı"*yı içermek zorunda. O toplumsal koşullarda da böyle oldu, hasta

→

SPARTAKÜS KİM?

M.Haldun ÇUBUKÇU

16 Ekim akşamı Spartaküs TV'deydi.

Yönetmenliğini Stanley Kubrick'in yaptığı ve ünlü ABD'li yazar Howard Fast'ın aynı adlı romanından filme alınan yapıt gösterilmesiyle birlikte heyecan ve coşku uyandırdı... Uyandırdı, çünkü, şu yaşadığımız günlerde TV'de uyduruk - kıytırık ne kadar ABD dizisi varsa, milyarderlerin entrika, sömürü ve yatakodaları üçgenlerinden oluşan *"masal ülkeleri"* polisiye kan ve vahşet dizileri Azanya (G. Afrika)daki, zencileri sömüren beyaz imparatorluklarının oyunlarının kuralları, bitip tükenmez reklamlardan "musiki" ('mu'yu uzatıp, ikinci heceyi çatlatmayı ihmal etmeden telaffuz ediniz lütfen!) Bodrum konserlerinden uyuşmuşken, çepeçevre sarılmışken, bir silkiniş bir kuşatmayı kırış oldu Spartaküs. Ve sadece kölelik zincirini değil, ekran başındaki kuşatmayı da kırdı Spartaküs. Devrimci sanatın ve kültürün ne denli önemli, etkili ve bir o kadar da güçlü olduğunu kanıtlayarak.

İkibin yıl önce yaşanmış bu olay, ikibin yıl sonrasını nasıl bu kadar derinden ve güçlü olarak etkilemişse, ikibin yıl sonra da, yirmibin yıl sonra da yine aşağıyukarı benzer biçimde etkileyecektir herhalde! Peki bunun nedeni neydi, bu olayın gücü, özelliği neredeydi?

Herhalde şunda: Filmi büyük bir ilgiyle izleyenlerin hemen hepsi olayı yaşıyordu. Saflaşma aynıydı. İzleyenlerin çoğu Spartaküs, bir bölümü Crassus'tu. Gerçi elbiseler, giysiler hayli değişti... Gerçi evler, yollar, sokaklar çok değişti... Gerçi parlementolar, çalışma koşulları, yasalar, yönetmelikler çok ama çok değişti... Gerçi silahlar o kadar ilkel değil, onlar da çok değişti... Ama değişmeyen bir şey vardı ki; o da en önemli olanıydı... İnsanlığın üretim, bölüşüm sorunlarına ilişkin saflaşması değişmemişti. Kabaca iki saf, iki çizgi, iki yol ve iki dünya Spartaküs'ten bu yana pek değişmemişti.

Onun içindir ki filmin, romanın bu yaşayan gücü aynı saflaşmanın yaşanmasından, yani bir yanda olmayanın öte yanda olmasından geliyordu.

iyileştirildi *"yüce ruh"*a mal edildi, nehirlerin gelgitleri hesaplandı, ama rahipler ve büyücüler tarafından. Bütün yararlıyı üretme çabası dine ve tanrıya mal edildi.

Sonra toplumsal koşullar ve toplumsal yaratım koşulları değişti; bir yandan maddeye daha fazla hakim olunmaya başlandı öte yandan *"madde"*nin pek de o kadar kötü bir şey olmadığı, üstelik bir de ondan kâr (yeni yaygınlaşmaya başlayan bir kavramdı bu) elde edilebileceği anlayışı yer tutmaya başladı insanların ilişkilerinde. Bu gün dünyaya hakim olanların topraklarında başladı bu ilk olarak ve yine oralarda keşfedildi doğa yasaları; tanrı yasaları vardı daha önce ve artık yeni moda buydu. Doğanın bizden bağımsız bizim değiştiremeyeceğimiz ancak öğrenip onlara uyumlanabileceğimiz yasaları vardı ve onlara uymak zorundaydık. Kolay olmadı bu yeni anlayışı kabul ettirmek, bundan meşhur din - bilim çatışması doğdu. Bilim bu *"objektif"* olandan doğa yasalarından aldı ilk ivmesini. İnsan makinaydı, hayvan zaten öyleydi, doğada koskoca bir devri daim makinesiydi, bu devran böyle doğa yasalarının eşliğinde sürer giderdi. Eskiden bir belirleyici vardı, kaderimizi o yapardı: Tanrı. Şimdi yeni bir belirleyici çıkmıştı ortaya; doğa yasaları. Artık yeni palazlanan sınıf başkalarının kaderini emanet edecek bir *"ortak üst"* bulmuştu ve bu onun yapısına, ihtiyaçlarına çok güzel uyumlandı. İdeolojik silahlarından en önemlisiydi *"doğa yasaları"* bu sınıfın ve onlar da bilimde cisimleşiyordu, bilim bu sınıfın en önemli ideolojik malzemesiydi. Öyle ya *"Eşitlik, Özgürlük, Kardeşlik"* gibi bir üçlü ve çeşitli zaman sınırlamalarını aşan istemler, *"doğal eşitlik, doğal özgürlük, doğal kardeşlik"* (kendileri için) şeklinde yorumlanabileceği gibi *"doğal eşitsizlik, doğal zorunluluk, doğal düşmanlık v.b."* (başkaları için) şeklinde de kolaylıkla yorumlanabilirdi.

Engels'e göre *"Bilimsel Sosyalizm"in* kurucusu olan Marx kendisi sosyalizmi ve dönüştürücü bir politik çabayı bilim olarak adlandırmaktan sürekli kaçındığı halde Engels, *"Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm"* adlı eserinde sosyalizmi bir bilim, *"Doğanın Diyalektiği"* ve *"Anti - Dühring"* te de diyalektiği *"evrenin işleyişinin bilimi"* olarak keşfetti.

«Reklektif yöntem olanı, görür olanın nasıl değişeceğini değil. Olanı değişimden böyle soyutlamak ise, dört duvarı, damı, temeli, iç bölmeleri çıkartdınca geriye kalan 'evi' araştırmaktan hiç de farklı değildir»

Bilim nasıl *"objektif"* bir araç olarak burjuvazinin aristokrasiye karşı mücadelesinde ona güç verdiyse şimdi de sosyalistlere güç verecekti, evet sonradan Bilimsel Sosyalizm onlara güç vermiştir ama *"sosyalistler"* olarak milyonlarca insan üzerinde *"bilgeler"* diktatörlüğünü sürdürsünler diye.

Kapitalist toplumun koşullarında onun bütün kurumları gibi bilim de belirli bir hiyerarşi ve ayrıcalıklar dizisi içerir. Herkes bilim adamı olamaz herkes pahalı laboratuarlarda her istediği deneyi yapamaz, herkes

→

Spartaküs'ün gösterildiği iyi oldu.

İyi oldu; çünkü, ilkin günümüzün moda akımı gereği küçümsenen, dudak bükülen, burun kıvrılan, "kahramanlık" olgusunu, tartışmasını gündeme getirdi...

İyi oldu çünkü; tarihi yaratanın kitleler, emekçi halk olduğunu gösterdi; ötesinde de tarihin bir saflaşmalar tarihi olduğunu hatırlattı.

İyi oldu; çünkü, kitlelerin başkaldırısındaki kendiliğindenlik olgusunu ve öncülü, örgütü, önderlikli hareketlerin niteliği tartışmasını bir kez daha ortaya koydu.

ÖNDER SPARTAKÜS

Her ne kadar bir film bağlamında tarihi, yasalarını bugüne yansıyışını sonuçlarını, etkilerini tartışmak ve hele, güncel fikir akımlarıyla ilgisini tartışıp belli yerlere gitmek pek olası değilse de; anlayışlardan ve görüşlerden filmin sonuçlarına gitmek daha yararlı olabilecek gibi... Her şeyden önce isyancı gladyatörlerin *öncülük* ederek, *örgütlenerek* esirleri saflarında toplamaları ve o muazzam esirler ordusunun büyük bir güç haline gelmesi, tarihte kitlelerin rolünü bizatihi onların tarihin yapıcısı olduğu gerçeğini bir kez daha ortaya koymuştur. Burada bir itiraz noktasının olacağını sanmıyorum.

Ancak iş Spartaküs'ün kimliğine, niteliğine ve işlevine uzanınca, boyut değişebiliyor. Oysa kimdir Spartaküs?

Taa başında maden ocağında sivrilmiş, inatçı, zorbaya boyuneğmez, haksızlığa tahammülsüz, güçsüz olanın sav nucusu ve yandaşıdır Spartaküs. Bu niteliğiyle de ölüme mahkum edilir, taa ki esir tüccarı gelip onu satınalana dek. Götürüldüğü yer de bir sirk/arena'dır. Tek gösterili ve iki döğüşçüden birinin ölümüyle sonuçlanan bir "yaşam tarzı". Bu yaşam tarzı, korkunç bir asalaklığı teşkil eden Roma hakim sınıflarının zevk-ü sefa'larında başkalarına biçtikleri bir "yaşam elbisesidir". Spartaküs burada yaşamak için öldürme zorunluluğunu hissetmekte bu onun için bir zorunluluk olmaktadır. Ancak döğüştürüldüğü an kendini yenen ve efendilerin öldür talebini dinlemeyen zenci dev gladyatörün hedefini doğru seçmesi; "rakibini" değil, efendileri öldürmek için hamle etmesi, bunu başaramayarak öldürülüşü Spartaküs'ün ufkunu değiştirmiş, genişletmiştir. Artık o "öldürmenin" değil, isyan edip, özgür olmanın bir yaşam biçimi olacağını kavramaya başlamıştır ki, bu (bilinç düzeyinde olsa da, sonradan eyleme yansıyacaktır) zorunluluklar dünyasından özgürlükler dünyasına bir sıçramadır.

Spartakus bir önderdir, iki Roma'lı "yağ tulumuna" kendilerine davranıldığı gibi davranmak isteyen arkadaşlarına, "Romalılar gibi" olamayacaklarını, onların yaptıklarını yapmayacaklarını belirttikten sonra üzerlerine gönderilecek olan Roma lejyonlarına karşı bir *gladyatör ordusu* kurmayı önerir. Öneri onanır. Böylece tarihin en demokratik ordularından biri yaratılmıştır. Üreten, özgürlük isteyen kitlelerin kendilerini savunma aracı olarak biçimlendirdikleri, eğittikleri kendileri...

Spartaküs, "zincirlerinden başka kaybedecekleri bir şeyleri olmayan" kölelerin önderi olarak ortaya çıkmıştır. Onlardan biridir, onlar gibi yaşar ve aynı kaderi pay-

üniversitede okuyamaz ve nihayet bütün bunları yapabilse bile -bu mutlu sona erişebilse- kafasındaki bütün önyargılarla gider bilim adamı laboratuara ve deneyini öyle yapar, bu önyargılar nereden kaynaklanır (?) Hiç şüphesiz toplumsal koşullardan ve özelde kendi koşullarından. Bilim toplumun bütün diğer kurumları gibi *"nesnel"*, kimin elinde ise onun kullanacağı bir araç değildir çünkü şu *"nesnel"* dediğimiz aslında genel olarak belirli bir toplumsal koşul altında sorgusuz sualsiz doğru kabul edilen ve baskın ahlâki, dini ve toplumsal görüşlerin yansımasından başka bir şey değildir. *"Nesnellik"* fetişi her şeyin *"ruh"* olduğu bir aristokrasiye karşı bir şey ifade etmiştir belki ama aynı anahtar yeni kapıları açmaz artık. Ama bilim yararlıdır denilecektir, şüphesiz kimse artık evinde kendini apandisit ameliyatına almaya çalışmaz ama bütün kurumlar şu veya bu ölçüde yararlılık içerirler, bu onların kurum ve statükonun köşe taşları olmasını engellemez. Belirli koşullar altında (veri toplumsal biçimlenmede) *"nesnellik"* fetişini savunmak iflah olmaz bir tutuculuk olacaktır.

BİLİM, İNSANIN ÖZLEMLERİNİ "NESNEL" ÖLÇÜTLERİYLE KAVRAYABİLİR Mİ?

Oysa gelin görün ki BilimselSosyalizmişe tam da bu noktada başlıyor. Sosyalizm (*"ütopik"*leri reddetseler de, ayrıntılı bir ütopyadır onlar için bu, miras sorunundan eğitim ve konut sorununa kadar kurgular üretmişlerdir) kaçınılmazdır, tarih bu toplumun bütün *"öznelerinden"* bağımsız olarak emin adımlarla yoluna devam etmektedir, işçiler ya da patronlar istese de istemese de sosyalizm kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir. Hegelci anlayışın ta kendisi olan bu tarih anlayışı, tarihi belirli bir koşullar bütünlüğü altında insanların sonsuz seçiş yeteneklerini kullanarak yarattıkları bir olgular dizgesi olarak değil de, belirli bir amacı olan insanlardan ayrı bir *"nesnelliği"* olan bir süreç olarak görürler.

Sosyalizm ve tarih böylece işçi ve insanlardan bağımsız üstüne üstlük onları belirleyen *"nesnel"* kategoriler olarak alındıklarında şüphesiz bu bilimlerin de *"nesnel"* bilim adamları olacaktır. İşte bunlar da Engels'e göre ekonomi - politik, tarih vb. lerini bilen Sosyal Demokratlar, Kautsky'e ve Lenin'e göre *"burjuva - demokrat aydınlar"*, *"çelik disiplinli partililer"* ve benzerleridir. Platon'un devlet anlayışına bin yıl ötesinden önemli bir geri dönüş. Çünkü *"doğru"* bir tanedir, bunu da herkesten iyi *'bilgeler'* bilir, öyleyse onlar yönetmelidirler toplumu. Oysa bütün bu kavramların, *"doğru"*, *"nesnel"*, *"olgu"* vb. lerinin toplumsal ilişkiler içinde kazandıkları çok farklı anlamlar vardır ve bunlar *"gerçek"* somuttur yani maddidir demekle çözülebilecek sorunlar değildir, unutulmamalıdır ki *"gerçeğe"*binlerce farklı konumdan ve farklı araçlar kullanılarak bakıldığında algılanan hep farklı olmaktadır. Öznelliğe (Subjectivite) yer yoktur bu teoride, nükleer santrallar protesto edilirse bunu kimin niçin yaptığının önemi yoktur, bu *"üretici güçler"* in gelişimine karşı (dolayısıyla onlara göre tarihin akışına karşı) bir tavırdır. Hep *"nesnel"* kavramları vardır ya, *"üretici güçler"* de bunlardan biridir, sanki teknoloji, üretim ve benzerleri hep *"nesnel"* kategorilermiş gibi. Hele bu sosyalist bürokratlar SSCB, Polonya vb. lerindeki gibi iktidardalarsa eğer, bu *"nesnellik"*

---

laşır. Silezyalı korsanların Roma'nın egemenleriyle anlaşıp Spartaküs ve kölelere ihanetlerinde yine de Silezyalı tacirin, Spartaküs ve arkadaşlarını (ki, önderliktir) kaçırma önerisinin reddedilmesi, artık yenilginin bir kaçınılmazlık olarak belirdiği andaki tutumu, hem Silezya'lının hayrete düştüğü ama hem de Spartaküs için normal bir tutum, doğal bir tepki olarak biçimlenir. Onun için adeta bir vedalaşma töreni gibi olan gecenin içindeki gezinti sahnesi, isyancı köleleri, kadın, çocuk, yaşlı, genç, şair, soytarı, marangoz, gladyatör... vb. pek çok insanla gözgöze, sessizce vedalaşması, isyancı kölelerin ona sahiplenişleri açısından, önder-kitle bağının o andaki ve koşulları açısından esaslı bir veridir. Ama O'nu önder yapan etkenlerden, kendine özgü nitelikleri, gücü, kavrayış, örgütlenme, inandırma yeteneği, dirayeti vs. raslantı olmayan bir biçimde önderliği almıştır. Kitleler onu özgür iradeleriyle öncü ve önder tanımışlardır. Bu tarihi bir zorunluluktur. Hem isyan edeceksin, hem yeni bir yaşam tarzı için yola çıkacaksın, hem bunu gerçekleştirebilmek için en büyük ordu Roma lejyonerlerinin karşısında ölüm-kalım savaşı vereceksin; hem de öncüsüz-öndersiz olacaksın! O tarihi anda mümkün olmadığı kadar ve sınıflı toplumların tarihinde mümkün olmayacağı kadarıyla, isyan edenlerde, bir saf olarak belirenler de Roma'nın önderlerine, öncüsüne (senatodur, lejyon komutanları'dır vs.) kendi öncüsünü-önderini çıkaracaktır.

Kaldı ki Crassus da bir önderdir. Temsil ettiği kesimlerin, Roma hakim sınıflarının çıkarını, gücünü, egemenliğini en iyi ve en sonuç alıcı olarak temsil edebileceğine senatoyu ikna ettiği anda –hem de hakim sınıfların iç

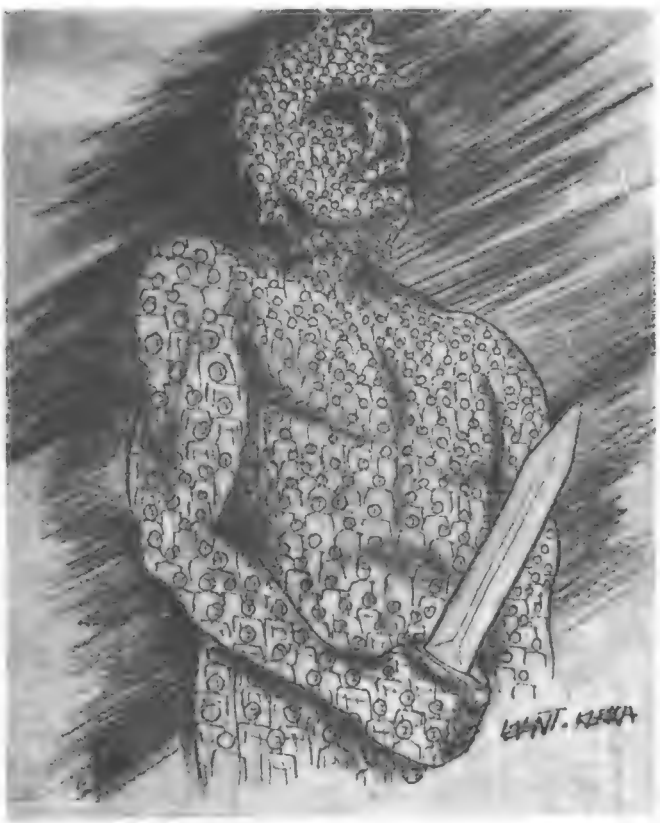

çelişmelerinden de yararlanarak– ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla o da Roma'nın kahramanıdır.

Kapitalist toplumun koşullarında onun bütün kurumları gibi bilim de belirli bir hiyerarşi ve ayrıcalıklar dizisi içerir

iyice yüceltilen bir dokunulmazlık haline gelir, dayanışma sendikası işçilerine Jaruzelski diktatörlüğünün *"üretimi baltalayıp, bozgunculuk yaptıkları"* için yaptığı barbarca saldırılar bunun en güzel örneklerindendir. Bu mantık yine II. Enternasyonal içinde doğal bir şekilde sonucuna varmış ve Hindistan'a telgraf, demiryolu ve gelişmiş teknoloji götüren İngiliz emperyalizmi *"ilerici"* kabul edilmiş, Bismarck Engels tarafından *"ilerici"* ilan edilmiştir. İşte *"nesnellik"* fetişinin insana pusulasını şaşırtışının en güzel örneklerinden biri.

Kapitalist toplumda herkes bilim adamı olamaz demiştik, bırakın bilim adamı olmayı, bilimle uğraşamaz bile, sosyalizmi bilim olarak ilan eden Bilimsel Sosyalizm bunun en başından beri farkındadır ve onun için de başından beri onun tarihi, bilim adamı sosyalist aydınların *"cahil", "ne yaptığını bilmez"* işçilere götürülecek *"bilincin"* tezgahlandığı partilerin tarihidir.

Leninizmi, Stalinizmi, Troçkizmiyle bütün bir Bolşevizm buradan alır kaynaklarını. Onları birbirinden ayıran niteliksel değil sadece niceliksel ölçülerdir. 1921' de Kronştadt ayaklanmasını hep birlikte bastıran, tam bir katakulliyle Brest - Litovsk ve Rapollo anlaşmalarına birlikte karar veren, her türlü muhalefeti, farklı parti ve görüşleri yasaklayan; *"komplo"* düzenledikleri gibi Bizantinik bir iddia ile 200 Toplumsal - Devrimciyi idam ettiren bu Bolşevik önderler sonradan birbirlerine düştülerse, bu iktidar üzerine yaptıkları *"bilgece"* tartışmalarından kaynaklanır. Troçki'nin iktidardayken *"sorumsuz ve tembel"* işçilere yaptığı sert saldırı ve eleştirilerin, iktidardan düştükten sonra yaptığı Stakhanovizm (1) eleştirileri ile ortak hiç bir yanı yoktur, tabi iktidar insanı değiştirir. Stalin diktatörlüğü yerine düşünülen bir Troçki diktatörlüğünün daha yumuşak olacağı önyargısı Troçki'nin iktidardan düştükten sonra yazdıklarının etkisi ile kapılan bir önyargıdır, unutulmamalıdır ki iç savaş içinde askerlere karşı uyguladığı sert tedbirler Stalin'i bile Troçki'yi acımasızlıkla suçlamaya itmiştir.

Bilimsel Sosyalist aydınların yine her gerçekleşen olayı zorunlu bir nedensellik ürünü olarak görmeleri onları iyice güçlü bir zorunluluk tutuculuğu duygusuna itmiştir. Almanya'da Hitler kazandıysa eğer, bu Almanya'nın toplumsal, tarihsel koşullarının kaçınılmaz sonucudur, 1871 Paris Komünü *"gökleri fethetmeye çıkmıştır"* çünkü Mac Mahon ve Thiers *"cumhuriyeti"* zorunluluktur, *"rekabetçi dönem"* falan filan. İspanya iç savaşında ne kadar atak, coşkulu, zeki, taktik açıdan başarılı vb. olurlarsa olsunlar *"tarih kararını vermiştir"* onlara göre; Franco. Bu onların özürcülüklerinden başka bir şey değildir; toplumsal bir kavga başlamışsa eğer yeterince coşku, akıl ve pratik kavrayışla yöneltilen her mücadele zafere ulaşabilir, tek bir nedenin son-

"KAHRAMANLAR DOĞMALIYDI"

"Kahraman" sözcüğünden "kahramanlardan" irkilir, ürperilir oldu. Belki "kahraman bolluğu" dolu yaşanmış günlerin olumsuz mirası, belki de yaşanan günlerin "karşı kahramanları" hem, veri hakim formasyonun hem de düz-evrimci, yeni-liberal siyasi popülizmin bir buluşma noktası olarak geldikleri yerdi; örgütlü-öncülü yaşama müdahale kavrayışı...

Ancak insanlığın üretim-paylaşım-bölüşüm sorunsalına bağlı ayrılmışlığı taa ilkel eşitlik döneminin son bulmasıyla başlayarak ve ivme kazanarak bugüne ulaştı. Özgürlükle modern kölelik, ileri ve geri, devrimci olanla tutucu arasında devam etti. Bu anlamda Spartaküs ve isyancı köleleri yok olmadı. Tabii Roma egemenleriyle, Crassus'un lejyonları da...

Kaldı ki, mesele kahramanların olup olmama sorunu da değil. İnsanlar arasında yapılanmalar, saflaşmalar, farklılıklar sürdükçe her sınıf kahramanını yaratacaktır. Kahramanları yaratan belli bir toplumsal andaki kabarış, ardındaki güç, ilişkiler ve koşullardır. Hem egemen üstyapının politik gücü, hem de düz-evrimci liberaller ne kadar çırpınırlarsa çırpınsınlar, onların iradesinin dışında Spartaküsler, isyancı köle ordularının içinden çıkarak, başına geçecek tarih sahnesindeki işlevlerini yerine getireceklerdir.

"Spartaküs kim?" sorusuna verilen net cevap, köle ordusunun Spartaküs'ü, önderini yani; sahiplenip, artık "kahramanlığı" özel mülkiyet halinden çıkarıp kollektif iradenin yönlendirilip - yönetilmesi evresinden, kollektif mülkiyetin kendisi haline gelmesi evresidir. Yani kitlenin kendi kahramanlığıdır. Tam da bu noktada ölümle - yaşam arasındaki seçim net biçimde ortaya çıkmıştır: Kölelik ölümle anlamlanırken; özgürlük, ölüm olarak biçimlenmiştir. Bu ölüm tercihi, tam ifadesiyle "zorunluluğun bilincine varmaktır." Özgür yaşamanın bilincine ulaşmış, onu tatmış insanların köleleştirilmesine, köleliğin bir sistem olarak sürekliliğine indirilmiş darbedir bu yöndeki seçim. Zaten Crassus da bunu Sezar'a şöyle ifade eder: "Spartaküs'ten, senden daha çok korkuyorum!" Bu sözler söylendiği an, Spartaküs ya ölmüştü, ya ölmek üzereydi...

Bir daha; hakikaten kahramanlara gerek duyulmayan bir çağda yaşamak bir şans, mutluluk olacaktı. Ama o çağa giden yoldan hem kahramanlarla, hem öncüyle hem kitleyle geçilmesinin diyalektiğinin kavranmasıyla o yarına özlemin maddi temeli konmuş olur.

Her fırtına kitle hareketinde her çizgi çarpışmasında, her siyasi iktidar meselesinde Spartaküsler, Mazdekler, Bedrettinler, Thomas Münzerler, Stenka Razinler, Cromweller, Robespierreler, Maratlar, Lincoln, Mustafa Kemaller Sun Yatsenler kitlelerin başına geçecekler tarihin tekerleğini kitleler döndürdükçe de Paris'in duvar diplerinde, Petersburg'un kışlık saraylarına yönelen bir uzun yürüyüşe çıkacaklardır ki "gökkuşağını geçerken sancakları Kazovaya" dikilecektir.

16 Ekim akşamı Spartaküs'ü coşkuyla izledik.

Peki arkadaşlar 17 Ekim'de Spartaküs neredeydi dersiniz?

suz çeşitlilikte sonuç verebileceğini unutan daha doğrusu bu sonuçları salt kendi öngörüleri ile sınırlayan Bilimsel Sosyalistler geleceği bir zorunluluk olarak gördükleri gibi geçmişteki bütün olayları da zorunluluklar dizgesi olarak görürler. Fakat sözgelimi Franco'nun başarısının nedenleri olarak anlattıkları şeyleri Bilimsel Sosyalistler hiç sıkılmadan muhtemel bir Halk Cephesi başarısı için de değiştirmeden karşıt kutup sıralaması olarak koyacaklardı. Öyle ya her şey karşıtını içerir ama kim kazanırsa onun kazanması zorunluluktur, çünkü bilimde coşku, özveri, ahlâk, manevi güç, kıvraklık gibi bir mücadelede en az diğer unsurlar kadar rol oynayan ama *"maddi"* olmayan kavramlara yer yoktur. Bilim *"iyi"* ve *"kötü"* gibi kavramlarla uğraşmaz ama toplumsal bir hareket uğraşmak zorundadır çünkü bilim toplumsal yaşamı kucaklayamaz ve çoğu zaman da yaptığı indirgemelerle onun hayatiyetini öldürür, bilimcilerin kendi ahlâklılıkları olarak savunup övündükleri ve bilimsellik dersinin ABC'si olarak öğrettikleri tarafsızlık aslında onların ruhsuzluklarının ve toplumsal yaşamdan kopukluklarının en açık örneklerindendir. *"İyi"*, *"kötü"* ve benzeri gibi kavramlardan arınmış bir politik yaklaşım düşünmek hem kurgu olacağı gibi hem de gerçekleşmesi halinde insandışı ve ölü olacaktır. Ama zaten en vahşi kıyımlar, en acımasız özgürlük düşmanlıkları nesnellik ve bilimin üstünlüğü maskesi altında yapılmamış mıdır? Eskiden dinin kestiği parmak acımazdı, şimdi biliminki, şüphesiz kendi parmakları olmaması kaydıyla. Eskiden kutsama mekanizmalarının en önemlilerinden biri dindi bugünse en önemlilerinden biri (eğer en önemlisi değilse) bilimdir ve bu görevini başarıyla yerine getirmektedir. Dönüştürücü bir anlayış öznellikten (subjectivite) geçer ve her dönüştürücü olan, öznel olmak zorundadır. Doğruluğa karar veren, herkesin üzerinde kurumlar yoktur, insanlar belirli seçişler içinde yaptıklarının doğru olduğuna inanırlar ve toplumsal olguları da bu seçişler oluşturur. Bu konuda bir Bilimsel Sosyalistin bilim aşkıyla köle isyanlarını gerici (2), yine başka bir Bilimsel Sosyalistin İsrail'i ilerici (3) olarak nitelemeleri ibret alınacak örneklerdir.

Bilimsel Sosyalistlerin diğer bir önemli iddiaları da geleceği bir inşaat planlayan mühendis iddiasıyla *"planlama"*larıdır , öyle ki yüz yıllık planları vardır ve bu yüz yıllık planlar üzerinde anlaşamazlarsa birbirlerine düşman kesilirler. Bu toplum bilimcilerin bile kaçınmak istedikleri bir durumdur ama onlar gelecek için iddialar taşıdıklarından bunu terkedemez ve iyice açmaza düşerler. Bu ayrıntılı planları durmadan dayatmak isterler, güçleri varsa başarırlar da, yok eğer güçleri yoksa bunalıma düşer ve teorilerinin neden bunalıma düştüğünü araştırmaya koyulurlar, aslında onların bunalımı hep dediklerini kabul ettirememe bunalımıdır. Bu noktada , ütopyacı olduklarını şiddetle reddetseler de ütopyaya düşerler, bir farkla ki Owen kendi ütopik toplumunu bir kaç çiftlik ya da adada kuracağını söylüyordu onlar SSCB ve benzeri ülkeler sınırları içinde kuracaklarını iddia ederler ve önerdikleri *"alternatifler"* e yakından bakılırsa hepsi bugünün kategorileridir, onlara yakıştı-

BEHEY TARİH, KENDİNİ SEÇMİŞ İRADESİN SEN

Ziyaver ŞENCAN

ne az ve ne de çok. üç kişiydiler. tavır almaları gereken bir durumla karşı karşıya. güçlü, akıllı, korkak, ebleh, atak, idealist, zayıf, hain. üç kişi. her şeye yeter. aslında hemen davranmalılar. problem giderek giriftleşmekte. içinden çıkılamaz bir kronik yara olmak yolunda. hep beraber konuştular, dört tarafa seğirttiler birden: kargaşa, anarşi. çözümsüzlük, hayal kırıklığı, sessizlik. öne çıktı içlerinden biri sonra. kim o? neden ve nasıl sıyrıldı vasattan? neden? nasıl? mukaddime muğlak.

GERÇEK NE AĞIR YÜK. MİSYONER HAMALI VE MÜZMİN SEYYAHI.

"... ve biz size esaslı kelâm etmedik mi? doğru erkân göstermedik mi? peki, bu dekadanlık, bu maymunluk niye? bu inkâr, bu tezvir, bu hile ne ki? neyazıkalemde çok sayıda mürai ve eser raddede hakikat müridi var. ve düşmüşlerin cümlesi abes, sapkın, müfteri faaliyetleri deşifre edildiğinde, bir de saldırganlaşmasınlar mı? lucifer'in buz öğüten ağızları nı tahsis ettik cehennemde. ve siz seçilmişler, siz insanlık şakirtleri. dolaylarınızda çok miktarda mukallitimiz var. uzak durun dalaletten. siz seçilmişler, siz..."

benlik gütmeyeceğiz.iç sürgün mekanıdır o. yadellere seyahatleri ekleriz batini hicretlere. hep onuncu köy vatanımız. onuncu köy. civanme t tipler ve meşgalelerinden gayri dikkâte değer ne var? sadece sürgün olsa tilmizlerine biçilen kara kanlı kaftan ey hakikat. hakaret, eziyet, imha gayreti. maymun güruhunun son hezeyanı; yok farzetme. ve biz beyan ederiz ki: tamamı nafaide. misyonumuz, ulvi görevimiz, bu ağır yük, bu sorumluluk, bu kronik hicret bitecekse, doğrudan istek ve irademizle olacaktır. ve o zamana kadar böyle bir avuç ve ama böyle dürüst ve cüretkâr, dekadanlar güruhunun ruhunu -eğer gerçekten kirlenmemiş bir noktası kalmışsa, işte oradan- kurbaçlayacağız fırtınalarla. ve ne zaman yol göstermedik, ümit vermedik, el uzatmadık: vay o düşmüşlerin, sapmışların, zavallı maymunların vah haline. nursuz, gereksiz ve en hayati ortaklıkta müflisdirler. sürekli kabir azabı. ve ne zaman vasatın alkışına maruz kaldık. kıyamet. avamlaşmış, düşmüşüzdür. sebebi vücudumuz kalmaz. hayır. asla gerçekleşmez bu tablo.

rılan gelecek ögesi salt bir kuruntudur.

Gelecek şüphesiz vazgeçilemeyecek bir ufuktur, ama geleceği bilim kurullarının eline bırakmak bir zorunluluk değildir. Gelecek üzerine özlemler taşımak insanoğlunun vazgeçemediği bir tutkudur ama bunlar planlayıcıların ütopyaları olarak değil de çok daha kollektif duygular halinde yaşarlar toplumda ve sorun onların açığa çıkmasıdır. *"Özgürlük, eşitlik, kardeşlik - adalet"* üçleme ya da dörtlemesi insanlık tarihinin derinliklerine kadar inmektedir, bunların soyut ya da göreceli kavramlar olduğunu ileri sürmek ya da bunu kanıtlamak bunların işlevsiz olduğunu kanıtlamak anlamına gelmez, gerçi Bilimsel Sosyalistler bir olgunun nedenini açıklayarak kendisini açıkladıklarını, göreceliliğini açıklayarak geçersizliğini ispatladıklarını sanmak gibi hüsnü kuruntular taşırlar ama bugün bu onları bile rahatsız etmektedir.

Bilimsel Sosyalistlerin en büyük yanılsamalarından bir başkasına rastlıyoruz bu noktada, o da bugünün kavram ve değerleriyle geleceğe ve geçmişe bakmak. Bunların en güzel örneklerinden biri geleceğin toplumuna yakıştırdıkları *"genelleşmiş bolluk tuplumu"* ve geçmişin devletsiz toplumlarına yakıştırdıkları *"genelleşmiş kıtlık toplumu"* isimleridir. Bu noktada bolluk ve kıtlık terimlerinin toplumsal koşullardan koparılmış tamamen keyfi kullanımlarıyla karşı karşıyayız. Şüphesiz bir kızılderili ya da başka bir komünal toplum üyesi *"potlaç"* ya da festivallerde, şölenlerde kendini kıtlık içinde hissetmiyordu ama televizyon ve arabası yoktu! Bu bolluk ve kıtlık anlayışlarını tamamen toplumsal ilişkilerin sonuçları olmaktan çıkarıp onlara *"nesnel"* bir karakter verme çabasının sonucudur. Bolluk ve kıtlık toplumsal bir göreceliliği olan kavramlardır ve bir insanın sadece kendine yetenden fazlasını üretmeye başladığı her toplum, toplumsal ilişkilerden soyutlanarak bakılacak olursa genelleşmiş bolluk toplumu olabilir. Bu anlayış geçmişteki bütün olayları zorunluluklar dizisi halinde gören bir başka anlayış ile de bütünleşir ve böylece Bilimsel Sosyalizme göre tarih adeta kapitalizmi yaratmak için zorunlu olarak yaşanmış bir süreç şeklinde algılanır.

Bilimsel sosyalizmin tarihi, bilim odaklı sosyalist aydınların "cahil", "ne yaptığını bilmez" işçilere götürülecek "bilincin" tezgahlandığı partilerin tarihidir.

Neyi ne kadar, nasıl değiştirebileceğimizi, yerine ne koyacağımızı hep bu araştırma kurulları yazarlar, çizerler, hesaplarlar. Determinizmleri vardır, *"alt yapı üst yapıyı belirler"*leri vardır, geleceği önceden görürler. Bilimsel örgütlerdir bunlar, kendilerine has yöntemleri vardır, bir ekonomiye bakarlar ve hemen falınız önünüzdedir. Anlaşılmaz dilleri, derin sorunları vardır, bunları derin derin tartışırlar, bazen biri ötekini, bazen öteki berikini tasfiye eder ve güreş minderinde bilimselliğin

---

ve her vakit ve her coğrafyada mukallitlerimizi ezerek, tarih gergefinin ilmiklerini atarak, akacağız fikir ve ruhlara. akacağız şükr. borcumuz büyük. mabud ve mabed. lâkin şükranımız da. ey kardeşim. işte ekmek ve şarap. şunu bil ki: tarih dediğin çağlayan, sana rağmen senden çıkıp dekadanlığa yabancılaşmış bir avuç seçilmiş üst insanın, birkaç esaslı misyonerin ulu kaynağından beslenmekte.

VAR OLMAK VARLIK OLMAK DEĞİLDİR.
HER ZAMAN.

şimdi, yaşam denen şu kakastrof, şu kaotik vaziyetin son derece de zengin ve çok katlı düzlemlerinden herhangi birine, belirli bir zaman ve mekânın oluşturduğu konjonktürde teğet olan sujelersek, aslında bütün mesele buysa; ey gafil, ey bedbaht çocuk. bu sathi, bu traji - komik, bu anlık zevk, *"varlık"* a nasıl tekabül eder? mesela Al, mesela Si falan gibi teferruatın muhayyileyi çatırdatan kozmik ömrüne, çok değil hiç olmazsa biraz yaklaşabilsen, zorlardın belki varlık kategorisini. belki. yalnız misyonerler, yalnız üst benliklerine erebilenler, yalnız dekadanların sıradan ufkunun fevkine çıkabilenler kendini seçmiştir. KENDİNİ SEÇMİŞ. ve imar ve inşaa etmiş ve varlık iddiasına hak kazanmıştır. behey uygarlık diye yutturulmaya kalkışılan çağdaş mesel. olumlu ne varsa bil ki bağrında, işte bu birkaç muzdaribi kebirin idrakidir, şuurudur, çaresiz acısıdır. hepsi bu.

YARATICILIK ÖLÜM KORKUSU VE
ANORMALİN MECRASINDA SEYREDER.

yaşam güçleri -eros- ve ölümün diktatöriçesi -tanatos- arasında sonu gelmez mücadele. dekadanlar bilinçsizce, evet mislîyle cahil, ahir varoluşlarında iz bırakmaya çalışırlar. nafile. benliklerine o denli uzak, iç güdülerine öylesine yabancı, manaya o denli sırt dönmüşler ki. boş. ve zaten iddiasızdırlar. öylesine. ufuklarına, ancak bir çeşmeye isim yazdırmak sığar. bu kadar. ki acı ve gülünç. şunu ilan ediyorum: hangi hayrattan içmişsem, kimin marifeti olduğuna bakmamışımdır bir kez. teferruata tenezzül eden tevekkül; seçilmişlere göre değil. bedenimi döven rüzgarın doruklardaki uğultusu, ruhumu her seferinde yeniden arıtan azgın suların görkemli kalyonlarda koşusu. düşmüşlerin izleri ne hüzn verici ve ne zavallı. işte tanatos. işte seçilmişler ve maymunlar güruhunun ayrı mecralardan akan iz bırakma çabaları. isa, buda ve muhammed'in dogmaları; herakleitos, dante, rafaello, schopenhauer, dostoyevsky vd. nin felsefi - estetik yaratımları. kendini seçmiş ve imar ve inşaa etmiş böylece üst benliğine ermiş bir avuç varlık kategorisine aday kimliğin tanatosa indirdikleri esaslı darbeler manzumesi. işte tarih. ölümden ayrı var olması düşünülmesi imkansız olan tarih. vasatın sahip olduğu maddi melekelerden kimine yabancı, ve ama manevi hasleti itibarıyla kat be kat zengin üstün insan, bu eksik ve fazla boyutlarının zorunluğu diyalektiğinde anormaldir. delilik ve dahilik düzlemindeki para - normal; yaratmanın amansız amili, üretimin esaslı motorudur. her anormal kendini seçer, imar eder diye bir kayıt da yoktur. doğal seleksion. en mütekâmiller tarihin inşaasına soyunur. ölümsüzler fasılına dahil olur. büyük muzdaripler serisine katılamayan nice üst insan, şurda burda harcanmış dehaları ve azapgâha dönmüş siluetleriyle ızdırap içinde dolaşır. ebediyen cehennem mekân. şimdi bir çift çetrefil, bir demir leblebi: maziden istikbale böyle mükedder akmak yerine, kahir ekseriyet gibi, normaller, düşkünler gibi bir an saman alevi misali parlayıp, akabinde sanki

ilahi terine batarlar. Aslında bilim, bilektir diyeceklerdir ama buna hiç gerek yoktur, hem bu başka *"bilekli-leri"*ikna edebilecek bir araç değildir, onlar *"nesnel yasaları"* kendilerinin kavradıklarını söylerler. Bundan kolay da bir şey yoktur zaten, bana göre nesnel budur, sana göre şudur, öbürüne göre başkası ama siz benimkini kabul edeceksiniz. Gürdüğünüz gibi bilimsel tartışma sürece çok ikna edici ve öğreticidir. Eskiden Tanrıya karşı çıkanı şeytan çarpırdı, şimdi bilime karşı çıkanı elektrik çarpar, eh elektrik de şeytan kadar somuttur. (Şeytan kadar?!)

Bilimsel Sosyalizm kavramını biz ilk olarak Marx'ta ve Engels'te görürüz. Engels ünlü eseri *"Bilimsel ve Ütopik Sosyalizm"*de, o güne kadarki sosyalizmi ve onun anlayışlarını *"ütopik"* olarak suçlar ve Marx ve kendisinin tamamen maddenin ve tarihin *"nesnel"* yasalarını bilimsel bir şekilde formüle ettiklerini böylece sosyalizmin bir zorunluluk olduğunu, tarihin kaçınılmaz ereği olduğunu gösterdiklerini, üretimin toplumsallaşmış karakteri ve mülkiyetin özel niteliği arasındaki çelişkinin sosyalizmi zorunlu kıldığını, şiddetin de (yani *"devrimin"*) eski toplumun içinden doğacak yeni toplumun ebesi olacağını gösterdiğini formüle eder.

BİLİM VE TARİHTEKİ YERİ

Tarih ve hareket bir ilerlemedir ona göre ve o bu ilerlemeyi *"nesnel"* yani bilimsel bir şekilde anladığı için de bugüne kadar başarıya ulaşamamış olan sosyalizmin bundan böyle kapitalist toplumun iç çelişkilerinde belirlendiği gibi başarıya ulaşacağını savlar. Bunu bilimsel bir sistematik içinde yapar. Fakat bizim özel olarak Bilimsel Sosyalizmi anlayabilmemiz için genel olarak bilim ve onun toplumsal işlevliliğini anlamamız gereklidir.

Toplumların her döneminde gözlemleyebildiğimiz, toplumsal yaşamdan, toplumsal yaşamın yeniden üreti-

Bilim ve dinin ortak yöntemleri vardır; geleceği önceden görebilme iddiası

minden kaynaklanan bir dizi olgu vardır, bunlara üretim teknikleri, iş bölümüne dayanan farklılaşmalar, çeşitli ideolojik yaklaşımlar girer. Ama öyle bazı alanlar ve soyutlamalar vardır ki belirli biçimlere ve tarihsel dönemlere özgüdür.

Din bunların ilkidir. İnsanın doğayla etkileşiminde, daha çok ona uyumlandığı bütün dönemlerde, bir bütün olarak insan zekasının, üretim ilişkilerinin, ideolojik anlayışlarının belirlediği bir uyumlanma düzeyinde, hakim düşünce tarzı dinsel düşünce ve ilkel toplumlar dışında genellikle hakim ideoloji din ideolojisidir. Dinin *"doğal toplumlar"*daki bir dizi yararını saymak mümkündür, onları en çok ihtiyacını duydukları daha

---

hiç varlık kalıbına dökülmemişçesine sonsuza değin esamesi okunmamak evla mı? misliyle hayır. dekadanın normal, acısız ve ama maymunca varoluşunun bedeli, varlık olamayıp, o aldatıcı var oluş şerbetini birazcık tadabilişidir. anormale, acıya, sürgüne mahkum ve mecbur olana ne mutlu. ölümsüzdür. ve tarih.

ÖLÜM YENİLDİĞİNDE İDEOLOJİ MİADINI DOLDURACAK. YA BU YALAN?

yakın gelecekte, mesela ilk birkaç yüzyılda, yok olmazsak, belki de kıracağız belini ölümün. o vakit,esas itibariyle ölümlülüğe tepkiden başka birşey olmayan ve kaybettiğimiz cennetten bu yana içinde oynadığımız bahçemiz, ideoloji, yerini şu andan kestirilemeyecek yepyeni bir şuur boyutuna bırakacak. spekülatif fütürizmin subjektif burçlarını daha fazla zorlamadan öznesi üst insan; nesnesi, ard planı, fonu yığınlar, dekadanlar olan tarihe, günümüze dönelim. esaslı bir yalan var. kitlelerin adını jargonunun asal eksenine oturtan; düşkünlerin önemini alabildiğine abartan yanlış bir anlayış bu. dekadanlar güruhunun spontane anlamsızlıklarına biat eden, yığınların kendiliğinden gürültüsüne vecd içinde secde eden, her nevi öncü, önder, lider vb. iradi müdaheleyi karalayan bu sakat zihniyet menbaını aydınlarda bulmasa durmazdık üzerinde. aslında başka kim üretecekti ki? hem elite, hem avama ilişkin paradigmatik yaklaşımların, büyük spekülasyonların kaynağı tabi ki entellijansiadır. seçilmişlerin fikir platformudur, her zihni faaliyetin üretildiği yuva. evet. bir tüccar, bir işçi, bir ev kadını, bir seyyar satıcı; kısaca fikri üretim bağlamında son derece de sıradan ve rütbesiz insanlar yani, kitle tarafından üretilseydi bu teori, yığınlar kendilerini teorize edebilselerdi, sıradan - seçilmiş karşıtlığı olmazdı ki. ama hayır. tarih ve ideoloji ömrünü doldurana değin devam edecek bu düalite. ne esaslı çelişki. ve ne yaman trajedi. sen önder, lider, öncü vasıfların fiilen sahip ol. kendini seç, seçilmiş ol. dekadanlardan farklılaş alabildiğine. ve ama spontane eylemi, determinizmi bani kabul eden teoriler türet. olacak şey değil. resmen kendini inkâr bu. aslında bu tavrın dipsularında esaslı miktarda popülizm yatmakta. her nevi kitle şakşakçılığı, temelde onların, değeri pek tartışılır, iltifatına mazhar olmaya dönük bencilliklere teşnedir. bu baylar, tözlerine ihanet ... ; iradeyi, seçilmişlerin fonksiyonunu inkâr eden bu mürailer, eğer bildikleri her şeyi unutur, kendilerini seçilmişlerden, entellijansiadan kılan tüm vasıflarından soyunur ve dekadanların maddi - manevi her çeşit varoluş düzlemiyle uyuşurlarsa, mesele yok demektir. bu teorilerinde samimidirler. ve ama yanlış. ancak bu mümkün değil. dekadanlar teori üretemeyeceğine göre, aydın-seçilmiş dekadanlaştığında her melekesini, bu arada soyutlama yeteneğini de yitirecek, teori yine yığınlar dışından üretilecek. işte yine sahtekârlık, yine samimiyetsizlik. hayır, kimse çıkıp şunu sormuyor mu allah aşkına: bu baylara dekadanlar umumi vekalet mi vermişlerdir de böyle afur - tafur edebilmekteler. doğruyu görmek, tarihin doğal seyrine tabii ve teslim olmak en iyisi. bir an önce. aksi hüsran zira.

üç kişiydiler. biri o. nasıl öne çıkabildi o? ihtimal ki işte o; bir biçimde daha zengindi kişiliği itibariyle. kıpırdadı, öne fırladı.

HER ŞEY O ÜÇ KİŞİDEN BİRİNİN ÖNE ÇIKMASIYLA BAŞLADI. TARİH DE.

büyük bütünlükler altında birleştirmiş ve bu anlamda tarihsel süreç içersinde bir devrim rolü oynamıştır. Dünyayı ve insan toplumlarını açıklamak açısından kendisinden önceki ideolojilere tartışmasız üstündür ve bu konuda güçlü seçenekler verir. Ve öyle ki ideolojik alanını fazlasıyla genişleterek teknolojiye de damgasını vurabilmiştir. Şöyle ki Eski Mısır'da rahipler sınıfı Nil nehri'nin taşma ve çekilme zamanlarını bildirirken esas olarak teknikten kaynaklanan bazı yöntemler kullanıyorlardı ama kimse bunlara bilim demiyordu da din diyordu. Ve bunun mistik dinsel bir sürecin ürünü olduğu sanılıyordu. Politikadan söz etmeye zaten gerek yok, dinin onun üzerinde bir hakim ideoloji olarak ne önemli bir rol oynadığını hemen herkes biliyor artık, tarihte her dönemde hakim ideoloji evrensel bir karaktere büründürülmüş, her şeyi açıklarken ona başvurulmuş ve o insanların tarihi yapışına hakim kılınmak istenmiştir. Marx'ın da dediği gibi din olgusunda bütün insana özgü yaratıcılık tanrıda görülmüş ve ona aktarılmıştır.

Ekonomi - politik özelde ve bilim genelde, bir toplumsal olgular soyutlamasıdır. Artık ürüne el konuş yönteminin *"ekonomi - dışı"* olduğu *"doğal toplumlar"*da ne ekonomi ne de ekonomi politik bilimi kendine özgü *"nesnel"* işleyişleri olan birer süreç olarak soyutlanabilirler.

Kapitalizmin belirmeye başlamasıyla birlikte burjuvazinin güçlenmesine koşut olarak, bu maddi şeylerden oburca yararlanmak isteyen, daha fazla kâr elde etmek isteyen sınıfın iştahla sahip çıktığı bir yeni ideoloji belirdi: Bilim. Meşhur din, bilim çatışması o dönemden kaynaklanır. Soyluluğun sahip olduğu en güçlü silaha yani dine karşı burjuvazi, bilim saflarında birleşecektir. Burjuvazinin hakimiyetiyle birlikte artık yeni Tanrı belirlenmiştir. İnsana özgü yaratıcılığın her biçimi bilim tarafından nesneye mal edilmektedir. Ve bilimin kendi evrimi de bunu kanıtlar görünmektedir, soyluluk yıkılırken din yenilgiye uğratılmış, doğa yıkılırken bir zamanlar kendi tezi olan *"doğa yasaları"* yok edilmiş, insanlık kültürü yok edilirken de onun *"praxis"*i olan, onun yaptığı bir süreç olan tarih, bilimsel yasalarla açıklanmaya ve onlara bağımlı kılınmaya çalışılmaktadır.

Bilim ve dinin ortak yöntemleri vardır; geleceği önceden görebilme iddiası, (determinizm de aslında bunun en çok kullanılan yoludur) her alanda evrensel geçerliliği olan tümevarımlar elde etme çabası ve her dönem en doğru olduğunu iddia etme özelliği. Gerçi bugün, tümevarımın, determinizmin ve doğruluğun, bilimin zorunlu unsurları olmadığını kanıtlamaya çalışan bilim felsefecileri vardır (K. Popper vb.) ama onları bilimin çürüme çağının ürünleri olarak görmek gerek. Ve bilimin ne olduğunu tanımlamaktan da bu nedenle kaçıyorlar herhalde. K. Popper özellikle bilim ve toplumbilim yaklaşımında bilimi varolan bir toplumsal kurum olarak varolduğu ilişkiler çerçevesi içinde değil de varolmasını özlediği biçimde koyuyor. Bu da varolan bir bilim yerine belki de gerçekleştiğinde çok farklı bir şey olacak olan bir ideali geçirmek oluyor.

—→

GRUNDRİSSE OKUMASINA BAŞLANGIÇ
ya da BİLİM/İDEOLOJİ Üzerine

Taşkın SÖZDİNLER

Fizik, Kimya, Biyoloji (Matematik ayrı bir konu) gibi doğal bilimlerle toplumun dönüştürülmesi üzerine çalışan bir bilim (*"Burjuva"* sosyal bilimleri: sosyoloji, antrolopoji, tarih bu nitelemenin dışında, sonra değineceğim) arasında çok önemli ayrımlar vardır. Bir Marksist için önemlidir bu özellik.

Ayrımın nedeni basit: nesnelerin farklılığındangeliyor. Doğa nesneleriyle toplum, doğa nesnelerinin dönüştürülmesiyle, toplumun dönüştürülmesi arasında indirgenemez (uzlaştırılamaz) bir farklılık vardır. Birincisinde nesneyi dönüştürecek olan birey ya da örgüt ile değiştirilecek olan nesne birbirinin dışında, birbirinden bağımsız olarak durmaktadır; ikincisindeyse değiştirici birey ya da örgüt bizzat değiştirilecek olan nesnenin bir parçası hatta belki de kendisidir. Özellikle tutarlı bir toplumsal bütünlüğün herhangi bir ögesinin değil, tümünün değiştirilmesinin sözkonusu olduğu bir durumda, nesne ile değiştiricinin değişimlerinin eşanlı ve eşanlamlı olması kaçınılmazdır. Değiştirme işine atılan birey yada örgütün kendi değişim sürecinden söz etmeden toplumun köklü bir anlamda değiştirilmesinden söz etmesi, pratik düzeyde çözümsüzlüğü, teorik düzeyde ise çelişkiyi (yapılmak istenenin toplumu hem değiştirmek hem değiştirmemek gibi bir saçmalık olduğu gerçeğinin) getirecektir.

Doğa bilimlerinin temel iddiası ve en temel hipotezi nesneleri kendi başlarına, oldukları gibi bilebilmektir. Bilme işi elbette ki nesne ile özne (bilen bilinç) arasında bir ilişkiyi varsayar: bir tarafta nesne, öbür tarafta özne olmayıp bu ikisi bir çeşit alışverişe girmezse birşey **BİLİNEMEZ.**

Bu ilişki içinde ise gerek nesneden gerek özneden gelen ögeler vardır. Örneğin benim önümdeki çay bardağını *"bilmem"* onun bir cam olduğunu, saydam olduğunu, camın taştan, bardağın kaşıktan farklı olduğunu; bardağın ince - kalın, güzel - çirkin, renkli - renksiz olduğunu vb. bilmem gibi ögeleri içerebilir. Doğa Bilimlerinin işi işte bu karmaşık *"bilme"* tablosunda özne tarafından gelen ne varsa çekip çıkarmak, **NESNEYİ ÖZNE İLE OLAN İLİŞKİSİNDEN SOYUTLAMAK** ve şu soruyu sokmaktır: Özne hiçbir şey eklemese ve eksiltmese tek başına, kendi başına, mutlak yalnızlığı için-

Teknolojinin elde ettiği *"kazanımlar"* sayesinde determinizm büyük bir önem tutar bilimde. Determinizm kısaca *"aynı nedenler aynı koşullar altında aynı sonucu verir"* önermesiyle açıklanabilir. Bir arabanın yapımında, bir makinenin yeniden üretiminde yararlı olan bu yaklaşım, bilimin ikinci bir özelliğiyle birleşip evrenselleştirildiğinde aksamalar başlayacaktır. Hele determinizm bir bütün olarak toplumlara ve bireye uygulanmaya kalkışılınca iyice işlemez hale gelecektir. Tam bir bilimci zihniyetle harekete geçen psikoloji, psikiyatri'nin kendileri bile kendilerini bilim olarak adlandırmaktan sakınmaktadırlar. Determinizmin önemi öngörüde yatar. *"Zenci bir anababanın çocuğu da zenci olacaktır"* önermesi eğer çocuk Albinizm (*) hastalığına yakalanmamışsa yüzde yüze varan bir kesinlikle söylenebilir. Ama aynı determinizmi yumruk atacağınız bir adama uygulayacak olursanız sonsuz çeşitleme ile karşılaşabilirsiniz, adam ağlayabilir, sizden önce davranıp o bir yumruk atabilir, kaçabilir, koluyla engelleyebilir vb, vb. Oysa bütün bu davranışların hareket ettirici gücü atacağınız yumruktur ama elde edilebilecek sonuçlar çok çeşitlidir.

Bir bilimsel sosyalistin "bilim aşkıyla" köle isyânlarını gerici, bir diğerinin de İsrail'i ilerici olarak nitelemeleri ibret alınacak örneklerdir.

Tümevarım da bilimin vazgeçemediği bir yöntemdir. Tümdengelimle diyalektik bir bütün oluşturan bu yöntem bilimin tutuculuğunun bir nedenidir. Şüphesiz tümevarım da bilimle birlikte belirmedi. İnsan düşüncesi her zaman tümevarım yöntemini kullanmıştır. Özelden genele varma anlayışı olarak değerlendirebileceğimiz tümevarım, bilim içinde Robinson Cruose'un hayatını açıklamakla toplumun temel güdülerinin açıklanabileceği anlayışından tutun da her derebeyliği rejimini feodalite olarak adlandırmağa kadar uzanmıştır.

Ama bilimin bu yöntemleri kullanıp kullanmaması yanında toplumsal olarak nasıl bir ortamda ve nasıl bir toplumsal tabaka aracılığıyla kullandığı, bunların toplumda nasıl bir işlev gördüğü önemlidir. Bilim, yapısı gereği bireysel olarak kavranır ve geliştirilir. Kapitalist toplumda -zaten başkasında da yapılmaz- bilim yapabilme, belirli bir alandaki geçmişin bilgi birikimini bireysel olarak özümleme ve yetkinleştirme, laboratuarlarda deneyler yapabilme şansı ya büyük ölçüde varlıklı sınıflara ya da devletten *"vize"* alanlara açıktır. İlkel toplumda bilim bulamayacağınız gibi bilgi tekeli de bulamazsınız. Oysa mülksüzleştirilenler çoğaldıkça bilgi tekeli de gelişmekte, kastlaşmak da, lonca sistemine benzer yöntemlerle kendini yeniden üreten bu bilimsel tabakanın

→

de bu nesne nedir? Nesnenin KENDİNDE varolan özellikleri nelerdir? Bilimciyi ve onun algılama sürecini sahneden silersek geriye ne kalır?

Doğa Bilimi o halde, nesneyi, onu gören ve bilen özne sanki hiç yokmuşcasına, *"bakir"* halde yakalama iddiasındadır. Nesneye özne tarafından görülmekle eklenen her türlü özellik, özne ile belli bir ilişkide bulunmasından gelen her türlü geçici ve ÖZNEL karakter, Doğa Biliminin sınırlarının dışına düşer. Doğa Bilimi nesnenin ebedi ve mutlak halini arar. Dolayısıyla aradığı şey, ÖZNEDEN SOYUTLANMIŞ BİR ALEMDİR. Özne bu âleme DIŞARIDAN bakar, ona dışarıdan bir ayna tutar, onu olduğu gibi yansıtır ve şöyle der: Ben hiç olmasaydım, hiçbir bilinç, hiçbir insan, hiçbir bilim olmasaydı dahi, nesne işte böyle olacaktı.

Doğa Bilimlerinin bu varsayımını teknolojinin mantığı da izler. Teknolojide insanın kendi dışında olan birtakım nesnelere müdahalesi temeldir. Bu müdahale, nesnenin özne ile olan ilişkilerinden bağımsız (yani NESNEL) varlığında birtakım değişiklikler yapar. Bu müdahale sonunda nesnenin özne ile olan ilişkileri de değişebilir -sözgelimi otomobil ve uçak keşfedildikten sonra metalin, petrolün, yolların, göklerin, doğanın insan ve toplum için anlamı çok değişmiştir. Ama bu değişiklik teknolojiyi ve doğa bilimini doğrudan doğruya ilgi endirmez. Onların incelediği sadece doğa yasaları uyarınca işleyen, başlı başına bağımsız olarak varolan yeni bir nesnenin ortaya çıkışıdır. Bu nesnenin özellikler (örneğin arkadan bir deliğe benzin doldurup bir pedala basınca tekerleklerin dönmeye başlaması) artık özneden bağımsızdır. İnsan olsa da olmasa da, kullanılsa da kullanılmasa da, bambaşka amaçlarla da kullanılsa, nesne, kendi içinde birtakım, nesnel özelliklere sahiptir- ki teknolojinin yaptığı da ona bizzat bu özellikleri kazandırmaktır. Nesnenin ekonomik, toplumsal, kişisel, ailesel, duygusal anlamları teknolojinin sadece yan ürünleridir.

Yineyelim, Doğa Bilimleri ve teknoloji nesnenin öz-

"Doğa Bilimi nesneyi onu gören ve bilen özne sanki hiç yokmuşcasına, 'bakir' halde yakalama iddiasındadır"

neden bağımsız olan cephesini konu edinirler. Oysa toplum konusunda durumun yukarıdakine benzemeyeceği açıktır: A) Toplum bir ÖZNELERARASI ilişkiler sistemidir; bir başka anlatımla öznelerin katkı ve eylemleri dışında, ayrıca kendi başına bağımsız olarak duran bir *"toplum"* yoktur. B) Konuyu öte taraftan alırsak: toplumu başlı başına nesnel bir ilişkiler bütünü olarak koysak bile, hiçbir özne (hiçbir insan) bu ilişkiler bütünün dışında olamaz; onu dışarıdan bakıp yansıtması sözkonusu olamaz.

Şimdi yine başa dönüp bir soru soralım: Belli birtakım ilişkiler içinde yaşıyorken bu ilişkileri dönüştürmek isteyen insanlar ne yapmalıdır? Normal olarak herhangi bir konuda bir çözüm perspektifi getirebilmek için şu yöntem önerilir: Önce nesne (çözüme konu olan şey) bilimsel bir şekilde incelenmeli, onu yöneten nesnel yasalar ve dinamikler, etki - tepki ilişkileri ortaya çıka-

elinde, determinizm bir kaderciliğe, tümevarım bir tutuculuğa, doğruluk bir tartışılmazlığa dönüşmekte ve burjuvazinin ve bürokrasinin ekonomik, politik, gücünden beslenen bu tabakanın bu eylemi yani bilim, bütün toplumsal *"praxis"*i baskı altına almaya ona kendi ölçülerini dayatmaya çalışan bir ideoloji, bir hakim sınıf ideolojisi olarak hakim ideoloji olmaktadır.

Bilim materyalisttir. Bu, bilimin konusu maddedir demektir. Ama yaşam sadece madde değildir. Bilinci, maddenin kategorileriyle açıklamak çabası boş olacaktır. Bir adama kötü bir şey söylerseniz gider içki içer, kavga eder ama aranızda hiçbir maddi süreç geçmemiştir. Materyalizmin buna cevabı açık ve çabuktur, *"bilim sürekli ilerliyor, belki çok yakında o olaydaki etkileşimin maddi niteliği de gösterilebilecektir"*, neyle? Fizikle, kimyayla, biyolojiyle. Ama bu tümevarımı, açamadığı kapıyı açması için balta gibi kullanmaktır. Faraziyeler üzerine tartışılırsa eğer, kurgu bilimin bugüne kadar her şeyi gereksiz kılması gerekirdi. Yine de bilinç madde ile açıklanabilecek bir olgu olsa bile (bir an böyle farzetsek) maddiliği kavranabilecek bir kategori değildir, çünkü kavrayabilmesi için veri durumu aşabilmesi gereklidir ki, bilinci tanımanın tek aracı yine kendisi olacağından bilinç kendi maddiliğine varamaz. Bir olguyu incelerken belirli bir toplumsal konumdan son derece çeşitli olabilecek bir kuramsal kavrayışla incelersiniz, aslında şu ya da bu olgu içinden o seçtiğinizi seçmeniz bir öznelliğiniz (subjectivite) olduğunu gösterir. Gözlediğiniz, maddi *"yasalar"*la hareket ediyorsa, işiniz daha kolay, esas olarak kendi hareketiniz belirleyecektir gözleminizin öznelliğini. Peki ya maddi *"yasalar"*la hareket etmiyorsa *"nesne"*miz, bu bir toplumsa, sizinle birlikte laboratuara gelmiyorsa ve de tarih tekekkür etmiyorsa, tarih insanlar tarafından sonsuz çeşitlilikte üretiliyorsa ve siz kuramsal olarak tarih üretemeyecekseniz ne yapacaksınız? *"Ben materyalistim, her şeyi madde belirler"* diyorsanız başlayın, Toplum Bilim yapın. Ama yaşamı bir bütün olarak kavrıyorsanız ve toplumların tarihinde coşkuların, bilincin, hafızanın ve daha bir sürü etkenin de madde kadar etkili olabildiği tarihsel olguları biliyorsanız önce şu Toplum Bilimsel Sosyalizm saçmalığını bir yana bırakın.

TARİHİ İNSAN YAPAR

İşte Bilimsel Sosyalizm bu noktada tercihini, toplumların tarihsel ve veri her sürecini maddeden kalkarak açıklamak yönünde yapıyor. Ona göre doğru yöntem her olgunun üzerindeki soyut şalı kaldırıp, altındaki maddeye varmak oluyor. Kültür, politika, ideoloji hep ekonominin kategorileriyle açıklanmaya çalışılıyor, ama aynı ekonominin kategorilerinin kültürle, politikayla ve ideolojiyle açıklanabileceği gerçeği böylece gözden kaçırılıyor. Toplumsal yapının bütünlüğünün, onun her parçasına yansıyacağı, dolayısıyla bütün bu kategorilerin birbirleriyle açıklanabileceği olgusu atlanıyor. Bilim

BELLİ BİRTAKIM İLİŞKİLER İÇİNDE YAŞIYORKEN BU İLİŞKİLERİ DÖNÜŞTÜRMEK İSTEYEN İNSANLAR NE YAPMALIDIR?

rılmalıdır ki bu bilgiler sayesinde nesne dönüştürülebilsin. Toplumu dönüştürmek ve kapitalist sömürüyü ortadan kaldırabilmek için toplumun ve toplumun süre içinde değişimi olan tarihin bilimi gerekir vb.. Veremi tedavi etmek ya da insanı aya göndermek için gerekli olan, herşeyden önce nesnenin (insan organizması, verem mikrobu, yerçekimi, atmosfer sürtünmesi, kimyasal patlayıcılar vb.) belirleyici karakteristiklerini nesnel bir şekilde saptamak, sonra bu bilgiyi kullanarak gerekli dönüştürme stratejisini kurmaktır. Toplum için de sözgelimi üretim tarzının işleyişini, dinamiklerini, asli ve ikincil ögelerini tesbit edip sonra ona göre bir çare bulunması gerek denir. Toplum için önerilen yöntemin de doğa/teknoloji yönteminin aynısı olduğunu görelim. İstedikleri şey bir bilimdir; bu ilişkileri oldukları gibi, hiçbir öznel yanılgıya, eksiltmeye, eklemeye yer vermeden, kendilerinden bağımsız olarak kavramak istemektedirler.

Marksizm devrimci toplumsal eylem için bu önerinin kesinlikle ve kayıtsız şartsız yanlış olduğu önkabulünden ve onun yerine alternatif bir yöntem bulma ihtiyacından yola çıkar.

Bir paragraf üstteki öneri doğrultusunda gidenler, toplum karşısında, artık doğa bilimlerindeki gibi kendilerini bu öğrenmek istedikleri nesneden soyutlayıp nesnenin *"saf halini"* keşfedemezler, çünkü önceki açıklamalardan gördük ki, özneler çıkartıldığında geriye nesne (toplum) namına hiçbir şey kalmaz. Bir başka açıdan: Özne(ler) kendini sahneden soyutlayıp, kendi yokluğunda dahi varlığını sürdürecek olan nesneyi (toplumu, *"öteki"* insanları) araştırmaktadır. Oysa nesnenin bu defa garip bir niteliği vardır. Nesne, özne(ler) ile nesne (birey ile toplum, birey ile öteki bireyler) arasındaki ilişkiden başka birşey değildir. Tekrarlıyorum: (bu defa toplum sözkonusu olduğunda) nesne: özne ile nesne arasındaki ilişkiden başka birşey değildir. Öyleyse hesaba katılacak olan sadece *"toplum"*, *"nesnel"* öge değil, aynı zamanda bu ilişkinin bir kutbu olan özne(ler)in kendi katkıları, eylemleri, tepkileri ve bunları doğuran bilgileri, düşünceleri ve hatta yanılgılarıdır; yani öznel ögedir.

Bu bilgiler: girişilecek olan dönüştürme eyleminde de teknolojiye hiç benzemeyen bir yönün olacağı ortadadır. Teknolojinin tersine şimdi istenen, sadece nesnenin dönüşümü değil, nesne (toplum) ile birlikte nesnenin bir parçası olan öznenin (bireyin) ya da özne ile nesne arasındaki ilişkinin değişmesidir. Bu durumda A) Değişecek olan nesne ile birlikte öznedir. O halde değiştirme süreci de sabit bir zemine ayak dayamış çizgisel, mekanik bir uygulama olamaz artık. Özne sürecin dışından bir yerden müdahale etmemektedir, nesnenin ta kendisidir. Nesne değiştikçe kendisi, kendi hareket noktası da değişecek, değiştirme süreci yeni yeni dinamikler kazanabilecektir; B) Öznenin nesne karşısındaki

bütünü analiz etmek için onu parçalara ayırıyor ve böylece onu öldürüyor. Maden'in, demirin, masanın ve diğerlerinin bir amacı olamaz ama toplumsal sınıf, grup ve tabaka halinde örgütlenmiş insanların amaçları vardır; tarih bitmiş bir süreç olmadığına göre de bu amaç geleceğe yöneliktir, o bir aşma, veri olanı aşma durumudur. Burada gelecek itirazları duyar gibi oluyorum: *"Bu, Marksizmin ekonomik yorumunu eleştirmektir"*. Siz ister *"son tahlilde"* (hayatta hiç olamayacak bir kategoridir bu son tahlil) ekonomi deyin, ister her düzeyde; "özgürlük zorunluluğun bilincine varmaktır" deyin, bu , nesnel gerçeklik bizden bağımsızdır, biz onun gelişim dinamiklerini bilir ve kavrarsak eğer, onunla kardeş kardeş yaşarız demektir ki o zaman size göre insanlar, yalnızca toplumsal dünyayı insanlar aracılığıyla denetleyen insan dışı bir takım güçlerin araçları olurlar.

"Engels'in Marx'a yazdığı mektupta ortaya koyduğu savı hiçbir kayıt ileri sürmeksizin benimsediğimizi söylemiştim: 'insanlar tarihlerini kendileri yaparlar, ama kendilerini koşullayan ve verilmiş bir ortamda...' Ancak, bu metin pek açık değildir ve bir çok biçimde yorumlanabilir. Eğer insanı yapan tarihse, o zaman insanın tarihi yapmasından ne anlamak gerekiyor? İdealist Marksizm en kolay yorumu seçmişe benziyor: tümüyle daha önceki koşullar —yani son çözümlemede iktisadi koşullar— tarafından belirlenen insan edilgin bir üründür, bir koşullu tepkeler toplamıdır. Ancak, toplumsal dünyada, kendisi gibi koşullanmış olan başka süredurumlar arasında yer aldığı için, bu süreduran nesne 'dünyanın gidişinin' hızlanmasına ya da yavaşlamasına, önceden edindiği özellikler doğrultusunda katkıda bulunur. İnsanın toplumu değiştirmesi, tıpkı bir bombanın süredurum ilkesinin dışına çıkmadan bir yapıyı yıkmasına benzer" (4)

İnsan toplumlarının praxis'i olan tarih, bilimi belirli bir zaman diliminde içermiştir ve bilim tarihi değil, tarih bilimi belirleyecektir yine.

"Tarih bizi ve bizim gibi düşünenleri yanılttı" der Engels ünlü özeleştirisini verirken ve 1848'de bir Avrupa devrimi beklemekle yanıldıklarını, kapitalizmin içerdiği bütün çelişkilerin antagonizmaya varmasını beklemek gerektiğini (herhalde varıp varmadığına kendi karar verecektir - bilimsel yöntemlerle) yazar. İşçi kitlelerini tamamen nesnel zorunluluklar sınırlamıştır ona göre, ne yaparlarsa yapsınlar durumları umutsuzdur, istedikleri kadar akıllıca ya da akılsızca davransınlar sonuç aynı olacaktır. Tarihte bireyin rolünü bir yana bırakın, kitlelerin rolünü bu kadar önceden belirlenmiş kabul eden bir tarih anlayışı ancak bizim *"bilimcilerimiz"*de bulunur.

Tarih felsefecilerinin büyük bir kısmı çalışmalarını tarihi belirleyen insanüstü gücü bulmaya hasretmişlerdir. Skolastiklere göre bu tanrı, Hegel'e göre mutlak ruh, Engels'e göre de *"üretici güçler üretim ilişkileri"*dir. Bu anlayışlar insana özgü duygu ve istemlerin en dönüştürücüsü, en radikali, kimilerine göre en soyutu olan özgürlüğü dışlamayı ve sonraki gelişimlerinin gösterdiği gibi tanrıyı, ruhu ve üretimi fetişler halinde onun önüne çıkarmayı doğurur. Şüphesiz etkinlik hayatın özüdür, ama etkinlik daha, daha, daha fazla mal üretmek olarak anlaşılmamalıdır. İnsanlığın önündeki sorun yetersiz üretim ve üretici güçler ve üretici güçleri geliştirme sorunu değildir. Unutulmamalıdır ki insanoğlu çok daha az maddi

→

konumu, onunla olan ilişkisi de değiştirme çabasının belirleyici bir etmeni haline gelmiştir. Teknolojide değişecek olan sadece nesneydi, öznenin kim olduğu hiç önemli değildi orada; oysa şimdi bireyin çabası, bizzat birey ile öteki bireyler arasındaki *belli* bir ilişkiyi değiştirmektir. Bu ilişki bilinmeden neyin, nasıl değiştiği bilinemez.

«Toplumu bin bir nesnel ilişkiler sistemine indirgeyen reklektif yöntemin temel varsayımı, toplumun tek tek bireylerin ve örgütlerin her birinden bağımsız, ayrıca var olan bir nesnelliği olduğudur.»

Nesneyi kendi başına, olduğu gibi yansıtma iddiasında olan *reflektif yöntem*, toplumun ve toplumun dönüşüm süreci olan tarihin bilimi için geçersizdir. Nesnel ile öznelin, kendi başına duranla insanların eylemine bağlı olanın, olanla değişenin daha yüksek düzeyde bir sentezi araştıran yepyeni bir yaklaşım tarzına, *diyalektiğe* ihtiyacımız vardır. Fakat bu ayrı bir konu.

Toplum doğa bilimlerine özgü reflektif yöntemle incelenemez mi; olanaksız mı bu? Hayır. Toplumu oluşturan insanlararası ilişkiler şüphesiz bir *bütünüyle nesnel ilişkiler sistemi* olarak ele alınabilir ve insanlar arasındaki ilişkilerin her cephesi adeta belli mekanizmalarla işleyen iki doğal nesne arasındaki ilişkiymişçesine betimlenebilir ve kategorize edilebilir. Tüm burjuva toplum *"bilimleri"* –sosyoloji, iktisat, siyasal ve idari bilimler, antropoloji, tarih– bu yöntemle çalışırlar. (Burada kullandığım *"burjuva"* nitelemesi itici olabilir. Bu Lisenko'nun kullandığı anlamda bir niteleme değil.)

Reflektif yöntem, toplumda birtakım ilişki parçacıklarını düzenleme, sıralama ve sınıflandırmada faydalı olabilir. Arz ve talep yasalarını, suç oranlarını azaltmak için alınacak tedbirleri, seçim sisteminin fayda ve zararlarını, Kanuni'nin vergi sistemini incelemek için diyalektiğe pek gerek yoktur. Buna karşılık bazı sakıncalar vardır ki üstünde durmaya değer:

A) Toplumu bir nesnel ilişkiler sistemine indirgeyen reflektif yöntemin temel varsayımı, toplumun tek tek bireylerin ve örgütlerin her birinden bağımsız, ayrıca var olan bir nesnelliği olduğudur. Bu toplumun yasaları *nesneldir* ve toplumu oluşturan her birey –aynen doğal nesnelerin doğa yasalarına uymaları gibi– bu yasalara EDİLGİN BİR BİÇİMDE uyar. Edilgin nesnelerin nesnel yasalara karşı işlemesi mantıken saçma olduğu için, *bireylerin ve onların toplamı olan toplumun değiştirilmesi doğal olarak ancak bu yasalar çerçevesinde mümkündür*. Tıpkı doğa yasaları çerçevesinde doğayı değiştiren teknoloji gibi. Yasaların değişmesi ise –eğer mümkünse– yine ancak toplumun nesnel iç dinamiklerinden doğabilir. Bilimin yapacağı o halde bu nesnel dinamikleri incelemek ve bu dinamikleri veri alındığında toplumda hangi etkinin hangi tepkiyi (sonucu) doğuracağını tesbit ve tahmin etmektir. Dinamiklerin (yasaların) ken-

zenginlik üretebildiği dönemlerde bile büyük *"manevi"* zenginlikler üretebilmiştir. İnsanın bir tür olarak yokoluşa bu kadar yakın olabileceği bir noktada bu ikisi arasında doğru orantılar kurmaya çalışmak büyük bir yanılgı olacaktır. Ne kadar iç tutarlılığa sahip olursa olsun her *"nesnel"* ideoloji, adı isterse sosyalist olsun ya Kronşdat ya da Dayanışma sendikası gibi, istem ve özlemlerin özgürce dile getirildiği oluşumlara çarpacaktır kafasını. Tarihte bütün büyük yaratımlar en başarılamaz görünen şeyleri başararak varolagelmişlerdir ve onların bütün muarızları da bu girişimleri gerçekçi olmamakla suçlamışlardır. Toplumbilime de hep iş bundan sonra düşmüştür, tıknefes bir halde olayların arkasından koşmuş şaşkınlıktan paniğe kapılmış ve bütün eski ön kabüllerinin geçersizleştiğini gördükten sonra olayları *"soğukkanlılıkla"* değerlendirmeye başlamıştır. Başka bir şey de yapamazdı zaten; yaşamda çünkü, onun üstesinden gelemeyeceği kadar çok değişken rol oynuyor. Bütün bunlardan sonra *"Bilimsel Diktatörlüklerin"* herşeyi bilim kılmaya çalışan, çabalarını hoşgörmek gerek, başka türlü ayakta kalamazlardı çünkü.

Şüphesiz bütün bunlardan bilimin yöntemlerinin bu arada determinizmin toptan geçersiz kılınmaya çalışıldığı çıkarılmasın, yalnız şu da bilinmelidir ki onlar da anahtarlar gibi yalnızca bazı kapıları açar. Sosyalizm hayata ulaşmak istediği sürece bilimsel yöntemlere ulaşmak zorundadır; aynı, ahlâka, estetiğe ve dolayısıyla insan ruhuna ulaşmak zorunda olduğu gibi. Engels'in *"bilimselliği"* vurgulamak çabası bunun hiç yapılmadığı bir dönemde eğer Kautsky ve Alman Sosyal Demokrasisi gibi *"şahane"* çömezler yaratmasaydı önemli bir vurgulama olarak kabul edilebilirdi ama günümüzde artık Bilimsel Sosyalizmin kaba ve katı uslubu kabak tadı vermiştir. *"Gerçekçilik"*, *"akılcılık"* ve benzerini dinlemekten bıktı insan kalabalıkları, öyle ki daha az *"gerçekçilik"* ve daha çok özgürlük demeye başladı-

- Özgürlük, her dönem yaşayan mitosların en radikalidir, dolayısıyla dönüştürücü bir yaklaşımın ya bayrağı olmaya hak kazanır

lar, bütün büyük yaratımların eşiğinde olduğu gibi. Çünkü bilinmelidir ki *"gerçekçilik"* bu günün gerçekliği üzerine oturur, oysa yaratımlar bu günün gerçekleriyle açıklanamayacak yeni *"gerçekler"* yaratırlar.

Tarihi ne mutlak ruh ne bir tanrı ne de önceden belirlenmiş *"alt yapılar"* yaratır, tarihi yaratan bütün türsel ve çevresel özellikleriyle, bütün rastlantılara ve belirlenimlere bütün iyilik ve kötülüklere açıklığıyla insanlardır. Ve zaten bu güne kadar gördüğümüz sonsuz çeşitlilikler insanın bütün bu karmaşık süreçlerin son devindirici mekanizması olmasından kaynaklanır. Bu bağlamda sosyalizm bir inançtır; özgürlüğe olan bir inanç. Gerçekleşeceği önceden ispatlanmış bir teorem değil, yapılırsa gerçekleşecek bir yaratım.

Faşizm üretici güçleri geliştiremediği için *"kötü"*

---

dilerini değiştirmesine gelince, bu, bilimin *nesnel* yasaları keşfetme amacının dışında kalır. En kötüsünden bilimin nesnel gerçeği bulma çabasına öznel bir isteği bulaştırarak *"bilim adamı tarafsızlığını"* bozacağı ileri sürülür; en iyisinden bunun sadece *"negatif teori"* olduğu söylenerek birazcık hor görülür.

Reflektif yöntem olanı görür, olanın nasıl değişeceğini değil. Olanı değişimden böyle soyutlamak ise, dört duvarı, damı, temeli, iç bölmeleri çıkartılınca geriye kalan *"evi"* araştırmaktan hiç de farklı değildir.

B) Reflektif yöntem, toplumun yasaları çerçevesinde yapılabilecek olan değişiklikler konusunda birtakım bilgiler, hatta öneriler üretebilir. Ama yaptığı hangi etkinin hangi tepkiyi doğuracağını *"nesnel"* olarak bildirmekten ibarettir. Buna karşılık, müdahalenin *kimin* tarafından, ne amaçla yapılacağı, müdahalenin yapılıp yapılmaması konusundaki karar –tıpkı teknolojideki gibi– bilimin kendisini ilgilendirmez.

Sonuç şudur: Topluma doğa bilimlerinin yöntemiyle yaklaşan *"bilim"*, topluma yapılacak olan müdahalenin toplumla belli bir ilişki içinde olan kişi ve örgütlerce yapılacağını ve müdahalenin aynı zamanda toplum ile ona müdahale eden merci arasındaki ilişkinin de değişmesi sonucunu doğuracağını *unutur*. Topluma yapılacak olan müdahale zorunlu olarak topluma *dışarıdan*, toplumun dışında duran birtakım kişi ve makamlarca yapılan bir müdahale olarak kavrar ve müdahalenin yapılış tarzını bu parametreler içinde analiz eder. Müdahaleyi yapanların toplumsal ilişkiler sistemi içindeki konumları kalın bir esrar tabakasına bürünür. Bu bilim yönteminin gelişmiş ülkelerin üniversitelerinde, bağımlı ülkelerin analizinde yarattığı harikaları bu çerçevede değerlendirebiliriz. Aynı şekilde, topluma daha iyi işlemesi... vs. için yapılacak müdahalelerin (yeni yasalar çıkarma, kurumlar kurma, ekonomik tedbirler alma gibi) hukuki mercii devlet olduğuna göre, bu yöntemin devleti toplumun iyiliği için bilimsel bir şekilde topluma *dışarıdan* müdahale eden bir kurum olarak gösteren burjuva ideolojisine nasıl hizmet edeceği de açıktır. Yine, toplum *"bilimci"*sini topluma dışarıdan bakan soyut bir göz olarak kavrayan anlayışın akademik faaliyetin de bir çeşit toplumsal faaliyet olduğu gerçeğinin ve giderek, metropol toplumlarda akademik çevre ile devlet arasında kurulan pek sıkı bağların anlaşılmasına pek yardım edemeyeceği bellidir.

1890 - 1917 döneminden sonra günümüzde de Marksizmin bu anlayışla yorumlanması ve reflektif bir *"toplum bilimi"*ne indirgenmesi çabaları epey yaygınlaşmıştır. Özellikle metropol üniversitelerinin Marksizme *"açılması"* ile, o üniversitelerin toplumsal konumlarını veri alan, o akademik çevrelerin yöntem anlayışlarıyla konuya bakmaya çalışan birtakım Marksist *"bilim adamları"* ve bir yığın *"Marks yorumcuları"*ndan geçilmemektedir. Sovyetler Birliği'nin de *"ulusların" gelişmesini"* ana kaygı edindiği günden bu yana, diyalektiği ciddiye alan her Marksist başına, Marksizmin gerçekliği *"olduğu gibi"* yansıtan bir bilim olduğunu ileri süren, toplumun karşı gelinmez yasalarının listesini tutan, şu bu üretim faktörü değişince toplumun nasıl değişeceğini bilimsel kanıtlarıyla isbat eden en az bin *"bilimsel"* Marksist bulmak olağan hale gelmiştir.

değildir (basbayağı geliştirmiştir de, eğer sorun üretimse) özgürlüğe düşman olduğu için *"kötüdür"* nasıl ki Stalinizm üretici güçleri geliştirdiği için *"iyi"* değilse. Hindistan'da İngiliz emperyalizmini, Almanya'da Hitler Faşizmini, *"geri kalmış ülkelerde"* SSCB yatırımlarını sosyalizm için zemin hazırlayıcı görenler yalnızca kendi kuruntularını acı çeken, sömürülen insanlara dayatmak durumuna düşerler, oysa onlarda yeni yaratımları doğurabilecek ne büyük bir enerji vardır.

Hayır, ama onlara göre öyle değildir; elektrifikasyon sosyalizme hizmet eder, sermayenin yoğunlaşması sosyalizmi yakınlaştırır, (Bkz. III. Enternasyonal'in faşizm konusundaki şaşkınlığı) peki nerede bu yakınlaşan *"ideal"!*

Şüphesiz kimi *"Bilimsel Sosyalistlerin"* yaptığı gibi bu anlayışların pek özüne inmeden, zülfiyare dokunmadan ortaya koydukları *"ekonomizm"* eleştirileri o gelenek içinde olumlu bir adımı oluşturabilir ama sorunun kökleri daha derindedir ve *"son tahlilde"*, *"aile olmayan aile"*, *"bilmemne olmayan bilmemne"* terimleriyle bu iş becerilemez. Oysa önlerinde Marx'ın söylediği *"ben marksist değilim"* cümlesi gibi güzel bir antidogmatizm örneği varken isimleri kurtarmak pek işe yaramasa gerek.

Onlar yine o kuru yöntemle soracaklardır: *"Özgürlük nedir?"* çünkü onların tanımlamaları meşhurdur; zorunluluklar filan... Bir duygudur, bir istemdir o; istenebildiği kadar olan ama istendiği kadar olmayan geleceğe yönelik bir istem. Şüphesiz özgürlük kavramında gözden kaçırılmaması gereken bir dizi yan vardır. Özgürlük mutlak değil göreceli bir kavram olduğundan kimler tarafından savunuluyorsa o ölçüde güç kazanan bir kavramdır. Özgürlük bir ütopya değildir, o ne bir azınlık ne de bir kaç kişi tarafından planlanan bir gelecek hayali değildir. O her dönem şu ya da bu ölçüde insan kitlelerinin bağrında şu veya bu istemle, özlemle, yarolagelen bir mitostur. Ve tarihte her zaman büyük yaratımları hakim ideolojik yapının altında sürekli varolan, yaygın istem ve özlemler olan mitoslarla bireysel veya daha dargelecek düşleri olan ütopyaların belirli bileşimleri oluşturmuştur. Özgürlük her dönem yaşayan mitosların en radikalidir, dolayısıyla dönüştürücü bir yaklaşımın bayrağı olmaya hak kazanır, ama onun da bütün diğer kavramlar gibi bir *"soyut"* dönüştürücülük garantisi yoktur, çünkü bütün özellikleriyle insandır dönüştürecek olan. İnsanda ise *"köleliğin"*, *"edilgenliğin"* ağır basmayacağına dair hiç bir garanti yoktur elimizde. Ama insan kitlelerinin çoğunluğunun istemleriyle oluşacak bir gelecek istemi hala özgürlük bayrağını yükseltmek zorundadır. Özgürlük herkes için kullanışlı bir kavram değildir, herkes için

→

Günümüzün Hastalığı:

ÖNCÜ ALLERJİSİ

Ender HELVACIOĞLU

Topluma veya herhangi bir topluluğa öncülük etme olayına bakış, her zaman bir ayrım noktasını oluşturmuştur. Zamana ve günün şartlarına uygun olarak, bazen, öncülük dediğim - dedikçilikle, tepeden inmecilikle bir tutulmuş, kendine öncü diyenler alıp başlarını gitmişler ve öncülük ettiklerini iddia ettikleri kitlelerden çok çok ötelerde kendi başlarına kalmışlar, (ve sonunda başlarını taşa vurmuşlar) bazen de öncülük ve yönlendiricilik herşeyin sorumlusu olan çıbanbaşı olarak görülmüş, lanetlenmiş ve kendiliğindencilik baştacı edilmiştir.

Geçmişte bıraktığımız yedi yıllık bir zaman dilimi içersinde, özellikle 1978 - 1980 yılları arasında bahsettiğimiz ilk anlayışın, 1981 - 1984 yılları arasında da ikinci anlayışın yaygın olduğu dönemleri yaşadık. Sanıldığı gibi birbirlerinin karşıtı değil de, bizzat doğurucuları olan bu iki hatalı anlayışın neden o zaman kesitlerinde etkili olduklarının tahlilini elde olmayan sebeplerle daha sonraki bir yazıya bıraksak da, iki noktaya değinmeden geçemeyeceğiz.

Bunlardan birincisi, ilginçtir (aslında hiç de ilginç değildir) yukarıda bahsedilen iki birbirinden çok farklı dönemin temel bir benzerliği vardır. İkisinde de yığın hareketi göstergesinin ibresi çok aşağılarda seyretmektedir. Böylece yaranın açık olması hastalıkların yeşermesi için de uygun ortamları sağlamıştır. İkinci nokta ise her iki dönemde de hatalı anlayışların gerçek karşıtlarının zayıf da olsa var olması ve gücünü 1966 - 1970 ve 1974 - 1977 gibi yaranın açık olmadığı dönemlerden almasıdır. Bu iki noktaya değinmek; bize, tarihin bir kısır döngüler toplamı olmadığını ve olmayacağını gösterdiği gibi, gerçek gücün de nereden alınması gerektiğini belirtmesi açısından önemlidir.

Bu meseleyi, tekrar dönmek üzere şu anda kapayıp, yazının asıl konusu olan, eski şaşaasını kaybetmekle birlikte yaygınlığını belirli derecelerle halen koruyan, öncü allerjisi adı altında toparlayabileceğimiz, yukarda bahsedilen ikinci hatalı anlayışın eleştirisine geçelim.

BİR YARINIMIZ OLACAK MI?

"Soyut bir yarın için somut bugün terkedilmemeli" denmektedir. *"Gününü gün et, hayatını yaşa "* arabesk

Bilinci maddenin kategorileriyle açıklamaya çalışmak boş bir çaba olacaktır.

İnsana özgü yaratıcılığın her biçimi bilim tarafından nesneye mal edilmektedir.

yararlı da olamaz; o ancak kendisine tek kıstas olarak insan kitlelerinin çoğunluğunun istem ve özlemlerini alan bir sosyalizm için vazgeçilmez olacaktır.

Başlangıçta herkes bir üretim cennetine inanmaya hazırdı, öyle ya herşey üretim içindi. *"Eğitim üretim içindir!"* Bu sloganda eğitim kelimesi yerine aklınıza gelen her şeyi geçirebilirsiniz. Fakat sonra hanya ve konyanın öyle olmadığı görüldü. Kronştadt sineye çekildi hatta Sovyet - Nazi paktı sineye çekildi, Macaristan gürültüye geldi bu arada, ama bu gürültüye ne kadar dayanılırdı. En önemlisi kimse bu *"anavatanlar"*daki gibi bir sosyalizm istemiyordu artık, bir kere yanılıp da isteyenler once kahraman ilan edildiler, sonra bakıldı ki bu kahramanlar ya *"hayatın gerçekleri"* karşısında ezildiler ya da *"anavatanlarının"* uysal çocukları oldular. Vietnam düne kadar *"sömürüye baş kaldırıyordu"*, bugün *"sosyalist"* ülkelere ancak maaşlarının yarısını alabilecek *"gönüllü"* işçiler yolluyor. (Diğer yarısı Vietnam'ın bu ülkelere olan borçlarına mahsuben kesilecek). *"Tek ülkede sosyalizm"* için Vietnam'ın bu işçilere ihtiyacı yok muydu acaba? Üretimi artırmak hiç bir yerde hiç bir şeye yetmedi ve onun sancısı çekiliyor aslında.

Bu arada üretim fetişçileri insanlıklarını kanıtlamak isterler, öyle ya insan en büyük *"üretici güçtür"*. Cellat gördüğü her kalın ipe kement olarak bakar, *"ürettirici"* de her gördüğü insana *"üretici"* olarak. Çünkü onlara göre üretim tarzında yaratılacak bir dönüşüm insanı toptan değiştirebilir oysa kazın ayağı hiç öyle değildir. Bakıyoruz *"sosyalist ülkelerin sosyalist insanlarına"* basbayağı bizim insanlar gibiler hatta onları emir gücüyle yapılan bir *"kültür devrimi"* bile daha kültürlü kılamıyor. Tabi bu arada bu sihirli kelimenin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için onun kapsamını anlamsızlaştıracak şekilde genişleten yaklaşımlar yapılmıştır, bu çeşit düşünme tarzına göre neredeyse hayat kelimesi yerine üretim kelimesi geçirilebilir. Bu sürecin sonunda da artık dili bırakıp bakışarak anlaşırız. ⟶

sloganının içine *"soyut"* ve *"somut"* kelimeleri katılarak biraz *"bilimsellik"*, biraz da *"solculuk"* kazandırılmış şekli olan yukardaki şiar, bu yolla yepyeni, parlak ve kurtarıcı bir teoriymiş gibi ortaya çıkabilmiştir. Daha önce peşinde koştukları *"yarınlarının"* aslında çıkmaz sokaklar olduğu ortaya çıkınca, kendi yarınlarını gözden geçirme zahmetine katlanmayan bazıları da bu şiarın arkasına takılmışlardır.

Önce birkaç noktayı açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. İster doğru, ister yanlış, ister subjektif, ister gerçekçi herkesin bir yarını vardır. Her kişinin olduğu gibi, her fikrin, her tabakanın ve sınıfın da yarını vardır. Esas mesele bu yarının nasıl bir yarın olduğudur. Toplumların ve bireylerin önünde soyut bir yarını mı, yoksa somut bugünü mü seçmek gibi bir ikilem yoktur. Yarın ne kadar somut bir şekilde düşünülür ve ne kadar gerçekçi bir hat çizilirse, bugün de o kadar somut bir şekilde yaşanılır. Soyut olanın bugünü de, yarını da soyuttur. Gerçeklere dayananın ise bugünü de, yarını da somuttur.

İkinci olarak, zaten yüzyıllardır süregelen mücadele, kaba anlamıyla *"dünciler"*, *"bugüncüler"* ve *"yarıncılar"* arasındaki mücadeledir. Dünciler toplumu geri götürmek isteyenlerdir. Onlar yarınlarda dünü görmek amacındadırlar. Bir örnek vermek gerekirse 21. yüzyılın eşiğinde arapça dil eğitimini savunanlar, bağımsızlık bayramlarında kızlara şalvar giydirenler, Söğüt şenliklerinde Osmanlı'ya övgüler düzüp Orta Asya danslarıyla mest olanlar ve kırsallerde kitap yakıp, laiklikten yakınanlar bu kategoriye girerler. *"Bugüncüler"* ise hallerinden memnun olanlardır. Toplumun kaymak tabakasına dahil olan bu kişiler hiçbir şeyin değişmemesini isterler. Onların istedikleri yarınlar, bugünlerin aritmetik toplamıdır. *"Dünciler"* ile *"bugüncüler"* çoğu zaman ittifak halindedirler. Esas tehlikenin nereden geldiğini çok iyi bilirler. *"Yarıncılar"* ise dünkü ve bugünkü konumlarından hoşnut olmayanlardır. Geleceğin kendi lehlerine olacağının bilincindedirler. Bu yüzden bugünden geleceği tuğla tuğla örmeye başlarlar. Bugünleri dolu dolu yaşarlar. Onların yarınları toplumun yarını ile de birleşmiştir.

Kendi yarınlarını belirlemeyip, o yarın için bugünden mücadeleye atılmayanlar başkalarının yarınını yaşamaya mahkûmdurlar.

Şimdi sormak gerekir. Acaba bu üç kesimden hangisinin yarını daha somuttur? Arabesk kafaya göre en somut olanı bugüncülerin yarınıdır. Çünkü onların yarını her an yaşanan ve görünenin bir tekrarıdır. Dünciilerin yarını da bu anlayışa göre somuttur. Çünkü yaşanmış, denenmiş ve görülmüş bir yarındır. En soyut olanı ise yarıncıların yarınıdır. Çünkü onların bir örnekleri yoktur. Sadece programları, ümitleri ve inançları vardır. Bunlar da boş şeylerdir. Böyle boş şeyler için mücadele etmeye ne gerek vardır? Olaylara içinden değil de, tribünlerden bakılırsa bu sonuca varmak kaçınılmaz olmaktadır.

Fakat herşeyin değişeceğinin, bu değişimin ise bir kısır döngü şeklinde değil de, helezonik bir biçimde daima ileriye doğru olacağının, tarihin bunu binlerce defa ispatladığının bilincinde olanlar için ise en somut ve mutlaka gerçekleşecek olanın *"yarıncıların"* yarını olduğu apaçık ortadadır. Onlar dünciilerin bazı kazanımlarının helezonun aşağıya doğru kıvrımları olduğunu bilirler. Onun için ümitsizliğe kapılmazlar. Bugüncülerin

Buraya kadar bahsedilen insan, etrafında uzun tartışmalara sebep olduğu "yabancılaşmış" saf insan değil, bütün sosyal bir insan tipinin diğer idealler gibi insan dışı bir yanı var. Böyle bir insan hiç olmadı ve belki de hiç olmayacak, ama sorun insanın bütün karmaşık özellikleriyle üretim tarzı ve üretim ilişkileri tarafından belirlenen bir bütünlük olmadığını görmekte. Zaten bunca üretim tarzı ve üretim ilişkisi değişikliğinden sonra hala geçmişteki insanlarla aramızda olağanüstü benzerlikler yakalamamız, esas olarak genetik bir özellik olan dili aracılığıyla ilişkimiz, dinsel düşünüşün her şeye rağmen ortadan yok olmaması, nasıl açıklanabilir? İnsanla hayvanı ayıran şeyin üretim olduğu bunun da o kadar baş parmağın elden ayrılmasıyla gündeme geldiği gibi görüşler günümüzde artık komik kaçmaktadır.

SONUÇ

Yazıda bilim, sosyalizme özdeş olamayacağı ve böylesi bir tutumun bilimin boyutlarını aşacağı bağlamında eleştirildi. Gelecek, insanların büyük çoğunluğunun yaratıcı olmasıdır, eğer ondan özgürlük bekleniyorsa; oysa özgürlük bilimden beklenmiştir. *"Çelik disiplinli dar çevreler"* bilimsel tartışmalar sonucu hazırladığı *"kurtuluş"* programını görecek ve bu program ilâhi bir şekilde izlenecek, yapılan hatalar programdan yapılan sapmaların sonucu olarak görülecek, giderek istem ve özlemler yok olacak onların yerine bu programın maddeleri gelecek, *"parti"* bu gereklilikle önce *"konseyleri"* sonra *"sendikaları"* sonra parti içinde muhalefeti herşeyi herşeyi yasaklayacak ve bunu da soyut, ilâhi sosyalizmin taşıyıcı gücü olduğunu ilan ederek yapacak. Mülksüzlerden bağımsız (bu kavram hem ekonomik hem politik mülksüzlük olarakalınmalıdır) bir sosyalizm olamaz, olursa onun adı Fabiancılık, Nasyonel - Sosyalizm gibi bir şey olur.

Özgür bir sosyalizm için politikaların tayininde halkın çoğunluğunun istem ve özelmlerinden önce gelebilecek hiç bir nesnel kıstas yoktur. Özgür bir gelecek ancak böyle bir kollektif çabanın ürünü olabilir, planların hayata geçirilişinin değil.

> *"Yeni değerler yaratmak, -aslanın dahi elinden gelmez bu; ama yeni bir yaratma için kendine özgürlük yaratmak,- işte buna yeterlidir aslanın gücü.*
> *Kendine özgürlük yaratmak ve ödeve bile kutsal bir "Hayır" çekmek; bunun için kardeşlerim aslan gerektir."(5)*

Dip Notlar
1 — Leon Trotsky; İhanete Uğrayan Devrim
2 — F. Engels; Toplu Eserler
3 — Sholom Avenieri
4 — J.P. Sartre; Diyalektik Aklın Eleştirisi
5 — Nietzsche; Zerdüşt Böyle Buyurdu

---

ise hiçbir şeyden yoktur. Çünkü her zaman değişim ve gelişim esastır.

Eğer hakikaten hayat değilsek ve varolana alternatif geliştirmek istiyorsak bir yarınımız olmalıdır. Bu yarın mümkün olduğunca somutlaştırmak gerçeğe mümkün sarılmakla olacaktır. Kendi yarınlarını belirlemeyip, o yarın için bugünden mücadeleye atılmayanlar başkalarının yarınını yaşamaya mahkumdurlar.

HERŞEY KENDİLİĞİNDEN OLUR MU?

Diyelim ki, tarihi gerçeklere dayanan ve somut olgulardan hareket eden bir yarını tespit ettik ve safımızı onun yanında belirledik. Bu noktada hemen liberalizmin diğer bir hurafesiyle karşı karşıya kalmaktayız. *"Gelecekte gerçekten daha iyi ve daha özgür bir toplum olacaktır, fakat bunun için iradi müdahalelerde bulunmak gereksizdir. Bu müdahaleler her zaman geri tepmektedir. Sosyalizm herşey kendiliğinden ve saf biçiminde oluşmalı"* demektedir. Bu sözler en iyimser bakış açısıyla diyalektik ilişkiler bilgisinden yoksun olmakla açıklanabilir. Bir örnek vermek gerekirse, yukarıdaki anlayış tarzı demekle eş düzeyde bir tutarsızlıktır. *"Evet, suyun 100 derecede kaynayacağında ikna olduk, fakat bırakalım suyu kendi kendine kaynasın, altını ısıtmaya gerek yoktur"* Suyu buzdolabına koymaya niyetli binlerce müdahaleci varken, ters yönde müdahale etme yollarını bulmamız, neye hizmet olduğu apaçık ortadadır.

Bir oluşun oluşumunda dış ve iç şartlar (bu örnekte suyun kendiliğinden gelişimi ile iradi müdahaleler) [illegible] bir oluşum o oluş oluşmaz. Genelde [illegible] ve bunu düzenleyen insan iradesi [illegible] esastır, belirleyicidir. Fakat bazen, özellikle de keskin dönemeç anlarında iradi müdahalelerin belirleyici bir rol oynadığı yadsınmak kaba materyalizmdir. Sonunda kaderciliğe varır. Spartaküs ve arkadaşlarının köleciliği yıkmaları ve yeni bir toplum biçimi yaratmaları olanaksızdı. Çünkü köleci ilişkiler henüz misadını doldurmamıştı. Fakat Spartaküs'ünki gibi yüzlerce başkaldırının birikimleri de olmasaydı, bugün bizi hâlâ Crassus'lar yönetirdi.

İnsan unsuru, insanın iradi müdahaleleri ve üretim ilişkileri üzerindeki sürekli etkisi de somut şartların bir parçasıdır. İnsan, içinde yaşadığı topluma ve ilişkilere dışsal bir olgu değildir. Varolması bile doğal olarak bir müdahaledir Bu müdahalenin koordine edilmesi ve üst boyutlara çıkarılması da üretim ilişkilerinin gelişiminin hızlanmasında bir rol sahibidir. Kurtuluş Savaşımız henüz başarıya ulaşmadan önce önder kadrolar etkisiz bırakılsaydı. (Örneğin Mustafa Kemal ve arkadaşları padişah taraftarları veya işgal kuvvetleri tarafından yakalanıp öldürülselerdi) Osmanlı saltanatının yıkılması ve ülkenin bağımsızlığa kavuşması en azından birkaç on yıl sekteye uğrayacaktı. Bu bireyin müdahalesinin hızlandırıcı rolüdür. Fakat, eninde sonunda Anadolu'nun bağrından çıkacak yeni bir önder kadro bu gelişimi tamamlayacaktı. Bu da üretim ilişkilerinin misadını doldurduktan sonra yıkılıp gitmesinin kaçınılmazlığıdır.

Evet, iradeci olmayalım. Üretim ilişkileri belli bir seviyeye gelmeden önce nihai müdahaleler geri tepmeye mahkumdurlar. Bunu yakın geçmişimizde çok çarpıcı bir biçimde de yaşadık. Fakat bundan hareketle tamamen ters bir uca sürüklenip insan unsurunu tümden reddetmek, gelişimi reddetmekle eş anlamlıdır. Unutmayalım ki, toplumların tarihi iradi müdahalelerin birikiminin tarihidir.

(SÜRECEK)

HİÇ BİR MARTI TEK BAŞINA ÖZGÜR OLAMAZ

"Son derece önemli amaçlar için uğraşırken zorunluluk düşüncesine inanan insanlardaki kafa dinçliğinden, canlılıktan, güç ve sabırdan daha fazlası nerede bulunabilir ki?"

PRIESTLEY

Tuna ARSLAN

Bireyi ilgilendiren kimi sorunlar ve buna bağlı olarak yaşam üzerine düşünceler vardır ki, bunlar hemen her zaman bilimsel toplumcu bir dünya görüşü içinde ön planda tutulmalıdırlar. Burada sorun, toplumcu olmanın bireyin yeri ve rolü üzerinde -en azından- düşünmeye engel olmadığı, tam tersine toplumcu felsefenin köklerini büyük ölçüde bu türden ilgi alanlarında aramak gerektiğidir. Bununla beraber, toplumun, bireyin ve tüm yaşamın dönüştürülebileceği konusundaki inançlarınsarsıldığı kimi dönemlerde, politik ve bireysel bunalımların peşisıra çöküş, umutsuzluk, boyun eğme psiko - felsefeleri büyük ölçüde çekicilik kazanmaktadır/ kazandırılmaktadır. Tepemizde bir tanrının zar attığına inanmıyorsak anlaşılabilir olan bu gibi süreçlerde, en büyük tartışma *"birey"*dir. Bu buluşma noktasında, geçmişe oranla daha çok soru sorulmaya başlanması -dogmatizme ve feodalizmin toplumculuk içindeki unsurlarına darbeler vurması açısından- ilerletici bir işlev görmektedir ve doğaldır. Ancak sorulara yanıt vermek yerine artistik çözümlemeler önermek, otuz yıl geriden geldiğimiz savını kanıtlarcasına, Avrupa'da şimdi esamesi bile okunmayan ekolleri tek ve doğru seçenek olarak göstermek sonu gelmez çabalardan öte bir anlam taşımıyor. Birey olmanın bireyci ve bencil olmakla, toplumun sürüyle, sıradanlığa tepkinin *"yaşasın yalnızlık"* ile karıştırıldığı eklektik ve olanaksız bilgelikler göze çarpıyor ve çoğunlukla hiç bir şey yapmamaya karar verilebiliyor.

Yeni Olgu'nun geçen sayısında F. Leyla Şenol'un , Richard Bach'ın "Martı" adlı romanı ile ilgili bir denemesi yer aldı. Arkadaşın, romanın *"penceresinin varoluşçuluk"* olduğu şeklindeki savına katılmıyorum ve bunu aşağıda tartışmaya çalışacağım. Bununla beraber Martı Jonathan'ın çıkış yolunun Sartre tarafından hiç bir zaman onaylanmayacağı ve Varoluşçuluk açısından yanılgıyla sonuçlandığı düşüncesine tamamen katılıyorum. Eğer F. Leyla Şenolyazısını biraz daha uzatıp, Bach'ın mesajı açısından bir hayli tartışmaya yol açan bu bölümü açsaydı, yani kısaca Martı'nın neden bir varoluşçu olmadığını ya da bir varoluşçunun neden bir Jonathan Livingstone olamayacağını açıklasaydı, başlangıçtaki ilk savını zaten kendisi çürüteceği için ekleyebileceğim hiç bir şey kalmazdı. Eksik kalan bu yönlerinden dolayı tartışmaya devam edilmesi gerektiği kanısındayım.

Romanı incelemeye geçmeden *"Martı"*yı kafamda önceden oluşmuş yapılanmalara ve süreçlere oturtmak gibi bir niyetim olmadığını belirtmeliyim. Tuttuğum yol Bach'ı toplumcu bir yazar gibi göstermek değil. Yazarın yer yer serpiştirdiği bazı kavram ve sözcükler dolayısıyla romanın bütününün varoluşçu, Nirvanacı, gizemci vb. bireyci ögeler yönünden ele alınmaması gerektiğini açıklamaya çalışmak ve tersi bir yorum getirmek.

* * *

Romanın başlangıcında *Martı* Jonathan'ı sürüsünden ayrı bir başına uçuş denemeleri yaparken buluyoruz. İlk aşamada ele alındığında uyumsuz bir martıdır Jonathan. Uçmanın yiyecek bulmaktan öte başka anlamı olup olmadığı sorusu kafasına takılalı beri sürüsüne uyum gösterememektedir Bach burada daha çok *Martı*'yı yalnızlığı içinde anlatmaya çalışır ve uyumsuzluğun ilk sızılarından belirtiler gösterir. Yadsıdığı şeylerden birdenbire ve kolayca vazgeçemez Jonathan. Anne - babasının tipik kaygıları, *"Neden Jon, neden? Öteki martılar gibi olmak sana neden güç geliyor?"* (Sayfa 13) gibi soruları *"Uçmak iyi güzel de karın doyurmaz ki. Unutma, uçmanın amacı yiyecek bulmaktır"* (Sh. 14) türünden söylevleri karşısında bocalar ve öteki martılar gibi davranmak için sürüye karışır.

Tekrar sürüsüne karışan *Martı*nın balık artıkları, çöp kırıntıları arasındaki anlamsız günleri, öğrenme isteğinin yarattığı coşkuyla son bulur. *Martı* hala yalnızdır ve uçuş denemelerini bir başına yapmaktadır. Ama öğrenmenin getirdiği mutluluk, özenli ve sabırlı çalışma, tek olmayı, Martı'nın kafasında öğrenerek ayakta kalmanın katlanılabilecek geçici bir koşulu durumuna sokar. Bir haftada üçyüz metre yükseklikte, altı saniye içinde, hızını yetmiş mile çıkarabilmektedir artık. Kanatlarını denetlemek ve dengeleyebilmek için yaptığı çalışmalar aşamalar göstererek ilerler. Sürüsündeki martılar arasında olabilecek en yetkin durumdadır.

Bu yetkinleşmenin hemen ardından *Martı*nın umut ve sevinci, başarılı geçen bir uçuşun sonuna doğru kanatlarını denetleyemeyerek birden denize çakılmasıyla son bulur. Bach, Martı'yı bir kez daha yenilgiyle karşı karşıya getirir. *"Yenilmişti, umarsız kalmış, dermansız düşmüştü. Üzerindeki ağırlığın onu yavaşça derinlere çekivermesini, herşeyin bir anda sona ermesini diledi."* (Sh. 17) *"Babam haklıydı. Bu aptallığa bir son vermeliyim. Yuvama dönmeli, sürüme karışmalıyım. Zavallı ve sınırlandırılmış bir martı olduğumu kabul etmeliyim."* (Sh. 19)

Bir insanın çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını kapsayabilecek olan bu dönemi Bach yirmi sayfaya sığdırmış yaşamın nasıl ilerlediğini, ilerlerken zikzakların ve geri dönüşlerin olabilirliğini, pratiğin teoriyi doğur-

duğunu, fakat teorisiz bir pratiğin yenilgiye mahkum olacağını anlatması bakımından hayli öğretici bir yirmi sayfa. Bu ve benzeri sonuçlara ulaşabilmek için bence ipucu olan iki temel nokta göze çarpıyor.

Birincisi; buraya kadar Martı'nın eylemlerinin hepsi bilincinden bağımsızdır. Uyumsuzluğunu henüz bilincine aktarabilmiş değildir. Martı sürüsünün yaşam sınırlarının ötesinde, uğraş vermeye değer birşeylerin olduğu -kuşkusu- Martı Jonathan'ın bilincinde değil, sezgilerinde ve daha çok duygularında yansır. Hatta sürüsüne ve anne - babasına karşı olan duyguları uyumsuzluk duygusuna üstün gelir. Birçok insanoğlunun benzer evresinde olduğu gibi kuşkucu, inatçı ve fakat aynı zamanda duygusal ve karar verebilmiş değildir.

İkincisi; gözlemlediğimiz *"uyumsuzluk"* duygusu hiç bir zaman *"tam uyumsuzluk"*a dönüşmez. Yani Martı uyumsuzluğu yaşam kuralı haline getirmenin değil, tam tersine uyumsuzluk duygusunu eylem kurallarıyla desteklemenin yollarını arar (ama şimdilik başaramaz).

Romanın penceresinde varoluşçuluk olup olmadığına kanımca sonunu beklemeden burada da karar verilebilir. Eğer Bach, uyumsuzluğu burada tamamlasa ve bitirseydi, dahası onu ilkeleştirerek Martı için zorunlu olarak aşılacak bir eylem nedeni değil, sadece bireysel acı çekme, toplumdışılık ve dilsizlik için bir araç-amaç olarak sunsaydı -tam da Sartre'ın *"Bulantı"*daki ünlü tipi Roquentin örneğinde olduğu gibi- varoluşçuluğuna diyebileceğim hiçbir şey olmazdı. Oysa Martı, uyumsuzluktan daha sonraki kavramlarla da tanışmak istiyor, Bu nedenle Bach uyumsuzluğu bir ön koşul olarak gösterip romanını devam ettiriyor.

Romanın kısalığından ötürü oldukça ani olarak karşımıza çıkan bir geçiş daha yaşanıyor. Kendine acımamaya ve yumuşamamaya karar veren Martı, başarısızlığı ve ölümü düşünmeksizin bir süre önce ettiği yemini unutuvermiş ve çözümü bulmuştur. *"Yeminini bozmasına karşın yüreğinde en küçük bir suçluluk duygusu taşımıyordu. Bu tür yeminler sıradan olmayı kabullenmiş martılara özgüydü. Yüce bir öğrenme çabasıyla dolu olan bir martının bu tür yeminlere gereksinimi yoktu."* (Sh. 24) Martının yeminini bozduktan sonra kazandığı son zafer, uyumsuzluğu yaşanmakta olan bir süreç halinden çıkartıp bir geçit ve çıkış noktası durumuna sokmuştur. Uyumsuzluk kendi başına değer yargısı olmaktan çıkmış, Martı Jonathan'ın süregelen bütün kuşkuları yaşamdaki karşılığını bulmuştur. Martı bir serüvenci değil, ama öğrenci olmanın yaratıcılığına ulaşmıştır. *"Yaşam bağrında taşıdığı olanaklardan ötürü ne büyük bir anlam yüklüydü."* Sonunda sürüsünden dışlanır. *"Uçmayı öğrenmişti ve bunun diyetini ödediği için hiçbir pişmanlık duymuyordu."* (Sh. 33)

Jonathan istemediği bir düzende –sürüde– yaşamamaktadır artık. Kendi çıkarları ile sürüsünün çıkarları çelişmiş ve bu çelişmeden doğan güçle sürüsünü aşarak yabancılaşarak çelişkisini çözmüştür. Ancak henüz özlediği bir düzende de yaşamamaktadır. Özleminin dışında bir düzen - dünyada yaşayan tek bireyler yok olmaya mahkumdur. Tek kişilik bir dünyada özgürlük de sözkonusu olamaz. Özgürlük bir amacın varlığında ve amacın uygulanabilir olmasında kendini gösterir. Martı Jonathan, sürüsünün baskılarından kaçtığı ve sürüsüne yabancılaştığı ölçüde değil, bir öncü sorumluluğu ile *"engin ufuklar açmak"* amacıyla dönüştürücü işlev yüklendiği ölçüde özgür olacaktır. Bach varoluşçuluğun büyük yanlışına düşmemiştir.

"Sonra onlar geldiler. Vakit geceydi ve Jonathan'ı sevgili göğünde kaygısızca süzülürken buldular. Jonathan'ın kanatları ucunda beliren iki martı ışıldayan iki yıldız gibiydi" (Sh. 35) Jonathan'ı daha yükseklere götürmek için gelen bu iki kardeş martıdan Sullivan şöyle der: *"Bu dünyada öğrendiklerimizin yardımıyla gelecekteki dünyamızı da kurabiliriz. Birşeyler öğrenmezsek gelecekteki dünyamız da şimdikinin bir eşi olur"* (Sh.46) Sullivan tek kişilik bencil bir yaşamdan da bir manastırdan da söz etmiyor. Sözünü ettiği şey bir topluluk, bir okul, bir öncüdür. Bireyin bütün gücünü ve topluluğa katılan her bireyin yararını savunacak –ki yararın ana niteliği bireyler arasında yeniden paylaştırılmasıdır– ve içinde her bireyin kendini bütüne katarken sadece kendinden emir alacağı ve bu nedenle özgür kalacağı bir topluluk şeklidir bu. Böyle bir toplulukta Martı'nın bireysel bütünlüğü ve özgürlüğü artacak ve korunmuş olacaktır.

Bach'ın sözcük anlamıyla cennete benzettiği bu yerde Jonathan çalışmalarını diğerleriyle dayanışarak sürdürür. Bilinçten, pratikten ve yaşamın gerçeklerinden bağımsız ele alınmadığında her şeyin başarılabileceğini görür. Herşey öğrenilebilir, herşey uygulanılabilirdir. Yeter ki koşullar doğru kavransın ve bir öncü koşullara müdahale etsin. Yaşlı martı Chiang şöyle diyor: *"Ne garip!... küçümseyen martıların hiçbiri hiçbir yere ulaşamıyorlar... uğruna tüm varlığını ortaya koyanlar ise her yere gidebi-*

liyorlar" (Sh. 50) Ve devam ediyor: *"Ne istediğini bildiğin sürece başarırsın."* (Sh. 55)

Günler geçtikçe Jonathan geçmiş yaşamını ve sürüsünü anımsamaya başlar. Kovulduğu sürüsünde, teknelerden atılan ekmek parçalarını kapmak için yapılan uçuşların ötesinde, uçmanın gerçek anlamını arayan bir martı olup olmadığı sorusu, geri dönme isteğini yerleştirir. O her şeyi yaşayarak öğrenmişti ve bunu başkalarına da öğretme olanağı vardı. *"Kendisinden birşeyler öğrenebilecek en az bir-iki martının varlığını düşünmeden edemiyordu. Sürgündeyken Chiang'la karşılaşmış olsaydı, şimdi çok daha bilgili olmaz mıydı?"* (Sh. 59)

Öncülük ve öğreticilik sırasının kendisine geldiğini kavrayan Jonathan yeni bir umutla, dönüştürebilme umuduyla yola çıkar. Varoluşçuluğun *"insanın geleceği üzerine hiç bir umut yoktur"* savının aksine Jonathan bu umudu başkaları için de beslemektedir. Kendi kaderini denetleyen Martı bunu başkalarına da öğretmek ister. Varoluşçuluk felsefesine göre insanı bunalıma düşüren şey başarısızlıktır. Bu yüzden de çeşitli umutların peşinden koşmak yanlıştır. Bach'ın, bireyi, değiştirilemeyeceği kabul edilmiş, koşullara uydurmaya çalışan bireycilerden biri olmadığı açık. *"Az şey uman mutludur, çünkü hiçbir zaman hayal kırıklığına uğramayacaktır"*ın tersine Jonathan çok şey umar ve bireyciliğin insan üstündeki korku, tembellik, kararsızlık, umutsuzluk vb. varyantlarına yakalanmadan sürüsünü ortak çalışılabilen sosyal bir yapıya dönüştürmenin çabasına girer. Bu çaba içinde Fletcher, Calvin, Martin, Kirk Maynard gibi genç martıları bulur. *"Jonathan her an öğrencilerinin yanındaydı. Yol göstererek, yönelterek, zorlayarak öğretiyordu onlara."* (Sh. 76)

Kalabalık her geçen gün biraz daha büyür. Jonathan'ın umudu gerçeğe dönüşüyordu. Genç martılar arasında öğrenme yarışı başlamıştı. Jonathan öğrenilen bütün şeylerin kutsal güçlerle, ayrıcalıklarla ilgisi olmadığını kavratmaya çalışıyordu genç martılara. *"Fletcher'e bakın! Lowell! Charles, Roland! Judy Lee! Onlar da mı ayrıcalıklı kuşlar? Ne sizlerden ne de benden fazla birşeyleri yok. Tek fark şudur ki onlar ne olduklarının bilincine vardılar ve bunu yaşamaya başladılar."* (Sh. 80) Yaşamın olanaklarını görebilmekteydi bütün mesele. *"Zamanın ötesinde olmakla bir ilgisi yok bunun. Biz belki alışılmışın dışındayız. Genelde birçok martıdan daha ilerde uçuyoruz"* (Sh. 81)

Roman, Jonathan'ın ve diğer genç martıların başarısıyla son buluyor. Bir zamanlar sürülerinden kovulan, sürülerine yabancılaşan bu martılar birleşmiş, pratiğin içinde öğrenmiş, birbirlerine öğretmiş, sürülerine tekrar dönerek yeni bir yaşama doğru sürülerini de peşlerinden sürükler duruma gelmişlerdir. *"Tek ilke sınırlılıklarımızı sırayla ve sabırla yenmeye çalışmaktır. Programımızın ileri aşamalarına ulaşmadan kayaların içinden uçamayız."* (Sh. 83)

* * *

Unutmamalıyız ki varlığımızı ve bireyselliğimizi elde etme olanaklarını bulduğumuz yer toplumdur. Bunun için ondan kaçmak değil, onu daha ileri bir duruma getirme çabası içinde olmalıyız. Çıkar çatışmasının olmadığı bir birey - toplum ilişkisine ulaşmak bu çabaların birleşmesiyle gerçekleşecektir.

türkay demir

Bir uzun görünüm.
Çevrende resimcil bir uğraş gibi
deniz ve göğün kesiştiği karaltı.
Ağaçlar ve saz kümeleri sarıyor bizi.
Yollarda parıltılı av boruları çınlıyor,
bir su taşlığı, dilsiz metaller,
bir gemici barı
daha girerken absent kokusu
ve rom;
defne ve şimşirlere dönülmeli
küçük gümüş boşluklarına
bir ayrılmaz parça olmalı yama yerine.
Sherwud ormanı asileri gibi.
Bunun için; giymeli bu kara cübbeyi

Ve bu kırmızı keşiş kukuletasını
bir de şu sonugelmez yürüyüşü edinmeli,
şu sonugelmez yürüyüşü...

Seslerimizi yaka paça
tıkılı bulduk taşın karnında.
Titreşiyordu gözönünde burgul tutuklular,
birleşiyordu sonra, bir kara dev oluyordu.
Küçüktüm daha büyüdüm sanıyordum,
sesimi kurtarmaya çabalıyordum.
Sonra gördüren ışığımızı bulduk,
bilmezdik kimden devraldık.
Bir kara keşiş sanıyorum,
dursa ah! mahvımız olurdu,
durmadı, yürüdük yolumuzu.
Küçüğüm daha büyüdüm sanıyorum.

İzmir Sergisinin Ardından

DEVRİM ERBİL'E BİR SERGİ

İbrahim KARAGLU

Şiire belenmiş renkler, kıpır kıpır çizgilerle çoğalıp, gürül gürül bir yaşamı kucaklayarak dolanmıştı müzenin duvarlarına.

Büyük tablolara pul pul işlenmiş yaşamı taşıyan maviler. Görüp de tutmak istediğim avucumdan çok yüreğimi ısıtan kıpırtılardı bunlar.

Kılcal çizgilerle yaşamı çoğaltmak, çoğaltıp insan ruhunu örmek, hele duyguyu renge belemek, rengi insan yüreğine, zor değil mi? Zor olanı yapmış Devrim Erbil.

Yorgun bir iş dönüşü, küçücük ozan yüreğimi Akdeniz mavilerinden daha da uçuk mavilerle yaşamın en devinimsiz anında doldurverdi.

Hüznü koynunda büyütmüş bir ozanın yaşamı kum saatlerinden akıtan şiirleri gibi bir bir yüreğimi doldurdu renk kıpırtıları. Saatlerce izledim tabloları.

Kıskanmadım değil. Onca ozanın, öykücünün binlerce dizeye sığdıramadığı koca bir yaşamı küçücük pencereler önünde izliyordum.

İstanbul tablosunu gördüğümde alay ettim İstanbul'la. Ey koca şehir kıskıvrak yakalandın işte. Uçsuz bucaksızlığın da bitti. Koca ressam bağlayıp ellerini kollarını nasıl oturtmuş seni. Hem de en çığırtkan halinle. Çığlığın sessiz şimdi. Masumluğun renklerin ardında gizlenmiş. Suskun bir yıkı şehri gibisin. Ağla ağlayabilirsen.

Sonra da böyle çizilir İstanbul dedim. O koca umut böyle yedirilir boyalarla tuvale.

Renklerin şiirselleşip devindirdiği ressam Devrim Erbil. Umudu renklerle taşıyor. Yaşamı kucaklıyor kıpırtılı mavilerle. Şiir'i renklerle çoğaltıyor.

Her tablo bir pencere; yaşamı düşselliğin ufuk çizgisinden yakalamış. Kimbilir kaç pencere daha açacak Devrim Erbil. Kaç baharı kucaklayıp getirecek yanıbaşımıza. Karabasanlarla boğulmuş kaç yürek kuşlarla ortak olacak gökyüzüne.

5 Ekim'de, Ekrem Bozkurt resim sergisi, İzmir'li sanatseverlerin izlenimine açıldı, Sergi Kitabevinin bahçesinde...

Bir açıkhava sergisi olarak düşünülen sergi, Bozkurt'un, son üç yılda gerçekleştirdiği değişik teknik ve deneyimlerin bir birikimi niteliğine sahipti. Kırkın üzerinde, yağlıboya - grafik baskı ve çeşitli teknikler içeren yapıtların genelinde ana tema, doğanın vazgeçilmez ögesi insan, yaşam ve ölüm, yalnızlık... kısaca insan kaygıları ve sorunlarıydı. Doğa ve insan ikilemi genelde soyut bir mekânda vurgulanıyordu, teknik değişiklikleri içermesine rağmen resimlerde gerek renk, gerekse kompozisyon, çizgi-desen, biçim gibi plastik unsurlar kendi aralarında bir birlik sağlıyordu.

Buca Eğitim Fakültesi Resim Bölümünden 1984 yılında mezun olan Ekrem Bozkur'un yapıtları karma yarışmalı sergilerde sergilendi. Birinci kişisel sergisi olan sergi, 20 Ekim'e kadar açık kalacak.

ÖNERİLER
sen yoksun

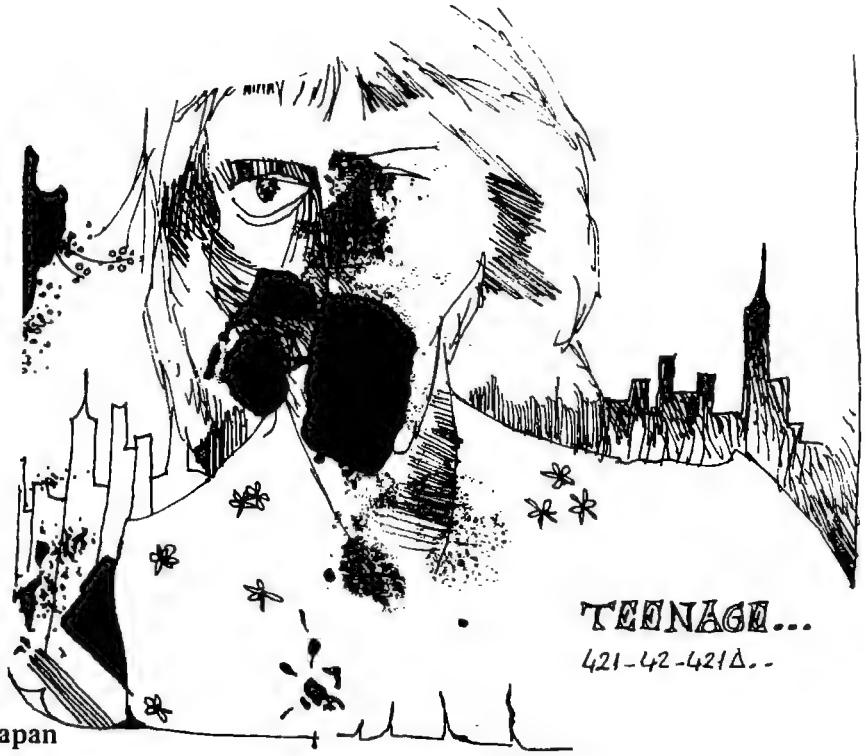

I
aynı sabahlardan biri daha
kırık ışıklarla doldu odam
pencereyi açtığımda tekdüze
birlikteliği renklerin ve
sessiz sedasız söylendim sana
böyle sürmezliğini giyindim günün
üstüm başım su durgunluğu
zaman yokluğu dökülen usuma
hangi boyutta asılı kaldım
bilmiyorum ama tanrı kadar
yok o kadar anlamsız
ve aşksız kadınlarla dün geceki
sevgilenmemiz saçmasapan saçmasapan
canım yanıyor bin yıldır
çay içmeliyim derse girmeden
önce kirli bardaklardan kantindeki
birilerini görmem gerek sıkılıyorum
sonra selamsız sabahsız
fransız ihtilali

gece nasılsa gelir kendiliğinden
bulvardaki orospular için
22/5/1984

II
günler çocuk sesi kadar yoksun
imgelenmeden. güneş salkımsaçak
baharı getirdi kapıya ama
ülkeni bilmiyorum yabancıyım
yadsıma yılgınlık ağını
körolası bir sinek gibi düştüğüm içine
neyi öykündüysem mutlu insan adına
hep ülkeni bilmediğimden
salt köleliği bu yaşamın
askıda kalan özgürlük
ve tecimsel çirkinliği dölevinde ihanet
gülüyorum

ben bu çağlıyım yemin ederim
bu çağın kadını soyunsun sevdama

III
ekmek pişirdim yer misin
sıcak deniz rüzgarları dolsun içimiz
üzüm topladımşarap yaptım
isa'dan bu yana içeriz
tapınırız tanrılar kadar işsiz güçsüz
ve saklı ve beyaz
evlerimiz kadar toprağa yakın
olalım sevişiriz
şiir kadar dosttur ağlarken
denize dökülür güneyli gözleri
24/5/1984

IV
çocukluk korkularımla saklıyım bu şehirde
ölmek olası değil
en zor olan yaşarken
güvercin köprüsü kurmak
dölütle ölüm arası
karşı kıyıdaysa yemiş ağaçları
bir tadım bal olası değil

öyle kısa ki umut yollarımız
uç uca eklesen anca bir ömür
25/5/1984

V
acı boylu çivilere asılı
kaldı da inmez gözlerim
duvarlar maviliğince küs
boyunca kısa sevinçlerim
kara kuru çocukların ellerinde
sahici bıçaklar kadar kör gözlerim

adamakıllı vur ki
acı boylu çivilere
mavi duvarın bağırdığı her oyuk
yeni gözler iliklesin gömleğime

ah nasıl da inceldi aşklarım
bir doğumluk çığlık duysam
yeni sevmelere gebe kalırım

m.mesut ertuğay

süreç yayıncılık

Hiç Düşündünüzmü?

1 NİÇİN **FEMİNİZM** DEĞİL?
Tükenmek Üzere 150 TL
Sibel Özbudun

2 NİÇİN **SENDİKA AĞALIĞI** DEĞİL?
150 TL.
Kemal Sülker

3 NİÇİN **Y.Ö.K.** DEĞİL?
150 TL. Prof. Toktamış Ateş

4 NİÇİN **EŞİT İŞE EŞİT ÜCRET** DEĞİL?
Çıktı 150 TL.
Aytunç Altındal

1. CİLT TAMAMLANDI

5 NİÇİN **KİTLESİZ SPOR** DEĞİL?
200 TL.
Ergun Hiçyılmaz

6 NİÇİN **YAPISALCILIK** DEĞİL?
200 TL.
Afşar Timuçin

7 NİÇİN **ARABESK** DEĞİL?
Çıkacak
Ertan Eğribel

8 NİÇİN **SİYONİZM** DEĞİL?
Çıkacak
Erdinç Özköylü

2. CİLT

SİYASAL — KÜLTÜR DİZİSİ

Yu. Gagarin/V. Lebedev
UZAY ve PSİKOLOJİ
PSYCHOLOGY and SPACE
"Özellikle uzay ve havacılıkla ilgilenenler için... Teknik terimlerden kaçınılarak yalın ve akıcı bir anlatımla..."
Türkçesi: Sibel Özbudun 400 TL.

Eugène Morel
TÜRKİYE ve REFORMLARI
LA TURQUIE ET SES REFORMES
"Fransız araştırmacı Eugene Morel'in Fransa'da 1866 yılında yayınlanan kitabı, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş ve ıslahat döneminin istatistiki verilere dayalı bir dökümü niteliğini taşımaktadır. Kitap, özellikle söz konusu dönem üzerine araştırma yapanlar için önemlidir."
500 TL.

FELSEFE — SANAT DİZİSİ

Halil Cibran
SÖZLER
THE VOICE OF THE MASTER
"Okur, Lübnan'lı düşünür Halil Cibran'ın Ermiş (The Prophet)'den sonra dilimize kazandırdığı ikinci eseri Sözler'de hayatın çeşitli yönlerinin şiirsel bir anlatımla bilgece yorumlanışını bulacaktır."
I. Hamur Kağıda 350 TL.

Afşar Timuçin
EY BENİM GÜZEL SEVDALIM
"Felsefeci, yazar, ozan Afşar Timuçin'in yeni şiir kitabı."
I. Hamur Kağıda 250 TL.

Aytunç Altındal
İHANET Şiirleri
"Aytunç Altındal'ın dördüncü şiir kitabı..."
I. Hamur Kağıda 250 Tl.

Uğur Mumcu
SAKINCASIZ
"Geçirdiğimiz zorlu yıllarda sakıncasızlaşmayı seçen kimi eski sakıncalıların yanısıra, Babıâli'nin büyük sermayenin denetimine geçişinin öyküsü. Uğur Mumcu'nun oyunu 1984 başlarında İstanbul ve Ankara'da sahnelenmişti."

Piyerloti Cad. 47-49 D.8 Çemberlitaş/İstanbul Tel: 526 85 27
P.K. 50 Aksaray/İstanbul

Tanışın
süreç Yayıncılıkla Bilginize Bilgi Katın...

KURAM YAYINLARI

250 TL **300 TL**

Diğer yayınlarımız

1- Afşar Timuçin, Descartes Felsefesine Giriş 250 TL
2- İdeoloji Üzerine
3- Descartes, Yöntem Üzerine Aklı Yönlendirme Kuralları 300 TL
4- Spinoza, Kavrayış gücünün Gelişimi Leibniz, Monadoloji 250 TL
5- Lukacs, Hegel'in Ontolojisi (Çıkacak) 350 TL

Dağıtım: İst. Cemmay, say Ank. Adaş

85 Gelecek, Yaz Gelecek...

GENÇLİK KAMPLARI

- Amerika, kanada ve tüm Avrupada Gönüllü çalışma kampları.
- 85 yazında 2-5 hafta çalışarak tatil yapın.

TATİLİNİZ UCUZ VE EĞİTİCİ OLSUN.

- Farklı ülkelerden yeni dostlar edinin.

DİL PRATİĞİNİZİ GELİŞTİRİN

REHBERİNİZ

- Yurtdışına yapacağınız seyahatlerde danışma Merkeziniz
- Avrupa ülkelerinde ucuz konaklama, seyahat ve indirim olanakları

FIYTO istc IYHF

Kartları

- Özürlülere yurtdışı seyahatlerinde enformasyon hizmetleri ve seyahat aranjmanları.
- Avrupa ve Amerika'ya ucuz uçak, Tren ve Otobüs biletleri

İNGİLTERE'DE LİSAN KURSLARI

UZUN DÖNEM GÖNÜLLÜ ÇALIŞMALAR

- İngiltere, Amerika ve diğer Avrupa ülkelerinde uzun dönemli gönüllü çalışmalar.
- Sağlık merkezlerinde Yaşlılar Yurdunda, çocuk yurtlarında, uzmanların denetiminde çalışıyorsunuz
- Barınma ve yemeğiniz karşılanıyor, cep harçlığıda alıyorsunuz.

KAYITLAR BAŞLAMIŞTIR.

EĞİTİM GEZİLERİ VE GENÇLİK TURİZMİ İŞLETMESİ

Emek İşhanı Kat: 10 No: 1005 Kızılay-ANKARA

BROŞÜR İSTEYİNİZ

ananas sever misiniz?

Başlığı okuduğunuzda, bu soruya *"sana ne"* diyenler olacağı gibi, aşağıda yazacağım yazıya da *"bana ne"* diyenler olacaktır mutlaka... Ancak benim sözüm ananas sevenlere...

"Görülecek olan lüzum üzerine!" elealınan bu yazıda amacım; *"Tiyatro metninin işlevi ve -tek başına- tiyatro metninin değeri üzerinde bir tartışma platformunu oluşturmak.*

Bu iddiaya, *"oyun okumaya ne gerek var? Tiyatro yapıtı okunmak için değil, oynanmak içindir. (Bu düşünceye kesinlikle katılıyorum). Oyun okumaktan haz alınmaz"* diye karşı çıkanlar olacaktır...

Öyleyse kulak verin bana...

Eğer tiyatro, salt eylem sanatı olsaydı, hala Antik Yunan'da olduğu gibi Dionysos Şenlikleri içinde sıkışıp kalır, ayrıca Aıskhilos oturup da oyun yazmazdı. Elbette oyun okunmak için değil, oynanmak içindir. Bir tiyatro yapıtı amacına ancak sahnede ulaşabilir. Oyun metni ancak sahnede işlevini yerine getirebilir ve o oranda seyirciye haz verebilir. Bunlar hepimizin bildiği ve tartışma ortamında aşılmış gerçekler...

Ancaak; ben diyorum ki, bir oyun ayrıca yazı türüdür de. (Ayrıcanın altını çizin lütfen). Eğer böyle olmasaydı, salt okunmak için oyunlar yazılmaz bir *"okuma tiyatrosu"* (ya da oda oyunları) oluşturulmazdı. Shakespeare gibi bir deha, tiyatroda koşuklu ve lirik bir anlatıma gerek duymaz, Çehov *"düşünce oyunlarını"* oluşturabilecek eylemden çok, iç aksiyon (devinim, hareket) ağırlıklı oyunlar yazmaz ve biz de bu oyunları okurken haz almazdık. (Sözüm haz almayanlara).

Yazımın burasında hala, *"bize ne bunlardan? Tiyatro yapıtı sanat yapıtı olamaz, kısa kes"* diyebilirsiniz. Haklısınız tabi! Ama yaşamında hiç ananas görmemiş birisi onu ne kadar anlatmaya kalkarsa, hiç oyun okumamış birisi de o kadar değerlendirebilir.. Ya da ağzına hiç bamya koymamış ve bamyayı sevmediğini söylüyorsa, tiyatro yapıtının bir sanat yapıtı olamayacağını, haz alınamayacağını o kadar iddia edebilir...

Neyse, konuyu tiyatronun *"bir çok öğeleri içinde barındıran (2500 sene evvel Aristoteles de böyle demiş) seyirci - insan ilişkisini doğrudan kurabilen ve ancak sahnede (!!) işlevini (haz duyma) yerine getiren bir sanat dalı"* olduğunu belirterek, oyun okuma ve bu alışkanlığı edinme adına derginin bir öncül olmasını, bu başlangıcın artık yapılması gerektiğini söyleyerek bağlıyorum...

Sözüm yine de ananas sevenlere...

Bir ibret Dersi

Meral KUMRAL

"Bir Mahkeme Salonu. Dışarıdan gelen "Asın! Yaşatmayın o alçağı! Öldürün" sesleri.

Hakim — (Tokmağını sürekli vurmaktadır) Susun! Susun dedim.

Meryem — Yalan! Yalan söylüyor. Pis cani, sapık katil!

Hakim — Kendinize gelin bayan, burası bir mahkeme salonu. (İzleyicileri) Sizler de gürültüyü kesin, yoksa hepinizi dışarı çıkarmak zorunda kalırım. Susun dedim!... Demek o çocuğa tecavüz etmek istemediğini, onun seni tahrik ettiğini söylüyorsun öyle mi?

Bekir — Evet efendim..

Hakim — Nasıl olur? Altı yaşında bir çocuk böyle bir şeye kalkışabilir mi?

Bekir — Bilmiyorum efendim. Bıcır bıcır bir şeydi ve çok uyanık bir çocuktu. Şey nasıl söyleyeyim..

Hakim — Evet?

Bekir — Ve o çocuk.. Sanki büyük bir genç kız gibi davranmaya çalışıyordu. Dudaklarını büzüyor, kırıtmaya çalışıyor..

Meryem — (Sözünü keser) Seni namussuz seni! Çocuğuma iftira atıyor..

Hakim — Hanımefendi ikide bir böyle sözümüzü keserseniz sizi çıkarırım.. Lütfen sakin olun ve burasının mahkeme salonu olduğunu unutmayın.. Evet devam et..

Bekir — O sanki...

(Işık değişimi, Bekir dalar. Kırmızı ışıkta bir kadınla erkek görünür. Küçük bir çocuk (4 - 5) oyuncaklarıyla oynamaktadır. Erkekle kadın tartışmaktadır.. Kadın bir hayli açık giyinmiş, erkek sarhoştur)

Tıpkı annemin yürüyüşünü taklit etmekteydi. O çocuğu öyle görünce kan beynime sıçradı. Onu dövmek, öpmek bilmiyorum bir şeyler yapmak istedim. O gün de annem eve geç gelmişti...

(Kırmızı ışık)

Adam — (Dili dolanır) Bana bak kaltak karı.. Hem eve bu saatte gelirsin, hem de para yok dersin. Senin nerden geldiğini bilmiyor muyum ben? Hadi sökül paraları.

Kadın — Öf! Yok dedim be yok! Anladın mı bu gece yok..

Adam — Ulan benim tepemi attırma, elalemin heriflerinin koynuna beş parasız mı giriyorsun

sanki. (Kadının üzerine yürümeye kalkar, ortada oyuncakları ile oynayan çocuğun ayağına basar. Çocuk ağlamaya başlar. Adam tokat atar) sus ulan piç! Bir senin viyaklaman eksikti.

Kadın — (Uzaktan ilgisiz) Vurma o çocuğa.

Adam — (Çocuğu hırpalar) Niye vurmayacak mışım? Bir de ne idüğü belirsiz bu piçinin kahrını mı çekeceğiz? (Çocuk korkar bir köşeye büzülür. Korkuyla onları izler, sessizce hıçkırır.) Bana bak seni dilim dilim doğrarım, çıkar şu paraları.

Kadın — (Korkar, göğsünden bir parça para çıkarır, adamın önüne atar, adam paraları sayar) Yetti artık al! Al!

Adam — Pis orospu, kimi kandırıyorsun sen? Hepsini istiyorum..

Kadın — Hepsi o işte. Zıkkımın kökünü içesice. Bize de parayağmurgibi yağmıyor ya?

Adam — (Üzerine yürür, zorla göğsündeki kalan parayı alır, keyiflenir.) Hah işte şöyle. Beş kuruş eksiksiz vereceksin tamam mı?

Kadın — (Ağlar) Adi herif! O parayla yarın saçımı yaptıracaktım..

Adam — (Yumuşak, alaylı) Yarın biraz erken gidersin. İki herif yerine üç herifle oldun mu, saçının parası da çıkar.(Korkunç bir kahkaha atar. Kadın kızar, üzerine yürür, yumruklamaya başlar. Çocuk korkuyla annesinin bacaklarına sarılır, kadın çocuğu bir tekmeyle savurur. Çocuk eski yerine gider. Adam kahkahalarla onun yumruklarına engel olur, kadın yorulur.)

Kadın — Pis zampara! Ayyaş! Namussuz herif! (Kadın sakinleşir, adam kadına sarılmaya kalkar, kadın adamı iter.)

Adam — (Yanına sokulur, yavaşça) Yavrum benim. (Kadını okşar) Sen de bunlar olduktan sonra.

Kadın — Yapma çocuğun önünde. (kırmızı ışık azalırken, adamın kahkahaları duyulur. Bekir dalgın)

Hakim — Sana sordum!

Bekir — Hah? Ne?

Hakim — Sana olay nasıl oldu diye sordum.

Bekir — Hangi olay efendim?

Hakim — Çocuğu nasıl gördün? Bana başından anlat olayı.

Bekir — Onu ilk kez dükkanın önünde gördüm, oynuyordu. Düşüyor, yuvarlanıyor, başka bir çocuğa bir şeyler söylüyordu. Sonra aniden büyülenmiş gibi durdu. Dükkanın içindeki bir bebeğe bakıyordu. O bebekten hiç gözlerini ayırmıyordu. İlgimi çekti. (Oyuncakçı dükkanı. Bekir çocuğun yanına gider) O bebeği çok mu sevdin?

Bengi — Evet, ama bizim evde daha güzel bebekler var. Babam bana bir sürü aldı. (Başını cama yapıştırır) Aa! Ne güzel, onun yanında da gelin bebek var! (Sevinçle zıplar, ellerini çırpar) Onun yanındakiler de çok güzel..

Bekir'in sesi — Gülüşü tıpkı annesinin gülüşüydü. Onun da yanaklarında çukurlar oluşuyordu. Annem da babam ona bir hediye aldığında zıplar, onları öper, ellerini çırpardı. O çocuğu görünce... O tıpkı şımarık annem gibiydi.

Bekir — O bebeklere içerden bakmak ister misin?

Bengi — (Utanır) Ama nasıl olur? Dedem merak eder sonra. Ama bir kere bakıp, sonra koşarak gidebilirim.

Bekirin sesi — O tıpkı annem gibiydi... Tıpkı annem gibi. (Ses gittikçe azalır) Tıpkı annem gibi.. tıpkı.. tıpkı..

Bekir — Hadi gel o zaman (Çocuk Bekir'in elini tutar, dükkana girince çığlıklar atar, sevinçle oyuncakları eller, onları sever.)

Bekirin sesi — Şaşırmıştım. O çocuk harika bir şeydi. Önümde hiç durmaksızın koşuyor, zıplıyor, beni öpüyor, bebeklerle konuşuyordu.

Bengi — Ay ne güzel! Aaa şuna bak! Pembe elbisesi ne güzel! (Bebeğe) senin adın Gül olsun. Ağabey bu bebek çok güzel değil mi? Bak tıpkı sahici gibi. Sanki konuşacakmış gibi.
(Sahne kararırken kırmızı ışıkta çocukla kadın görünürler, çocuk biraz daha büyümüştür. Kadının elinde oyuncak bir ayı.)

Kadın — Bak ne güzel bir ayı değil mi? (Çocuk somurtmuş, önüne bakmaktadır, oyuncakla hiç ilgilenmez) Bak ne güzel kocaman gözleri var. Tıpkı sahici gibi değil mi? Bak bu senin hadi al! (Çocuk ilgilenmez, kadın elini tutturur, çocuk oyuncak ayıyı yere atar, kadın tekrar eline verir, çocuk tekrar atar) Al hadi! Bak sanki sana küsmüş gibi. Hadi ama öpsene beni. (Bir süre çocuğun tepkisini bekler) Hadi çocuğum al şunu. (Sinirlenir) Alsana şu ayıyı hayvan! (Çocuk korkar, sinerr.)
(Dükkan aydınlanır)

Bekir — Haydi al bu bebek senin olsun.

Bengi — (Korkar) Ay alamam! Annem çok kızar sonra.. Annem yabancılardan hiç bir şey almamamı söyler hep.

Bekir — (Biraz sinirli) Haydi al canım. Benim benden hediye veriyorum sana.

Bengi — Hayır alamam!

Bekir — Al diyorum!

Bengi — (Siner) Ama alamam! (Ağlar)
(Kırmızı ışıkta, kadın ve çocuk. Çocuk ağlamaktadır.)

Kadın — (Sarılır) Peki canım tamam geçti.. Belki biraz sonra oynarsın.
(Dükkan, aydınlanır)

Bekir — (Çocuğun başını okşar avutur) Peki alma, ama bu bebeği her zaman gelip seyredebilirsin.

Bengi — (Ağlaması azalır, yatışır) Olur.. (Korkuyla bakar) Gideyim artık beni merak ederler.
(Kırmızı ışık)

Kadın — Tamam değil mi? Şimdi daha iyi misin? Çok geç oldu yavrum. Ben gideyim artık.. Sonra beni merak ederler..

Çocuk — (Yalvarır) Gitme anne! Lütfen biraz daha kal! Söz veriyorum ayımla oynayacağım.
(Dükkan aydınlanır)

Bekir — (Telaşlanır) Gitme! Biraz daha kal! Sana söz veriyorum, bebeklerin hepsi senin olacak.
(Kırmızı ışık)

Çocuk — Anne ne olur! Korkuyorum beni yalnız bırakma! (Kadının bacaklarına sarılır)
(Aynı ışık değişimi)

Bekir — (Bengi'ye sarılmıştır, Bengi korkudan ağlamaktadır) Beni yalnız bırakma! Burada çok korkuyorum.

Bengi — (Korkuyla geri çekilir) Ama sen koskocaman ağbisin. Hiç ağbiler korkar mı?
(Işık değişimi)

Kadın — (Çocuğu kendinden uzaklaştırır) Aaa! Ne ayıp! Sen koskocaman ağbi oldun artık. Hiç ağbiler korkar mı? Ben hiç korkuyor muyum? Fazla gecikmem, beni merak etme.. (Kadın hızla uzaklaşır, çocuk ardından çığlıklar atar.)

Çocuk — Gitme! Gitmee! Annee!
(Dükkan aydınlanır)

Bekir — (Çılgınca bağırır) Bengi korkudan tezgahın ardına saklanmıştır.) Gitmee! (Çocuk sesiyle) Annee! (Aranır) Anne neredesin? (Bengi korkudan kıpırdayamaz. Bekir Bengi'yi görünce düşten uyanır. Kendi sesiyle) Ah! Sen burada mıydın? Ne güzel oyun oynadım ama sana değil mi? Korkma! Benden korkma!

Bengi — (Küskün) Gitmek istiyorum ben.

Bekir — Tabii gideceksin. Ama neden benden bu kadar korktun? Ben seninle sadece oyun oynadım. Hani evcilik oynar gibi. Sen de inandın ha?

Bengi — (Rahatlar) İnandım ya!

Bekir — Haydi o zaman bir oyun daha oynayalım seninle.

Bengi — (Huzursuz) Ama ben anneme "Dedeme gidiyorum" dedim. Bana kızar sonra.
(Kapıya gider açmaya çalışır, açamaz.)

Bekir — Peki deden senin geleceğini biliyor muydu?

Bengi — Hayır ama..

Bekir — O halde sorun yok. Annen seni dedende biliyor, deden de geleceğini bilmiyor.

Bengi — Ama olmaz!

Bekir — Oyunumuz bittikten sonra, ben seni annene bırakırım. Hem ben de bu bebeklerin daha güzelleri var. Evde senin boyunda saçları altın gibi sapsarı yürüyen bir bebek var.

Bengi — Sahi mi? Boyu benim kadar mı?

Bekir — Tabii ya!

Bengi — Oh! Ne güzel! Kocaman yürüyen bir bebek.. Belki babam bana o bebeği alır.

Bekir — Haydi gidelim o zaman.. (Uzaktan Bengi'nin sesi duyulur.)

Bengi — Babam çok zengindir benim.. Beni bir kere kaçırmaya kalkışmışlardı da babam bir sürü para vermişti.. Ama o ağbiler çok iyi ağbilerdi.. Bekir ağbi, sen çok iyi ağbisin.. (Ses uzaklaşırken) Ben güzel miyim ağbi ha?
(Mahkeme Salonu)

Hakim — Demek ki o çocuğu eve götürürken hiç bir kötü niyetin yoktu öyle mi?

Bekir — (Fısıltıyla) Evet efendim. (Salonda homurdanmalar)

Hakim — Susun diyorum! Peki öyleyse niye öldürdün? Hem de banyoya sokup, onu çırılçıplak soyup..

Bekir — Ben onu soymadım efendim.

Hakim — Ama çocuk bulunduğunda çıplakmış öyle değil mi?

Bekir — .....?

Hakim — Evet öyle değil mi? Peki onu kim soydu öyleyse?

Bekir — Kendisi soyundu efendim.
(Salonda gürültüler. "Aaa bu kadarı da olmaz! Pes! Yalan! Alçak! Cani!")

Meryem — Seni aşşağılık namussuz sapık! Katiil! Kızımın ırzına geçti o! Bırakın beni onu öldüreceğim!

Hakim — Çıkın! Dışarı atın şu kadını!

Hakkı — Lütfen hakim bey. Karıma hak verin. Bir kez daha affedin onu. Bu cani karşısında sinirlerine hakim olamıyor. Ama benim Adalete güvenim sonsuzdur. Hak yerini bulacaktır!

Hakim — Pekala.. Evet çocuk niye soyundu durup dururken?

Bekir — Şey.. Efendim. O büyük bebeğin elbisesini giymek istedi.

Hakim — Neden giymek istedi?

Bekir — Çok sevmişti.. Sanki ona göreydi.

Hakim — Peki giydi mi elbiseyi?

Bekir — Hayır, dar geldi. Ben ona yardım etmek isteyince çok korktu, bağırmaya başladı. Ben de paniğe kapıldım. Sus dedim susmadı.. Bir iki tokat attım, daha çok bağırmaya başladı. Çok korktum, eve her an birisi gelebilirdi. O sürekli bana "Pis dokunma bana!" diyordu. Tıpkı o gece gibi..
(Dalar. Kırmızı ışıkta çocuk, kadın, adam.. Çocuk on yaşında.. Kadınla adam, boğuşmaktadır. Çocuk aralarına girmeye çalışır.)

Kadın — İmdaatt! Öldürecek beni yetişin!

Adam — (Sarhoş) Sus ulan kadın sus! Elimden bir kaza çıkacak sus! (Tokat atar. Çocuk kadına sarılır, adama tekme atar. Adam çocuğun göğsüne bir tekme savurur. Çocuk iki büklüm yıkılır.) Sen de çekil piç! Seni de gebertmeyeyim..

Kadın — Yeter artık canıma tak dedi. Çocuğu da alıp gidiyorum..

Adam — Hiçbir yere gidemezsin anladın mı? Seni gebertirim.

Kadın — (Kinle suratına tükürür, adam bir tokat atar, kadın karşılık verecekken kolunu büker, kadın acıyla haykırır) Namussuz hergele!

Çocuk — (Kadını kurtarmak için atılır) Anne! Anne! Kaç anne!

Adam — Çekil ayak altından velet.

Kadın — Pis domuz! Dokunma bana, leş gibi kokunla iğrendiriyorsun beni, tiksiniyorum senden!

Adam — (Çılgına döner, kadının boğazına sarılır.) Bana ha! Seni kaltak karı! Herkesin altına giren fahişe.. Seni geberteceğim..
(Kadının sesi hırıltıya dönüşür. Adamın ayaklarına yığılır. Adam bir an tereddüt eder, arka arka çıkarak kaçar.)

Çocuk — Anne! Anne! Ne olur cevap ver anne! Bak ben yanındayım..

(Hıçkırır.. Mahkeme salonu aydınlanırken çocuğun hıçkırıkları, Bekir'in hıçkırıkları ile karışır..)

Bekir — (Yarı düşsel, çocuk sesi ile) Anne! Bak yanındayım. Cevap ver anne, ne olur anne aç gözlerini..

(Salonda sessizlik, herkes şaşkınlıkla birbirine bakar)

Hakim. — (Şaşkın) Oğlum ne diyorsun sen?

Bekir — (Uyanır) Ha? Nasıl efendim?

Hakim — Bir soru sordum sana. Çocuk bağırırken neden onu banyoya kapadın?

Bekir — .....?

Hakim — Sana söylüyorum.

Bekir — Belki biraz yatışır diye.. Sonra, sonra onu.. (hıçkırmaya başlar)

Hakim — Evet?

Bekir — Sonra efendim banyoda daha çok korktu, üstüme geldi, bana tekmeler, yumruklar savuruyordu.. Ben sadece onun susmasını istiyordum. Oysa o gittikçe daha fazla bağırıyordu.. Sonra nasıl oldu bilmiyorum. Onu.. Onu.. Elime geçen bir iple boğdum!

(Salonda gürültü, hakimin tokmağı, gürültü azalır ve kesilir.)

Hakim — Sonra cesedi ne yaptın?

Bekir — Artık olan olmuştu.. Geri kalan eşyalarını banyonun sobasında yaktım. Onu denize atmayı düşünüyordum. Ancak dışarısı polis ve halkla kaynıyordu. Çok korktum ve apartmanın kömürlüğüne attım. Sonra polisler beni kan izlerini takip ederek buldular.. Cezam neyse çekmeye razıyım, o küçük çocuğu öldürmek istemedim.. Hatta onu çok sevmiştim. (Ağlar) Şimdi çok pişmanım..

(Salonda sessizlik..)

Hakim — (Sekretere) Evet.. Sanığın son sözlerini yazdınız mı? "dedi ve mahkeme huzurunda yeminli ifadesini imzaladı" (Salona) Evet olayın diğer tanıklarına geçmeden önce, sanığın yakınlarına bir avukat tutup, tutmadıklarını sormak istiyorum.. Bir avukatın tayini için mahkemeye ara verebiliriz. Evet siz! Ne diyorsunuz?

Emine — (Öfkeyle) O bir katildir! Ve bizi lekelemiştir. Cezasını çekmelidir.

Hakim — Siz sanığın nesi oluyorsunuz?

Emine — Bir zamanlar yengesiydim efendim. Şimdi hiç bir şeyi olmuyorum..

Hakim — Siz ne diyorsunuz?

Ali — Karımın dediklerine katılıyorum. İnsaniyet adına ibret için cezasını çekmelidir. Böylece kendini de bizi de bu kara lekeden kurtarmalıdır. O çocuğun ailesi haklıdır efendim.. Kardeşim bir sapıktır! Bir avukat tutmak istemiyoruz.. Adalete güvenimiz sonsuzdur..

(Daktilo sesleri.. Eko halinde "ADALETE GÜVENİMİZ SONSUZDUR!" sözleri duyulmaz olur.. Hakimin sözleri salonun gürültüsü ile karışır.. Bekir büzülmüş önüme bakmaktadır.. "Sapık! Katil!" sözlerinin yinelenmesi.. Salondakiler ayağa kalkar. İşaret parmağı ile Bekir'i gösterirler. . Kalabalık hep bir ağızdan "Asın! İbret için asın!" diye bağırır)

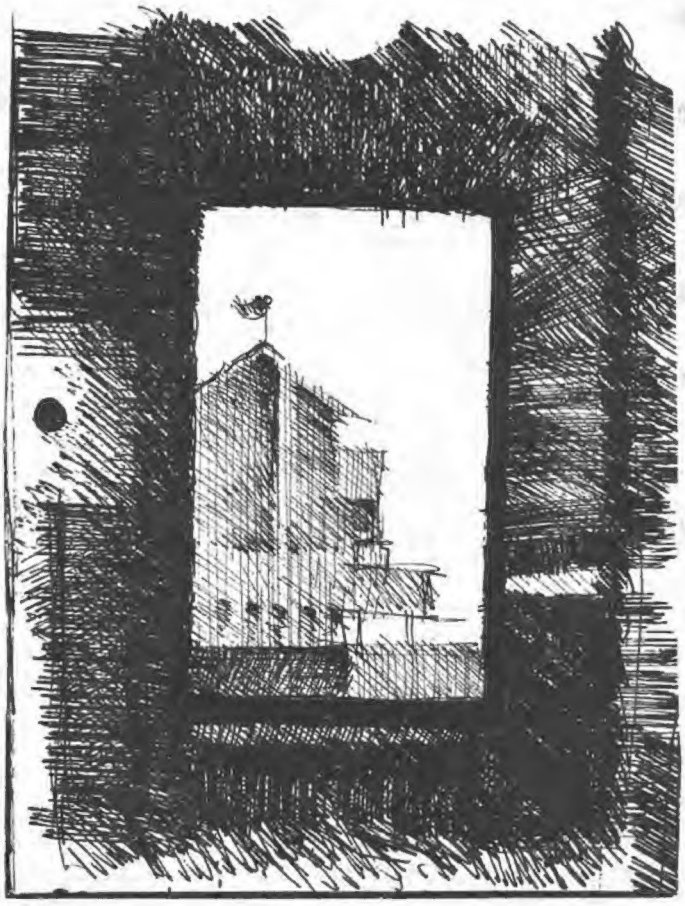

Bir kahvehane asıldı galata köprüsüne
O mu takıldı, astılar mı?

Biz gidip geldik
Nikotin karıştı çayımıza
Sonra baktık, büyümekte asmalar
Buruştu gri yüzü haliçin
ve tören yapılmadı hiç.
Bir kahvehane asıldı galata köprüsüne
Devrildi nargileler, döküldü tavlalar
Sebayü - gurbet, carü - açlık.

Şu haliç dillenir bir gece
Ne gömdük o griliğe
Birşey uzuyor ve kayıyor elimden
Sen kaç yarim uzak ülkelere
Kaç ki, anlatmasın haliç seni
Korkma, unutur Şarapçı Ömer
Ya da öptüğüm yanakları
Ezberler bu rolü.

Bir kahvehane asıldı galata köprüsüne
O mu takıldı, astılar mı?
Bir jiletle sevişti dilim
Gözlerim geveze.

cem selcen

SATRANÇ-BULMACA

Ender HELVACIOGLU

KARPOV – KASPAROV DÜELLOSU SÜRÜYOR

Satranç dünyasının, zorlu turnuva maçları sonucunda, şampiyonluk maçı oynamaya hak kazanmış iki büyük ustası, uzatmalı şampiyon Karpov ile genç Kasparov arasındaki düello sürüyor. Fakat fazla süreceğe de benzemiyor. Çünkü tecrübeli Karpov maça ağırlığını koymuş durumda. Beraberlikler sayılmazsa Karpov 4 - 0 üstün. 6 yengi alanın maçı kazanacağı ve büyük ustalar arasındaki oyunlarda beraberliği bozmanın ne denli güç olduğu gözönüne alınırsa Kasparov'un ünvanı ele geçirmesi için gerçekten bir mucize gerekli. Hemen hemen herkes Karpov'un daha üç yıl ünvanını koruyacağına kesin gözle bakıyor. Aşağıda şampiyonluk maçından ilginç bir oyunu sunuyoruz.

İngiliz; KARPOV - KASPAROV (Moskova, eylül/ekim 1984; Oyun 13): 1 Af3 Af6 2c4 b6 3g3 c5 4Fg2 Fb7 5 0-0 g6 6 Ac3 Fg7 7d4 cxd4 8 Axd4 Fxg2 9 Sxg2 0-0 10e4 Vc7 11 b3 Axc4 12 Axc4 Ve5 13 Vf3 Vxc4 14 Fa3 Ac6 15 Kadı Ve5 16 Kxf7 Vc5 17 Fxc7 Ac5 18 Vd1 Axd7 19 Vxd7 Vxa2 20 Fxf8 Kxf8 21 Ke1 Vxb3 22 Ad6 Ve3 23 Ke7 Vf6 24 Axe4 Vd4 25 Vxd4 Fxd4 26 Kd7 Fg7 27 Kxa7 b6 28 Kb7 Fd4 29 Kd7 Fg7 30 b4 f5 31 Ad2 Kf6 32 Kc7 Ke6 33 Af3 Vf6, berabere.

MEPHİSTO III, KARPOV İLE BERABERE KALDI

Geçtiğimiz aylarda Münich'te yapılan bir simültanede dünya şampiyonu Karpov masalardan birinde oturan bilgisayar Mephisto III ile berabere kaldı. Böylece ilk defa bir makina dünya şampiyonu ile berabere kalabildi. İlgi çekeceğini sandığımız bu oyunu sonuç diyagramı ile birlikte sunuyoruz.

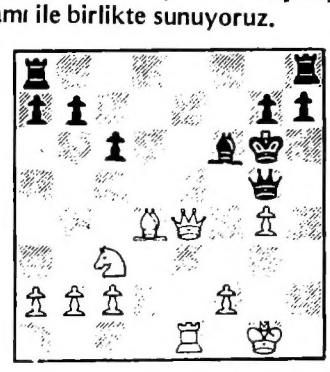

KARPOV - MEPHİSTO III

1.e4 e5 2.Af3 Ac6 3.Fb5 Af6 4.0-0 Axe4 5.d4 exd4 6.Ke1 f5 7.Axd4 Axd4 8.Vxd4 Şf7 9.Fc4 d5 10.Fxd5 Fe6 11.Fxe6 Şxe6 12.Kxe4 fxe4 13.Vxe4 Şf6 14.Ac3 c6 15.Fe3 Fe7 16.Ke1 Vd7 17.Vf4 Şg6 18.h4 Vf519.h5 Vxh5 20.Fd4 Ff6 21.g4 Vg5 22.Ve4 Şf7 23. Ve6 Şg624.Ve4 Şf7 25.Ve6 Şg6 26.Ve4 Beraberlik!

EKİM SAYISINDAKİ SATRANÇ PROBLEMLERİNİN CEVAPLARI

Geçen sayıda ödüllü olarak sorduğumuz problemi iki arkadaşımız bazı eksiklerle de olsa doğru olarak çözebildi. İkisi de İ.T.Ü. öğrencisi olan Seyfettin Çankaya ve Ali Rıza Kubilay altı aylık abonelik ödülünü kazandılar. Arkadaşları kutlarız. Aşağıda problemin çözümünü ve iki bulmacanın doğru cevaplarını veriyoruz.

PROBLEMİN ÇÖZÜMÜ:

I) 1. K x g3
a) 1...., F x g3 2. Af3, F (herhangi bir yer) 3. g4 (Mat)
b) 1..... F x e1 2. Kh3, F oynamak zorunda 3. g4 (Mat)
II) 1. h x g3, Fe3 2. Kg4, Fg5 3. Kh4 + F x K 4. g4 (Mat)
III) 1. Kb7
a) 1.... Fe3 2. Kb1, Fg5 3. Kh1 Fh4 4. Kh2, P x K 5. g4 (Mat)
b) 1.... Fg1 2. kb1, Fh2 3. Ke1, Şh4 4. Şg6, herhangi bir hamle 5. Şe4 (Mat)
IV) 1. Af3, Fe1 (en iyisi) 2. A x F, Şh4 3. h3, Şh5 4. Ad3, Şh4 5. Af4, h5 6. Ag6 (Mat)

Tek At Bulmacasının Cevabı:

Hayır. Bir at siyah karedeyse bir hamle sonra mutlaka beyaz bir kareye gidecektir. At a1'den başlayıp 1, 3, 5 ..... 61, 63. hamlelerde beyaz kareye gidecektir. a1' den h8'e her kareyi bir defa ziyaret ederek gitmek 63 hamle olacaktır, böylece beyaz karede son bulacaktır. Fakat h8 siyahtır.

Dört At Bulmacasının Cevabı:

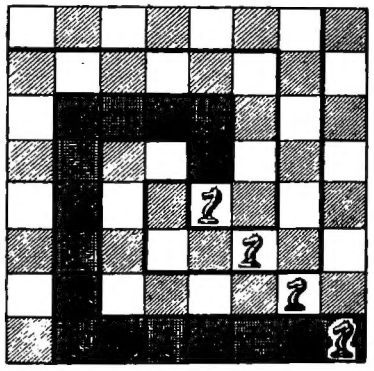

ÖDÜLLÜ BULMACA

Maymun ve Hindistan Cevizleri

Beş adam ve yanlarında bir maymun ormanlık bir adada bir deniz kazası sonucunda mahsur kalırlar. İlk gün yemek için hindistan cevizi toplarlar. Bütün gün yoruldukları için önce uyumaya, sabah kalkınca cevizleri eşit bir şekilde paylaşmaya karar verirler. Fakat hepsi uyurken içlerinden biri kalkıp olası bir anlaşmazlığı önlemek için kendi payını şimdiden almak ister. Bu amaçla cevizleri beşe böler. Bir tane artar, onu da maymuna verir. Kendi payını saklayıp uyur. Biraz sonra bir başkası kalkar, aynı şeyleri yapar. Yine bir tane artar, onu maymuna verir, kendi payını (payı sandığı) saklar yatar. Arka arkaya diğerleri de aynı şeyleri yapar. Hepsinde de birer tane artar, o maymuna verilir, beşte biri saklanır.

Sabah kalktıklarında hepsi suçlu olduklarından birşeyden bahsetmezler. Geri kalan hindistan cevizlerini sanki ilk defa paylaşıyormuş gibi beşe bölerler. Bu kez tam beşe bölünür. Herkes payına düşeni alır.

Sorumuz şudur: ACABA BAŞLANGIÇTA KAÇ TANE HİNDİSTAN CEVİZİ VARDI?

Problemi doğru çözenler arasından üç kişiyi altı aylık abone yapacağız. Cevapların çözüm yöntemi ile gönderilmesi tercihimizdir. Cevabı gelecek sayı yayınlayacağız.

ABONE OLDUNUZ MU?

SEN ABONE OLMAZSAN YENİ OLGU YAŞAMAYA DEVAM EDEMEZ!

Neden?

Yeni Olgu şu anda Türkiye'de sermayesi, onu okuyan, ona yazan, onu satan insanlar tarafından oluşturulan tek yayın organı.

Yeni Olgu'nun sürekliliğini koruyabilmesi ve teknik açıdan daha kaliteli çıkabilmesi için abone olmak temel sorun.

Sen abone olmazsan Yeni Olgu yaşamaya devam edemez. Bugüne dek 800 liralar, 1500 liralar birleşerek gelindi ve ancak böyle devam edebilir.

Nasıl?

1. Herhangi bir Yapı Kredi Bankası şubesine gidilip Yapı Kredi Çemberlitaş şubesi 2541 No'lu GENAŞ hesabına abone bedeli yatırılıp bankadan alınan dekontun bir fotokopisi ve açık adresin yazılı oludğu bir mektup P.K. 1330 Sirkeci / İSTANBUL adresine postalandığında,

2. Postaneye gidilip Yeni Olgu Dergisi P.K. 1330 Sirkeci / İSTANBUL adresine abone bedeli havale edildiğinde (havale kağıdının arkasına abone adresi mutlaka yazılmalı)

YENİ OLGU ABONESİ olunur.

alan yayıncılık

yaşam inceleme dizisi

GRAMSCİ
Perry Anderson

KAFKA
Klaus Wagenbach
çıktı

BRECHT
Marianne Kesting

ÇAMUS
Morvan Lebesque
çıktı

PICASSO
Winfried Wiegand

REICH
Bernd A. Laska

SARTRE
Walter Biemel
çıktı

R.LUXEMBURG
Helmut Hirsch

LUKACS
Firtz J. Raddatz
çıktı

MAYAKOVSKİ
H. Huppert

BEAUVOIR
C.Z. Romero

GORKİ
Nina Gourfinkel

DOSTOYEVSKİ
J. Lavrin

VAN GOGH
Herbert Frank

CHAPLIN
W Tichy

FREUD
Octave Mannoni

İstanbul Dağıtım: CEMMAY, Ankara: ADAŞ, İzmir: DATİÇ • Cumhuriyet Kitap Kulübü'ne üyedir.

alan yayıncılık Başmuhasip sok. Talas Han No: 302 Cağaloğlu-İSTANBUL